2021

NOVEMBER

MEDZINÁRODNÁ PRÍRUČKA O METODIKE TERÉNNEJ SOCIÁLNEJ PRÁCE VO SVETE

2021

Medzinárodná sieť terénnych sociálnych pracovníkov a Dynamo International.
S podporou programu PROGESS, Európskej Komisie a generálneho riaditeľstva belgickej rozvojovej spolupráce.

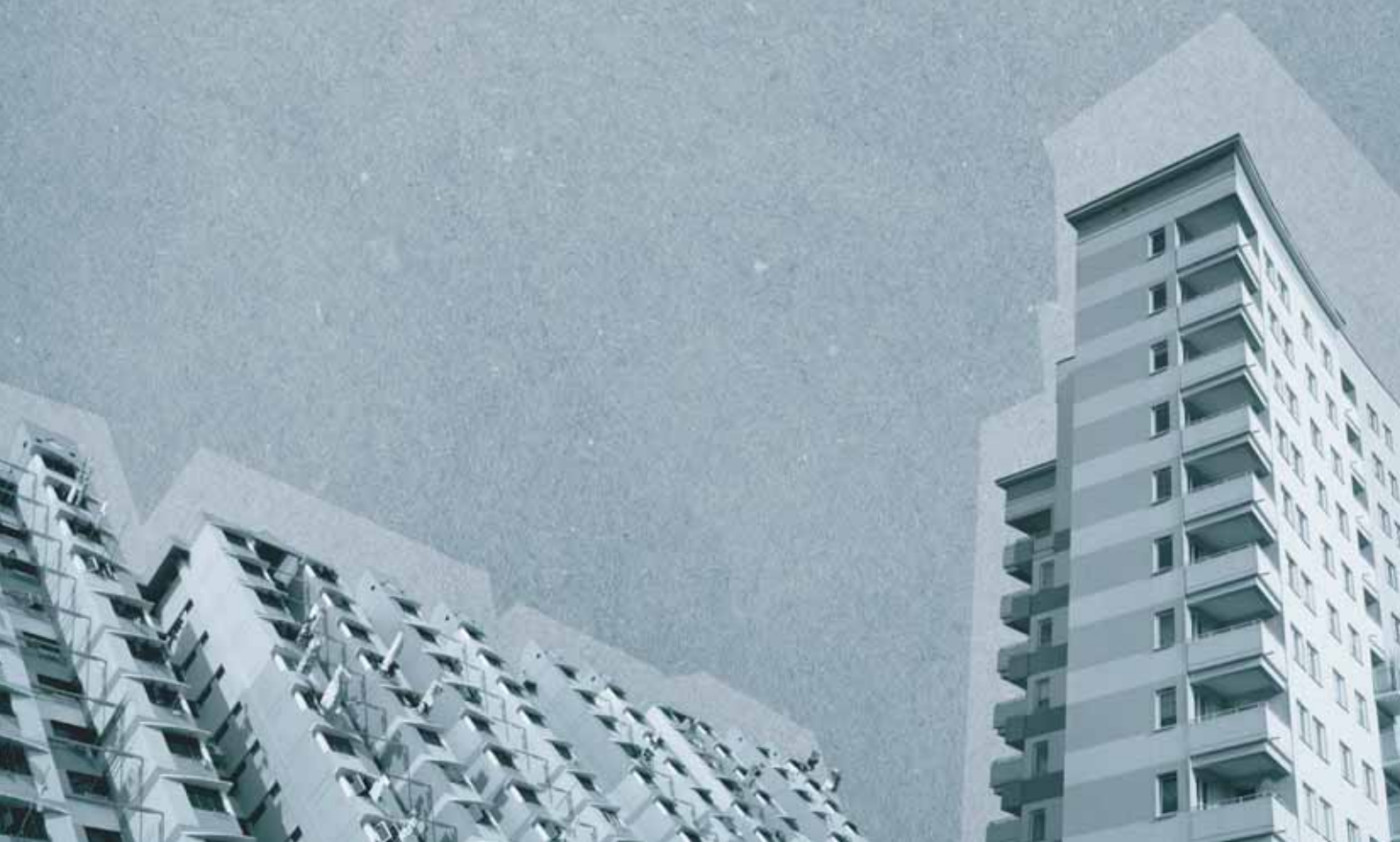

2021

Medzinárodná príručka o metodike terénnej sociálnej práce vo svete

Medzinárodná príručka o metodike terénnej sociálnej práce vo svete

Poďakovanie

Ďakujeme všetkým, ktorí sa podieľali na príprave a tvorbe tejto príručky, najmä členom[1] medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov, ktorí prijali výzvu prostredníctvom svojich národných platforiem, ako aj všetkým jednotlivcom a skupinám[2]. Ich dobré rady a svedectvá z terénu obsahovo obohatili tento dokument.

Skupinová práca:

Skupina pisateľov: Annie Fontaine (Québec), Malin Andersson (Švédsko), Tran Quoc-Duy (Vietnam), Jon Etxeberria (Španielsko), Edwin de Boevé (Belgicko), Juan Martin Pérez (Mexiko), Sébastien Kabw Mukanz-Diyamby (K.D.R.), Maïta Giraldi (Francúzsko).

Skupina čitateľov: Luis Helder Santos (Portugalsko), Moussa Sow (Senegal), Per Arne Skjeggestad (Nórsko), Graeme Tiffany (Spojené kráľovstvo), Bernard Heckel (Francúzsko), Henning Pedersen (Nórsko).

Koordinácia: Maïta Giraldi Dynamo International.
Edwin de Boevé, Dynamo International.

Dynamo international:
Rue de l'Etoile, 22
1180 Brusel
Tel: +32 2 378 44 22
Fax: +32 2 378 44 21
E-mail: dynamo-int@travail-de-rue.net
Internetová stránka: www.dynamoweb.be

Registrácia autorských práv:
SS-410-2009

Slovenské vydanie:
IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže
Karloveská 64, 842 58 Bratislava
www.iuventa.sk
2021

ISBN 978 - 80 - 8072 - 199 - 2 (tlačená verzia)
ISBN 978 - 80 - 8072 - 200 - 5 (elektronická verzia)

„Táto príručka je venovaná Humbertovi Duranovi Campoamorovi, bývalému koordinátorovi mexickej platformy a profesorovi na Fakulte psychológie na Autonómnej univerzite Etat de Morelos (UAEM), Cuernavaca v Mexiku, ktorý, bohužiaľ, 27. júna 2008 skonal."

1. Príloha: „Členovia medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov".
2. Program Mládež v akcii, Monette Hennart, kolegovia z GPAS, Action Jeunesse de Pessac (Atelier Aquitaine), prekladatelia a korektori...

Príhovor

Rôznorodosť práce s mládežou reflektuje jej rozličné záujmy. Popri tradičných organizovaných aktivitách je dôležité stretávať mladých ľudí v ich prirodzenom prostredí – na ulici, v parku, na ihrisku, na sídlisku... a popri tom odhaľovať ich potenciál, povzbudzovať ich pri jeho rozvíjaní, byť pre nich dospelým, ktorý v nich verí, ukazovať im možnosti, ktoré majú, pomáhať zažívať úspech a pocit, že niekam patria, majú sa na koho obrátiť.

Práve terénna sociálna práca s mládežou poskytuje tak teoretické východiská ako aj metodiku s praktickými krokmi, ako sa k uvedenému priblížiť či dopracovať. Preto sme sa v IUVENTE – Slovenskom inštitúte mládeže rozhodli preložiť a vydať príručku, ktorú práve držíte v rukách. Jej prínos nevnímame len v tom, že predstavuje základy terénnej sociálnej práce s mládežou, ale aj v tom, že prepája skúsenosti terénnych sociálnych pracovníkov s mládežou v rámci celého sveta. Vnímame to ako bohatstvo rôznych skúseností, z ktorých je možné inšpirovať sa pre prácu s mladými ľuďmi na Slovensku a mať z čoho čerpať v rámci miestneho kontextu.

Hoci príručka je v prvom rade určená tým, ktorí s mladými ľuďmi priamo pracujú, je vhodným zdrojom informácií aj pre tých, ktorí vytvárajú podmienky pre prácu s mladými ľuďmi v samospráve, v regióne či na národnej úrovni. Pomáha pochopiť, že nie všetci mladí ľudia javia záujem o organizované aktivity alebo majú sťaženú cestu, ako sa k nim dostať. To však neznamená, že nemajú záujem o pozitívne aktivity vo voľnom čase či aktivity, v rámci ktorých nevystupujú len ako konzumenti voľnočasovej ponuky, ale aj ako tvorcovia. Zároveň približuje postupnosť cesty od nadviazania prvotného kontaktu až po samotné aktivity s mladými ľuďmi, či začlenenie do už existujúcich aktivít.

Terénna sociálna práca s mladými ľuďmi a jej podpora je dôležitý kúsok mozaiky pre vytváranie príležitostí pre všetkých mladých ľudí, aby si našli v spoločnosti svoje miesto a zažili prijatie či úspech, čoho sa im nemusí vždy dostávať v rodine, v škole v komunite. A práve z tejto pozitívnej skúsenosti môže následne prameniť ich sebadôvera a ďalší rozvoj v prospech seba i druhých v komunite, v ktorej žijú.

Či už pracujete s mladými ľuďmi – na ulici alebo mimo nej – alebo patríte k tým, ktorí majú možnosť vytvárať príležitosti pre mladých ľudí a pre prácu s nimi, veríme, že príručka vám pomôže lepšie pochopiť túto niekedy až magickú dynamiku tvorby a prehlbovania vzťahov s mladými ľuďmi a prijímať náležité rozhodnutia a opatrenia s pozitívnym dopadom na mladých ľudí tak, aby nikto z nich neprepadol cez pomyselnú sieť ich podpory v spoločnosti.

Peter Lenčo
Generálny riaditeľ, IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže

Obsah

PREDSLOV 03

ÚVOD 05

1. TERÉNNA SOCIÁLNA PRÁCA, GLOBÁLNY PRÍSTUP 10
1.1. ZÁSADY TERÉNNEJ PRÁCE 10
1.3. PREVENCIA JE LEPŠIA AKO LIEČBA! 13
1.4. VZŤAH K JEDNOTLIVCOVI: OSOBA, NIE SYMPTÓMY 15

2. POSTUPY, METÓDY A NÁSTROJE TERÉNNEJ SOCIÁLNEJ PRÁCE 19
2.1. ŠTÁDIÁ PRÁCE 19
2.2. NAJSKÔR PRVÁ VEC: KDE A KEDY VYKONÁVAŤ TERÉNNU PRÁCU? 22
2.2.1. VYJEDNÁVANIE O INVESTÍCIÁCH DO PROSTREDIA A TEMPO ULICE 23
2.2.2. CYKLY A TEMPO TERÉNNEJ SOCIÁLNEJ PRÁCE 25
2.2.3 POTULOVANIE SA: JEDEN Z HLAVNÝCH KĽÚČOV TERÉNNYCH PRACOVNÍKOV 28
2.2.4. BYŤ V TERÉNE ZNÁMY, UPEVŇOVAŤ KONTAKTY 29
2.3. TVÁRE TERÉNNEJ PRÁCE 31
2.3.1. INDIVIDUÁLNA PODPORA 33
2.3.2. SKUPINOVÁ ČINNOSŤ 36
2.3.3. KOMUNITNÁ ČINNOSŤ 38
2.3.5. POSTOJE A STANOVISKÁ 41
2.4. MANAŽMENT TERÉNNEJ PRÁCE 48
2.5. HODNOTENIE TERÉNNEJ PRÁCE 51

3. KONTEXTY A VÝZVY TERÉNNEJ PRÁCE 54
3.1. MNOHOTVÁRNA PRAX 54
3.1.1. MNOHO RÔZNYCH VPLYVOV 54
3.1.2. JEDNA PROFESIA, RÔZNE MENÁ 56
3.1.3. RÔZNI ĽUDIA 57
3.1.4. RÔZNE SOCIÁLNE SITUÁCIE 58
3.2. ASPEKTY SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA 60
3.2.1. ŽIVOT NA ULICI: NOVÝ SPOLOČENSKÝ FENOMÉN V OBRAZE SOCIÁLNEHO VYLÚČENIA 60
3.2.2. ČO UROBÍME S TÝMI, ČO NEOPUSTIA ULICE? 63
3.2.3. KONZUMÁCIA OMAMNÝCH LÁTOK AKO PRÍČINA NÁSTUPU VYLÚČENIA A POPIERANIA PRÁV 64
3.2.4. KRIMINALIZÁCIA A REPRESIA 64
3.3. VÝZVY SÚVISIACE S POSTAVENÍM TERÉNNEJ PRÁCE 65
3.3.1. TERÉNNA PRÁCA, ODPOVEĎ SPOLOČNOSTI NA SOCIÁLNY PROBLÉM 65
3.3.2. TERÉNNY PRACOVNÍK; PRIVILEGOVANÝ SVEDOK 66

ZÁVER 67

PRÍLOHY 76

CHARTA MEDZINÁRODNEJ SIETE TERÉNNYCH SOCIÁLNYCH PRACOVNÍKOV 76

BIBLIOGRAFIA 80

Predslov

Terénni sociálni pracovníci (streetworkeri) dokážu ľuďom v ťažkostiach prinavrátiť silu konať v ich vlastnom živote a zlepšiť ich situáciu pomocou hodnôt spravodlivosti, rovnosti, ľudskej dôstojnosti a solidarity.

Svojou blízkosťou alebo začlenením sa do životného priestoru týchto zraniteľných ľudí zostáva terénny sociálny pracovník prvým článkom v reťazci podpory a štátnej pomoci.

Ako štátny tajomník pre boj s chudobou mám mnoho podobných výsad ako terénni pracovníci, keďže sa zaoberáme problémami, ktoré sa dotýkajú otázok spojených so všetkými základnými ľudskými právami: právom na bývanie, zamestnanie, štátnu pomoc, zdravie...

Terénna sociálna práca oslovuje predovšetkým ľudské bytosti a berie do úvahy ich osobný príbeh: či už ide o mladých ľudí, ktorí zanechali štúdium, ľudí bez domova, nelegálnych prisťahovalcov, alebo iných ľudí trpiacich sociálnym vylúčením.

Terénna sociálna práca si vyžaduje neustále prispôsobovanie metód práce a evaluáciu, ktorá z toho vyplýva. Niekedy to znamená uspokojiť sa s činmi, ktoré nemajú budúcnosť. Predovšetkým to však znamená potrebu podeliť sa o rôzne veci, ktoré zažívame v rôznych kútoch sveta...

Som preto nesmierne rád, že vychádza táto publikácia, ktorá má byť praktickým tréningovým nástrojom pre terénnych sociálnych pracovníkov.

Dovoľte mi znova vyjadriť vám svoju úprimnú podporu a ponúknuť vám povzbudenie vo vašej práci.

Jean-Marc Delizée
Štátny tajomník pre boj s chudobou (Belgicko)

Mestá, do ktorých smie každý.
Tvorcovia inej budúcnosti ľudstva.

Premýšľanie, premýšľanie o svete a jeho budúcnosti, premýšľanie o sebe a zároveň o druhých, a pritom rozprávanie o svete, príbehoch, snoch a plánoch, je životne dôležité pre každého človeka, rodinu, sociálnu skupinu, komunitu, biznis, štát... Je základom našej schopnosti transformovať spoločnosť.

Existuje teda profesia — profesie — ulice, tak ako existujú konkrétne ulice, nejaké ulice, rôzne ulice..., o ktorých treba rozprávať. Ulice, na ktorých žijeme, ale aj ulice, kam nikdy nechodíme, pretože sú nám cudzie, či vzdialené.

Sú ulice bez detí, bez ľudských bytostí, opustené, doslova ľudoprázdne. Sú ulice plné násilia, protivné, mŕtve, slepé, kde ľudia trpia. Sú aj živé, pokojné, „krásne“ ulice, kde prevláda radosť zo života. Profesia terénneho pracovníka existuje preto, aby sa ulice, na ktorých „pracuje“, stali cestami k inej budúcnosti pre ľudí a spoločnosť. V podstate sú to obyvatelia spomínaných ulíc, ktorí môžu svoje ulice zmeniť a vytýčiť nové cesty. Terénni pracovníci tvoria len časť týchto tvorcov budúcnosti, inej budúcnosti pre ľudí na Zemi.

Nástrojmi terénnych pracovníkov sú preto najmä načúvanie, rešpekt, účasť a spolupráca. Ich výchovno-vzdelávacia činnosť nie je aktom vnucovania myšlienok, vízií, cieľov a metód, ktoré prichádzajú odinakiaľ, zhora alebo odniekiaľ mimo ľudí, ktorí sa na vzdelávaní zúčastňujú, ale ide v nej skôr o prax zdieľania skúseností a ich spoločné čítanie a interpretáciu. Z týchto skúseností sa spoločne vyvodzujú „ponaučenia“, ktoré vedú k spoločným činnostiam, za ktoré je a musí byť zodpovedný každý.

Skúsenosti, ktoré tu uvádzame, zdôrazňujú zdieľanie identity a solidarity. V kontexte štandardizácie a homogenizácie ľudí totiž nie sme „občanmi“. V tomto prípade existujú len „jednotlivci“, ktorých možno reprodukovať, formalizovať, štandardizovať. Rovnako solidarita (z latinského solido) neznamená súcit a dobročinnosť bohatých „tých, čo majú“ voči „tým, čo nemajú“, ale skôr zodpovednosť každého človeka voči členom vlastnej komunity medzi komunitami navzájom a smerom k iným komunitám, ktoré obývajú túto planétu, v rámci pravidiel „spoločného života“ založených na práve všetkých ľudí na život a bezpečnú existenciu.

V posledných rokoch sú úpadok a ničenie miest - na všetkých úrovniach - a sveta práce čoraz výraznejšie. Agentúra OSN „Habitat“ tiež oznámila, že v rokoch 2025/30 bude viac ako 2,4 miliardy ľudí žiť v chatrčiach, teda na miestach, kde by bohatá kasta nedovolila žiť ani svojim domácim miláčikom. Takisto môžeme očakávať, že počet nezamestnaných presiahne v nasledujúcom desaťročí dve miliardy. Hlavnými obeťami tejto neprijateľnej budúcnosti budú mladí ľudia, ženy a deti.

Terénni sociálni pracovníci majú pred sebou obrovskú úlohu. Dúfame, že nakoniec, o 20, 30, 40 rokov sa ich práca radikálne zmení, pretože ich už snáď nebudeme potrebovať, keď konečne odstránime procesy všeobecného ochudobňovania ľudí, vylúčenia a násilia medzi ľuďmi v našich spoločnostiach. Preto by sme už nemali potrebovať štátnu pomoc, ale jednoducho len sociálne zabezpečenie. Nemali by sme už potrebovať podporovať a milovať vylúčených, ale skôr podporovať a posilňovať vzájomnú solidaritu. Ako hovoríme, síce triviálne, ale oprávnene, súčasná liečebná činnosť, ktorá je nevyhnutná, musí čo najrýchlejšie ustúpiť prevencii a dosiahnutiu práv, všetkých práv, pre každého.

Ide teda o zdanlivo dobré úmysly, o rétoriku? Nie! História nám ukazuje, že skutočné inovácie v spoločnosti (kultúrne, politické, sociálne, ekonomické a technické...) môžu hory prenášať, začnú zdola, na úrovni najnižších štruktúr, a dosiahnu ciele, ktoré sa predtým považovali za nemožné. Vieme, že to, čo považujeme za nemožné, je vytýčené a nanucované dominantnými sociálnymi skupinami. „Zakázané mesto“ je potenciálny životný priestor, do ktorého dominantné sily oligarchie znemožnili a naďalej znemožňujú prístup ovládaným subjektom. Aj dnes to robia starostovia veľkých miest a naše vlády i v Európe. Vyháňajú chudobných z centier našich miest a „ zhromažďujú ich“ ako odpadky na predmestiach, ktoré sa za posledné storočie stali „miestami vyhnancov“. V demokracii je však mesto slobodným otvoreným priestorom, kde ľudia žijú spolu. Cieľom je, aby sa s nikým na Zemi nezaobchádzalo nezákonne. 21. storočie musí byť storočím, v ktorom sa „mesto, do ktorého smie každý“ stane skutočnosťou, a to tak, že „kozmopolitné mesto“ nadobudne svoj skutočný význam a stane sa miestom, kde ľudstvo žije a praktizuje “la Res Publica”.

Riccardo Petrella
Doktor politických a sociálnych vied,
zakladateľ a generálny tajomník
Medzinárodného výboru pre svetovú zmluvu o vode.

Úvod

Od svojich prvých stretnutí v rokoch 2000 a 2002 sa ľudia zapojení do medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov zaoberali výmenou myšlienok o metodike svojej praxe. Preto sa členovia siete po vypracovaní tréningovej príručky „Sociálna práca na ulici a komunikácia s médiami“[4] v roku 2005 rozhodli riešiť medzinárodný skupinový projekt o metodike terénnej sociálnej práce[5].

Ide o významnú výzvu. Taká príručka má byť praktickým nástrojom odbornej prípravy, ktorý pomôže terénnym sociálnym pracovníkom zlepšiť ich postupy v teréne. Má však byť aj politickým nástrojom, ktorý má napomôcť uznaniu tohto druhu práce a lepšiemu pochopeniu situácie, ktorej čelia terénni pracovníci a ľudia, s ktorými prichádzajú v teréne do kontaktu, takmer všade na svete.

Predovšetkým však tento nástroj musí zostať verný miestnym špecifikám a diverzite[6]. Presnejšie, spočíva v ocenení „osobitného spôsobu myslenia“ charakteristického pre „činnosť“ terénnych pracovníkov v medzinárodnom kontexte, ktorý uprednostňuje zdravý a bezpečný inštrumentálny prístup. Diskusia o postupoch terénnych sociálnych pracovníkov na celom svete znamená preskúmanie hlavných smerov vývoja našich spoločností.

Vypracovanie tejto príručky opäť zdôrazňuje oddanosť terénnych sociálnych pracovníkov „silným etickým hodnotám, ktoré spočívajú v rešpekte a tolerancii voči skupinám obyvateľstva na samom okraji spoločnosti.

[3] Použitie mužského rodu v tomto dokumente má za cieľ odľahčiť text a v žiadnom prípade nie je diskriminačné voči ženám, pre ktoré je táto príručka rovnako dôležitá.

[4] Editions l‘Harmattan, máj 2005 a webová stránka www.travail-de-rue.net/fr/outils_guides_01_fr_00.htm

[5] Ako je uvedené v časti 3.1.2., na opis praxe načrtnutej v tejto príručke sa používa množstvo rôznych pojmov. V záujme lepšej čitateľnosti textu sa v celom texte používa pojem „terénna (sociálna) práca“.

[6] Na tomto mieste by sme mali zdôrazniť, že rozdiely v štýle písania v tejto príručke odrážajú túto rozmanitosť, pretože autorský tím sa rozhodol rešpektovať množstvo rôznych vyjadrovacích prostriedkov zúčastnených autorov namiesto toho, aby štýl písania štandardizoval.

Uprednostňovanie sociálnej a rozvojovej prítomnosti na miestach, kde títo ľudia žijú, nie je len jednou z mnohých metodických možností. Dokazuje skutočnú túžbu byť **„zainteresovanou stranou „**a preukazuje **odhodlanie** čeliť príčinám vylúčenia a zlého zaobchádzania. Ide o to, aby sme boli ľuďom čo **najjednoduchšie a najľahšie** k dispozícii, keď sa dostanú do ťažkej situácie. Znamená to však aj zabezpečenie rešpektu a ochrany jednotlivcom, ako je stanovené v Deklarácii ľudských práv a v Dohovore o právach dieťaťa[8].

Hoci pracujeme v rôznych od seba vzdialených prostrediach, s rôznymi ľuďmi a v rôznych podmienkach, keď sa zastavíme a zamyslíme nad touto jedinečnou profesiou, uvedomíme si, že terénni sociálni pracovníci v skutočnosti čelia podobným problémom a výzvam, a to na miestnej aj na medzinárodnej úrovni.

Našťastie neexistuje univerzálny teoretický rámec metodiky terénnej práce. Bolo by to príliš zjednodušujúce a neúctivé voči kreativite a rozmanitosti existujúcich prístupov.
Body uvedené v tejto príručke by sa preto nemali chápať ako štandardný alebo „hotový“ model, ale mali by skôr poskytnúť čitateľovi pomoc v teréne, bez ohľadu na miesto, krajinu alebo realitu, v ktorej sa nachádza a pomôcť mu pri **tvorení a pretváraní vlastných postupov**.

Táto príručka, ktorú napísali terénni sociálni pracovníci, odráža a sumarizuje viaceré skutočnosti zo všetkých kútov sveta. Na jej základe môžu vzniknúť ďalšie publikácie na špecifickejšie a rôznorodejšie témy, ako napríklad; rôznorodí ľudia na ulici, menšiny, závislosti atď.

Mimochodom, vzdelávanie terénnych sociálnych pracovníkov bude témou našej ďalšej publikácie v rámci medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov.

Čo je to terénna sociálna práca? Prečo potrebujeme prácu v teréne? Aké je jej využitie? Kto sú ľudia, na ktorých sa práca v teréne zameriava? Kde, kedy, ako a kto ju vykonáva? Cieľom tejto príručky je odpovedať na všetky tieto otázky.

Medzinárodná sieť terénnych sociálnych pracovníkov[9]
Vypracovanie tejto príručky spadá do rámca aktivít medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov[10].

Sieť, ktorú tvoria terénni pracovníci z približne tridsiatich krajín (z južných aj severných krajín), má dve prioritné oblasti činností:

[8]Všeobecná deklarácia ľudských práv, ktorú prijalo Valné zhromaždenie OSN 10. decembra 1948.
[9]Prijatý Valným zhromaždením OSN 20. novembra 1989.
[10]Príloha 2: Charta Medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov.
Webová stránka www.travail-de-rue.net

- Na jednej strane sú to činnosti, ktorých cieľom je zvýšiť **efektívnosť** a **kvalitu** postupov realizovaných v teréne prostredníctvom **odbornej prípravy, výmeny osvedčených postupov** a tvorby **vzdelávacích nástrojov**.
- Na druhej strane je to medzinárodná mobilizácia zameraná na vytvorenie **štrukturálnych a udržateľných** riešení problémov, s ktorými sa stretávajú ľudia na uliciach na celom svete.

Hovoríme o vytvorení skutočnej medzinárodnej stratégie solidarity zoči-voči diskriminácii a chudobe, formovanej **„s hrdým a dôrazným hlásaním spoločnej identity"**[11], ktorá rezonuje v celej medzinárodnej sieti terénnych sociálnych pracovníkov.

Príručka, skupinový proces.

Táto príručka je výsledkom rozsiahleho procesu výmeny postupov medzi členmi medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov.

Z praktického hľadiska bola prvým krokom realizácia dotazníka so štyrmi otázkami (pozri prílohy).

Tieto otázky, ktoré sú dostupné na webovej stránke[12], boli zaslané všetkým národným platformám v sieti.

V niektorých prípadoch skupiny niekoľko dní spoločne pracovali, riešili tieto otázky a terénni sociálni pracovníci si medzi sebou vymieňali postupy na miestnej úrovni.

Pri odpovediach na otázky zašli niektoré platformy ešte ďalej a vypracovali rozšírené analýzy.

Takýmto spôsobom sa zapojilo približne tridsať krajín.

Okrem písomných odpovedí odznelo počas stretnutí množstvo svedectiev, ktoré doplnili tento mimoriadne bohatý proces zberu údajov.

Druhá etapa sa uskutočnila prostredníctvom dvoch participatívnych seminárov, ktoré koncom roka 2007 a v apríli 2008 zorganizovali **LUK Federation /Federácia LUK**[13] a **Centre of Competencies/Centrum kompetencií**[14] v Nórsku.
Na základe získaných odpovedí, ale aj s prihliadnutím na rôzne dostupné publikácie o terénnej sociálnej práci a skúsenosti s písaním niektorých terénnych sociálnych pracovníkov položili účastníci stretnutí základy budúcej príručky.

[11]V zborníku z medzinárodného fóra kľúčových aktérov v oblasti práce s deťmi a terénnej sociálnej práce, november 2002.

[12]www.travail-de-rue.net

[13]Landsforeningen for utekontakter (LUK), Nórska federácia terénnych pracovníkov www.utekontaktene.no

[14]Kompetansesenteret www.rusinfo.no

Navrhli jej obsah, ktorý umožnil zostavenie skupiny autorov, ktorá pripravila prvý návrh textu, a následne skupiny čitateľov, ktorí si návrh prečítali.

Návrh sme zaslali rôznym národným platformám na prípadné úpravy. Táto práca predstavovala druhú úroveň výmeny.

Nedávno vytvorený sprievodca mediálnou komunikáciou sa výstižne zaoberá otázkou „terénnej sociálnej práce ako jedinečného povolania“. Bolo preto logické pokračovať v tejto myšlienke a rozšíriť ju prostredníctvom druhej publikácie.

Ako používať túto príručku?
Táto príručka nie je určená len pre terénnych sociálnych pracovníkov. Inšpiráciu z nej môžu čerpať mnohí ďalší aktéri, či už pôsobia v teréne, na úrovni manažmentu, vo sfére vzdelávania či politiky.

Rôzne témy sú spracované na metodickej a praktickej úrovni, ale aj na sociálnej, kultúrnej a politickej úrovni.

Je však potrebné upozorniť na obmedzenia takejto štúdie. Napriek výraznej medzinárodnej mobilizácii si totiž táto príručka nekladie za cieľ vyčerpávajúco rozobrať terénnu sociálnu prácu na celom svete.

Situácia v teréne bude vždy zložitejšia a rozmanitejšia, ako sa javí v písomnej podobe. Aj keď táto príručka, ako dúfame, umožní optimalizáciu účinných postupov, či zvýši ich transparentnosť a ich pochopenie, je dôležité nepovažovať ju za jedinečnú, nespochybniteľnú referenciu.

Táto príručka je odrazovým mostíkom, „momentkou“, a predovšetkým výzvou na pokračovanie v úvahách a činnosti.

„Pri vztyčovaní vlajky na ochranu práv detí, nech sú kdekoľvek na svete, sa musíme naučiť postupovať pozorne a inteligentne a nikdy nepoužívať údajne vyspelejšiu národnú kultúru na potlačenie inej.“

Platforma terénnych pracovníkov Senegal

Na záver je dôležité zdôrazniť pokoru, s akou naša medzinárodná sieť predkladá tento dokument určený na reflexiu, ktorý sme sprístupnili verejnosti ako dielo, na ktorom sa neustále pracuje. Čitateľa tiež vyzývame, aby túto príručku skutočne používal ako nástroj. Túto príručku totiž netreba čítať lineárne, môže sa používať rôznymi spôsobmi. V závislosti od svojich záujmov a potrieb si čitatelia môžu vybrať vlastný spôsob narábania s ňou, a to buď čítať ju od začiatku do konca, alebo sa do nej ponoriť na vhodných miestach podľa svojich potrieb.

Medzinárodná spolupráca a boj proti chudobe a sociálnemu vylúčeniu na celom svete.

Tento proces spolupráce mohol nastať vďaka veľkej podpore z rôznych sfér. V každej z krajín prevzali zodpovednosť za projekt miestni aktéri a inštitúcie. Najmä v Nórsku, ale rovnako aj na medzinárodných stretnutiach terénnych sociálnych pracovníkov, ktoré v apríli 2005 v Thiès (Senegal) zorganizovala organizácia **Avenir de l'Enfant**, v apríli 2006 v Kinshase (KDR) **Street Work Support Committee**, v novembri 2007 v Mexico City (Mexiko) organizácia **El Caracol** a v novembri 2008 v Lisabone (Portugalsko) **Conversas de Rua Association**.

Európska komisia, konkrétne **Generálne riaditeľstvo pre zamestnanosť, sociálne veci a rovnosť príležitostí** tiež poskytla podporu prostredníctvom programu **Progress**[15].

Cieľom tohto programu je podporovať spoluprácu a výmenu v konkrétnych oblastiach činnosti, ako aj pri definovaní inštitucionálnych riešení, ktoré podporujú politiky sociálneho začlenenia a sociálnej ochrany v Európe.

Cieľom podpory vzájomného porozumenia v oblasti osvedčených postupov a politík je uľahčiť uplatňovanie **otvorenej metódy koordinácie v oblasti sociálnej ochrany a sociálneho začlenenia**[16].

Práve v tomto svetle pokračujú národné platformy terénnych pracovníkov vo svojich úvahách a výmenách s miestnymi orgánmi.

Belgická rozvojová spolupráca[17] podporuje aj medzinárodný rozmer tohto procesu, čím umožňuje účasť rozvojových krajín.

A to je pravdepodobne jeden z najväčších prínosov tejto príručky, ktorá je výsledkom zapojenia rôznych aktérov, odhodlaných budovať konkrétne väzby medzinárodnej solidarity.

[15] c.europa.eu/employment_social/progress/index_fr.htm

[16] ec.europa.eu/employment_social/progress/soc_prot_fr.htm

[17] www.dgdc.be

0.1 PRÍSTUP

TERÉNNA SOCIÁLNA PRÁCA, GLOBÁLNY PRÍSTUP

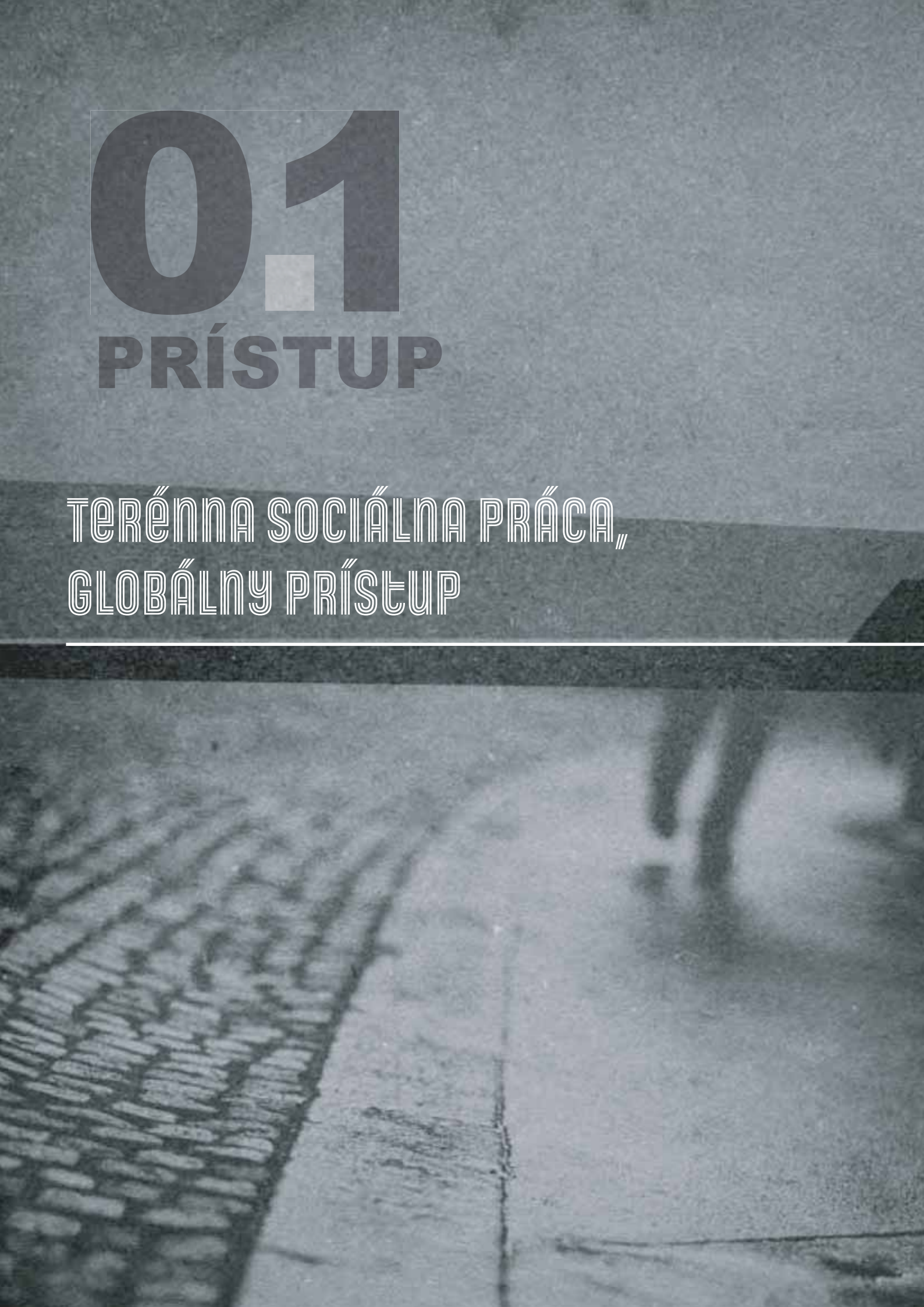

1. Terénna sociálna práca, globálny prístup

Skôr než o systematickej metodike hovoríme o črtách prítomných vo všetkých príbehoch, ktoré rozprávajú terénni sociálni pracovníci z mnohých krajín. Patria k nim kľúčové body, ktoré robia prácu na ulici jedinečnou a náročnou, no napriek tomu životne dôležitou praxou, ktorá vždy zahŕňa pobyt v prvej línii, neustále vyzýva k revízii a sebahodnoteniu. Je potrebné vziať do úvahy skutočnosť, že existujú programy vzdelávania pre deti a mládež v uliciach, iné programy pre dospelých, že niektoré sa rozvíjajú v okrajových a periférnych oblastiach, zatiaľ čo iné fungujú v centrálnejších a bohatších lokalitách. Niektoré sa zameriavajú na poskytovanie základných potrieb ľuďom na ulici, zatiaľ čo iné sa sústreďujú na budovanie vzťahov: všetko závisí od analýzy daného priestoru a času. Vo všetkých prípadoch sa však činnosti, o ktorých tu hovoríme, jednoznačne vyvíjajú v zmesi kontextov a tradícií[18]. Práve to upútalo našu pozornosť.

Skôr ako predstavíme praktickejšie aspekty spojené s metodikou terénnej sociálnej práce, chceme poukázať na hodnoty a motivácie, z ktorých táto prax a jej etika vychádzajú.

[18] Mali by sme čitateľa upozorniť, že svedectvá, ktoré ilustrujú túto príručku, sú individuálnymi postrehmi a niektoré úryvky sa môžu javiť ako protichodné. Všetky však odrážajú skúsenosti, pocity a skutočné situácie.

1.1. Zásady terénnej práce.

V tejto oblasti neexistuje skutočne univerzálny teoretický rámec, ale môžeme povedať, že sociálni aktéri na rôznych miestach zvyknú uprednostňovať prístup **„extra muros“ vychádzajúci zo silných etických pohnútok tvorených rešpektom a toleranciou voči tým najvylúčenejším skupinám obyvateľstva.**

Pre týchto ľudí je výzvou **byť čo najľahšie dostupní** pre deti, mladých ľudí a dospelých, ktorí žijú v neistých podmienkach a trpia viacnásobnými formami vylúčenia.

Vďaka svojej blízkosti a začleneniu v tých najvylúčenejších oblastiach sú **terénni pracovníci prvým a posledným článkom v reťazci vzdelávania a sociálnej pomoci,** keď všetko ostatné zlyhá.

Terénna sociálna práca uprednostňuje **inovatívny prístup založený na blízkosti**, v ktorom ľudia zohrávajú dominantnú úlohu pri každej realizovanej činnosti, a to od jej začiatku (požiadavka) až po jej priebeh (sprevádzanie). Práve tento vzťah založený na dôvere, vybudovaný so subjektom, pomôže prelomiť mlčanie a umožní poskytnúť človeku podporu.

Základnou myšlienkou terénnej sociálnej práce je neodvádzať osobu z ulice alebo z jej prostredia „za každú cenu“, najmä ak by to spočívalo v jej odčlenení a zapojení do nového sociálneho kontextu, v ktorom sa bude cítiť nepríjemne. Bez ohľadu na kontext, či už ide o dieťa, mladého človeka alebo dospelého, sprevádzanie zahŕňa budovanie **sebaúcty**, rozvoj **osobných zručností** nezávislý od miery vylúčenia a umožnenie **účasti na spoločenskom živote**.

Popri dodržiavaní základných práv ľudí je cieľom terénnej sociálnej práce chrániť najzraniteľnejšie osoby a poskytnúť im prostriedky na vlastnú ochranu.

„Inštitucionalizácia detí „za každú cenu“ v azylových domoch bez potrebných poznatkov... následne znamená, že dieťa sa v azylovom dome ťažko adaptuje. Vychádza sa z predstavy, že „dieťaťu bude v útulku vždy lepšie ako na ulici alebo vo výchovnom zariadení, a že to dieťaťu poskytne lepšie šance“.
Niekedy to funguje, ale dieťa nevyjadrí svoju vedomú voľbu, ku ktorej by dospelo prostredníctvom vnútorného procesu reflexie a uvedomenia si príčin. Za takýchto okolností je riziko zlyhania značné.“

Platforma terénnych pracovníkov Filipíny

„Najmä deti z neúplných rodín a deti na úteku protestujú proti realite, ktorá sa pre ne stala neznesiteľnou. Snažia sa utiecť z prostredia, v ktorom sa cítia ignorované. Ulica je dobrá len ako prostriedok na priblíženie sa k ostatným. Keď sa však ľudia udomácnia na ulici, sociálnosť je spochybnená, postavená na hlavu a zjavne vedie len k utrpeniu. V tomto zmysle terénny sociálny pracovník lieči, keďže sa snaží o nápravu narušených väzieb.

Vo svojom úsilí však často naráža na konkrétne prípady, pri ktorých sa cíti bezmocný. Keď deti na úteku opakovane páchajú trestné činy, keď sa vytrvalo javia duchom neprítomné, keď takmer vždy prejavujú úzkosť a násilné správanie, je namieste položiť si otázku, či nie je jediným riešením vyhľadať pomoc špecializovaného terapeuta.“

Platforma terénnych pracovníkov Senegal

Prioritou je nešpecifická **prevencia, neformálne a informálne vzdelávanie, znižovanie rizík a náprava v záujme sociálneho blahobytu**[19]. Blahobyt nie je absencia problémov a konfliktov, naopak, je to ich akceptovanie a schopnosť ich prekonávať.

„Dúfate, že niektorí mladí ľudia, ktorých stretnete na ulici, sa jedného dňa obzrú späť a pri pohľade na svoju minulosť a mladosť si povedia: „Myslím, celkovo vzaté, nakoniec všetko dopadlo dobre.“ Nemyslím si, že celý život môže byť determinovaný JEDINÝM faktorom. Myslím si, že existuje mnoho prvkov, ktoré tvoria zložitý systém, ktorý môže v konečnom dôsledku viesť k pozitívnemu výsledku. Každá skladačka sa skladá z mnohých častí. Dúfam, že sa mi pri mojej práci terénneho pracovníka podarí posilniť schopnosti mladých ľudí a že sa možno stanem malým dielikom v niečej skladačke.“

Platforma terénnych pracovníkov Švédsko

1.2. Ciele terénnej práce[20]

Vzťah spájajúci terénnych sociálnych pracovníkov s klientmi je výsledkom veľmi jemnej rovnováhy medzi formálnymi zámermi a neformálnym vystupovaním.

Zasiahnuť nedosiahnuteľných - cieľom terénnej práce je hovoriť s jednotlivcami, skupinami detí, mladých ľudí alebo dospelých, ktorí potrebujú podporu alebo pomoc, ale ktorí sa zdajú byť nedostupní, alebo ktorých nedokážu osloviť existujúce organizácie a inštitúcie.

[19] “Training Guide: Street work and communication with the media” – str.8 - 2004 -
[20] Táto časť je inšpirovaná dokumentom „Terénna sociálna práca zameraná na mladých ľudí“ od Børge Erdala, Oslo, Nórsko.

Motivácia a sprevádzanie - Spolupráca s cieľovou skupinou s cieľom pomôcť jej pri rozhodovaní a prípadne ju nasmerovať k alternatívnym činnostiam (škola, práca, koníčky), či v prípade potreby vyhľadať iné formy podpory alebo liečby.

Sociálna edukácia - naučiť cieľovú skupinu používať zavedený systém nápravy a zabezpečiť, aby zdroje v danej oblasti poskytovali uvedenej skupine najvhodnejšie služby a nástroje.

Prístup v smere „zdola nahor“ – Uľahčiť náročný proces adaptácie a znížiť vylúčenie. K tomuto prístupu sa hlásia niektoré organizácie nepriamym pôsobením na prostredie, v ktorom cieľová skupina žije, alebo priamym pôsobením v skupinách detí, mladých ľudí alebo dospelých.

Politické a sociálne povedomie – Terénny pracovník musí byť svedkom životných podmienok detí a mladých ľudí, aby mohol požadovať realizáciu opatrení, ktoré im môžu priniesť určité zlepšenie. Za potreby a situáciu ľudí na ulici mus brať systematicky na zodpovednosť politické autority.

Priestor na manévrovanie v tejto oblasti pôsobenia a na dosahovanie uvedených cieľov sa v jednotlivých krajinách líši. Rozdiely závisia od toho, či sú terénni pracovníci prepojení s verejnou alebo súkromnou organizáciou, miestnym združením (sekulárnym alebo náboženským), od miery uznania terénnej sociálnej práce a od toho, či figurujú v právnych normách. V skutočnosti ľudia z rozvrátených rodín alebo v ťažkých situáciách, pre ktorých mechanizmy určené na riešenie sociálnych problémov a ich symptómov nepredstavujú životaschopnú alternatívu, **potrebujú podporu založenú na vzťahoch, ktorá im umožňuje osobnostný rast a zároveň im ponúka integráciu a účasť na spoločenskom živote.**

- *„Vydávať sa za svojou cieľovou skupinou v časoch a na miesta, kde ju možno nájsť;*
- *ponúknuť týmto mladým ľuďom vzťah s dospelým založený na pomoci a podpore, ktorý môžu v priebehu času a s dôverou akceptovať;*
- *získať celkové porozumenie jednotlivcovi bez toho, aby ste sa obmedzili na symptómy, ako je násilie, delikvencia a iné závislosti;*
- *navrhovať rôzne opatrenia na individuálnej aj skupinovej úrovni;*
- *rozvíjať jednanie medzi cieľovými skupinami a ich okolím, ako aj medzi rôznymi partnermi a inštitúciami.“*

Všetky tieto ciele sú spoločné pre terénnych pracovníkov na celom svete

1.3. Prevencia je lepšia ako liečba!

Pojem prevencia sa používa v mnohých rôznych oblastiach, a preto sa môže vykladať rozličnými spôsobmi, čo často vedie k nejasnostiam.

Napríklad policajná **prevencia** kriminálneho správania nemá nič spoločné so sociálno-výchovnou preventívnou prácou na ulici. Pojem „prevencia“ sa príliš často používa ako floskula[21] a prispôsobuje sa najrôznejším kontextom. Preto neprekvapuje, že jeho uplatňovanie v terénnej sociálnej práci vyvoláva zmätok a ťažko sa chápe[22].

[21] „Handicap et politique“ - Emile Servais - Eléments d’analyse sociologique des pratiques d’accompagnement – Bruxelles Equipage Editions 1993 - Str. 250
[22] “Training Guide: Street work and communication with the media. - Street work, a unique but poorly explained profession.”- Str.11

Napriek tomu, že došlo k určitej strate[23] v spôsobe, akým sa terénni sociálni pracovníci prezentujú, predsa len existuje pomerne jasná koncepcia prepojenia medzi terénnou sociálnou prácou a prevenciou, ktorú možno pozorovať v praxi.

Zo sociologického hľadiska[24] sa prevencia konceptualizuje na základe rozlíšenia troch typov násilia, ktoré uvádza Pierre Bourdieu. Môžeme teda rozlišovať medzi:

- **Štrukturálnym násilím,** ekonomickým a/alebo sociálnym násilím, ktoré je výsledkom dominantných trendov, ako je nezamestnanosť, chudoba, vykorisťovanie atď.
- **Mikronásilím**, často vyplývajúcim zo štrukturálneho násilia, ktoré sa vyskytuje na dennej báze a je takmer **nebadateľné**. Rasizmus, stigmatizácia, násilie v rodine, porušovanie práv, diskriminácia na základe fyzického vzhľadu a odmietanie, ktoré nie je ľahké odhaliť, a preto zostávajú nepotrestané.

Takéto násilie nemusí byť páchané úmyselne, a preto je ešte **zákernejšie**. Napríklad stigmatizácia sa stáva násilnejšou a zákernejšou vďaka tomu, že ľudia veria, že by mali zapadnúť do „poriadku vecí". Jednotlivcom, ktorí ňou trpia, pripisuje spoločnosť vychádzajúc z nejakej ich objektívnej charakteristiky celý rad ďalších neopodstatnených charakteristík, ktoré nakoniec vedú k ich dehumanizácii. Predstava o jednotlivcovi sa tak vlastne stáva skutočnosťou.

- **Viditeľné násilie** (delikvencia, vandalizmus, agresia...) sú často reakciou na prvé dva typy násilia.

„Mnohé výskumné zistenia ukazujú, že existuje veľká pravdepodobnosť, že tí, ktorí sú v ranom veku alebo intenzívne zasiahnutí nejakými formami násilia a vylúčenia (ktoré môžu mať veľmi rôznu povahu), sa sami stanú násilníkmi, budú sa sebapoškodzovať (závislosť od nelegálnych drog, samovražda) alebo ublížia iným[25]."

Ide o zákon „reprodukcie násilia", ktorý sa terénni pracovníci snažia eliminovať tým, že sa držia v blízkosti problémov, s ktorými ľudia na ulici zápasia a uvedomujú si ich.

Z toho vyplýva dôležitosť **prevencie v životnom priestore**, kde sa nachádza najviac vylúčených skupín obyvateľstva. Preventívna práca, ktorú vykonávajú terénni pracovníci, má dva ciele:

- **Znížiť celkovú mieru násilia a nerovnosti** a zároveň sa venovať najmä takým formám vylúčenia, ktoré sú menej viditeľné, ako napríklad chudoba alebo stigmatizácia.
- **Zabrániť tomu, aby sa reakcie na takéto násilie a vylúčenie stali neprimeranými** a obrátili sa proti páchateľom, ktorými sú často mladí a vylúčení.

Takáto koncepcia prevencie zakotvuje terénnu sociálnu prácu ako permanentný prístup neformálneho a/alebo informálneho vzdelávania. Vzdelávacia činnosť, ktorá zároveň emancipuje:

[23] "La prévention, un concept en déperdition" – Editions Luc Pire – Jacqueline Fastrès et Jean Blairon – 2002
[24] "Méditations pascaliennes" – Pierre Bourdieu – Paris, Seuil – 1997 – Str. 275 – 276.
[25] "La prévention, un concept en déperdition" – Editions Luc Pire – Jacqueline Fastrès et Jean Blairon – 2002

„Je veľmi dôležité, aby tínedžeri mohli žiť inde, na miestach, kde sa môžu vyhnúť rodinným obmedzeniam aj obmedzeniam systematickej racionalizácie (škola)...“ „...v skutočnosti práve táto účasť na spoločenskom živote v rámcoch, ktoré sú relatívne oslobodené od sfér rodiny a školy, zaručuje postupný vznik autonómie počas dospievania.[26]„

Preventívna práca má teda zmysel len vtedy, keď sa týka **vzťahu k jednotlivcovi**. To je jadrom diskusie, ktorá definuje poslanie terénnych sociálnych pracovníkov.

Napríklad v Belgicku niektorí terénni pracovníci na základe skúsenosti predpokladajú, že mladí ľudia, ktorí majú ťažkosti, budú viac naklonení a ochotnejší rozprávať sa o svojich obavách so sociálnym pracovníkom, ktorého už poznajú, s ktorým sa môžu bez problémov stretnúť a s ktorým majú vzťah založený na dôvere. Preto je niekedy možné zabrániť tomu, aby sa z relatívne neškodného problému stal veľký problém, ktorý by si vyžadoval oveľa väčšiu pomoc.

„Mnohokrát sa stalo, že za mnou prišiel mladý človek a povedal mi, že pred dvoma alebo troma dňami prestal chodiť do školy. Takmer zakaždým má dieťa v takejto situácii problém nájsť niekoho, s kým by sa o tom malo odvahu porozprávať. Väčšina z nich sa neodváži vrátiť do školy jednoducho preto, že by svoju neprítomnosť nedokázali ospravedlniť. A samozrejme, čím dlhšie vyčkávajú, tým menej sa odvažujú vrátiť do školy. V takýchto situáciách môže byť naša intervencia mimoriadne užitočná a preventívna, pretože je, samozrejme, jednoduchšie pomôcť im vrátiť sa do školy na začiatku, než po dlhom neospravedlnenom období. Bez možnosti porozprávať sa s terénnym pracovníkom bude mladý človek často čakať, kým sa situácia stane neriešiteľnou, a až potom sa s niekým porozpráva...“

Platforma terénnych pracovníkov Belgicko

1.4. Vzťah k jednotlivcovi: viac človek ako symptómy

Pri práci v teréne je základom vzťah k jednotlivcovi alebo skupine jednotlivcov ako k „ľuďom“. Cieľom terénnej sociálnej práce je totiž pomôcť každému, aby si uvedomil svoju hodnotu a bol uznaný ako jedinečná bytosť a ako človek, ktorý má pod kontrolou svoj život. Preto ako protiváhu voči tlaku, ktorý redukuje jednotlivcov a skupiny na status „objektu“ (symptómy, stigmatizácia, štatistiky atď.), sa terénni sociálni pracovníci snažia vrátiť do popredia ľudské bytosti.

[26] Le Ligueur – “Mais comment peut on être adolescent?” – Philippe Meirieu – 21. október 1992.

„Akt odmietnutia, odporu vytvára jednotlivca.“ „Je to obmedzená schopnosť vytvoriť určitý odstup medzi človekom a jeho sociálnou rolou, skutočnosť, že niekam nepatríme, a potreba vzbúriť sa, čo z nás robí jednotlivcov... Jednotlivec sa formuje jednak prostredníctvom boja proti mašinérii, jednak prostredníctvom rešpektovania druhých ako jednotlivcov.“ [27]

Terénna sociálna práca a cesta, ktorou sa uberá, sa snaží vrátiť klientom z cieľovej skupiny (späť) ich miesto ako jednotlivcom, ktorí môžu vo svojej situácii, vo svojej budúcnosti a vo svojom prostredí konať. Jednotlivec by mal mať možnosť opätovne prevziať **kontrolu nad vlastným životom**.

„Všeobecný pohľad terénnych pedagógov je, že bez ohľadu na to, o akú požiadavku ide, dôležité je, ako si ju vypočuť, ako z nej vychádzať a ako ju formalizovať: jednotlivec je skutočným zmyslom intervencie a je to práve on, kto musí rozhodnúť o tempe a téme a podniknúť kroky, ktoré sú potrebné na zmenu jeho situácie. Naša pomoc spočíva len v podpore schopností ľudí meniť svoju realitu a svet.“

Platforma terénnych pracovníkov Španielsko (Platforma Baskicko)

Napriek tomu konštatovanie, že jednotlivec je v centre záujmu, nestačí a nie je vždy zjavné. Niekedy je totiž „jednotlivec neobvykle náročný“ a existuje reálne socio-pedagogické pokušenie „urobiť prácu zaňho“ a vopred určovať životné scenáre iných ľudí. Okrem toho politické a inštitucionálne kontexty nie vždy umožňujú danému jedincovi návrat.
Pomerne často sa stretávame s terénnymi sociálnymi pracovníkmi, ktorí uviazli medzi jedným programom, ktorý sa blíži k svojmu záveru, a iným, ktorý je smerovaný viac „zhora“, a teda nevychádza z vôle vyjadrenej priamo dotknutými jednotlivcami.

„Sociálny pracovník, ktorý sa zaviaže k tomuto druhu intervencie, môže dúfať len v jediný výsledok: presvedčiť a zlákať mladých ľudí, aby sa zaradili do určitého rámca, čo jednoznačne znamená, že budú viac-menej pasívnymi konzumentmi.“ [28]

Vzťah, ktorý ponúka terénny pracovník, si vyžaduje **viditeľnosť a zapojenie, zdieľanie** skúseností, návrhov a mediáciu.... Vyvolať vôľu niečo vytvoriť je predpokladom každého konania, na ktorom sa podieľa mladý či dospelý človek.

[27] Alain Touraine – “Critique de la modernité”, Paris, Editions Fayard – 1993 – str.318-331
[28] Edwin de Boevé and Pierre Van den Bril in “Côté cours – Côté rue” – Analyse des pratiques et politiques de formation à l’ordre du jour. – jún 1995.

„Problém spočíva v tom, aby sme si pojem pomoci nezamieňali s radením alebo asistenciou.
Pomáhame tým, že pozorne počúvame.
Pomáhame tým, že prejavujeme úctu k boju, ktorý niekto vedie so svojimi ťažkosťami, a na druhej strane uznávame úspechy, ktoré tento človek dosiahol.
Pomáhame tým, že prejavujeme prijatie a pochopenie pre pocity, ktoré prežíva ten druhý, bez ohľadu na to, aké cudzie nám môžu byť, ani aké silné sú.
Pomáhame tým, že ponúkame srdečný a nevtieravý vzťah.
Pomáhame aj tým, že uznávame a obhajujeme schopnosti toho druhého a jeho právo hľadať riešenia svojich problémov v súlade s vlastným súborom hodnôt, vlastnými želaniami a vlastnými kultúrnymi tradíciami.“

Platforma terénnych pracovníkov Senegal

1.5. Terénna sociálna práca, vzdelávanie zvonka.[29]

„Prostredníctvom priameho zapojenia do sociálneho prostredia mladých ľudí sú terénni sociálni pracovníci privilegovanými svedkami špecifických problémov mládeže a zároveň mediátormi, ktorí sprevádzajú mladých ľudí na ich sociálnej a existenčnej ceste.”[30]

Pre deti a mladých ľudí z rozvrátených rodín, ktorí sú vzdialení alebo úplne vylúčení z primárnej socializácie a sfér sociálneho začlenenia, ako sú rodina, škola a neskôr práca, sa ulica stáva náhradnou formou socializácie. Aj rôzni dospelí obývajú tento priestor ako svoj priestor na život alebo na prežitie[31]. Je to verejný priestor, ktorý si každý môže prispôsobiť podľa svojej situácie a potrieb a ktorý nadobúda význam v očakávaniach tých, ktorí sa tam stretávajú, najmä v určitých životných obdobiach.

Ulica ako miesto, ktoré je spoločensky určené na pohyb a cirkuláciu ľudí a tovarov, sa stáva miestom stretu medzi jednotlivcami, ktorí boli doteraz presvedčení, že sa tam usadili na celý život, alebo že tam prežijú a inými ľuďmi, ktorí chcú maximalizovať jej sociálno-ekonomickú efektivitu a zaviesť bezpečnostné obmedzenia. Prostredníctvom často napätých sociálnych vzťahov sa tak ulica stáva predmetom boja medzi rôznymi spôsobmi vlastníctva. Na jednej strane je tu snaha o liberálnu privatizáciu verejného priestoru, ktorý čoraz viac ovláda idea súkromného vlastníctva, a na druhej strane je tu prístup marginalizovanej socializácie, mobilizujúci verejný priestor ako súkromné miesto na existenciu a opečiatkovanie identity.

V oblasti vyjednávania sa terénny pracovník zameriava najmä na to, aby zistil, ako ľudia a skupiny, ktoré sú v rozpore so spoločnosťou, dobývajú ulicu. Dostať sa na miesta, kde sa uzatvárajú dohody, ktoré patria tým, ktorí sa pohybujú alebo žijú na ulici, je jednou z najvýznamnejších výziev, ktorým terénny pracovník čelí. Informovaný a vedomý si normatívnych referenčných bodov, ktoré obklopujú verejný priestor a ktoré sú v rozpore so spôsobom života tých, ktorí sa na ňom okrajovo podieľajú, terénny sociálny pracovník dbá na to, aby pochopil, ako si niektorí ľudia osvojujú toto miesto ako priestor, kam môžu utiecť, miesto, ktoré im poskytuje ochranu, miesto prechodu a rizika, miesto vyjadrenia a požiadaviek, miesto na učenie a prácu, miesto potešenia a utrpenia.

[29] Úryvok z textu Bernarda Monniera, špecializovaného pedagóga. „Informations sociales“ č. 60.
[30] Pector, Jacques (1999) Le travail de rue et l’action-recherche réflexive. Projet de recherche. Montréal: Québec.
[31] Tu je dôležité zdôrazniť, že táto časť bola vypracovaná najmä na základe príspevkov autorov, ktorí pracujú s mladými ľuďmi, čo znamená, že uvedený kontext a intervencie sa vzťahujú najmä na túto skupinu. Čitateľov, ktorí pracujú najmä s dospelými, vyzývame, aby si tento obsah relevantne prepojili s realitou tých, ktorých sprevádzajú. Viac spôsobov ako je možné tento pohľad rozšíriť nájdete aj v kapitole 3.

V tomto ponímaní ulica nie je len betónová džungľa, ale sú to aj verejné záhrady, námestia, chodníky, nákupné centrá, haly s lavičkami, schodiskové šachty, a tiež to, čo je možno najdôležitejšie, priatelia, ktorí sa tam stretávajú. Ľudia sa nimi podľa možnosti „chránia“ pred svetom, ktorý vnímajú ako desivý a nedostupný, v apatii alebo znepokojujúcej impulzívnosti.
Žiaľ, s prihliadnutím na rôzne tlaky sa priatelia objavujú zriedkavo, alebo ich boj o prežitie stavia proti sebe (napr. obchod, žobranie), prípadne zmiznú (napr. z dôvodu uväznenia alebo smrti), pričom by si inak možno pomáhali...

V takomto kontexte, keď je záujmom terénneho sociálneho pracovníka preniknúť do sociálnych väzieb medzi jednotlivcami a posilniť ich, musí ponuka vzťahov predchádzať dopytu; táto potreba je pre terénnu prácu zásadná. Z tohto privilégia tiež vyplýva, že pri svojej intervencii musí byť terénny pracovník v prvom rade citlivý na kultúru a spôsob života tých, s ktorými sa v tejto časti „ulice“ stretáva.

Prístup sa uskutočňuje na miestach, ktoré si mladí ľudia určitým spôsobom osvojili, a kde musia sociálneho pracovníka akceptovať ako dospelého človeka schopného nadviazať vzťah. **Obdobie pozorovania** umožňuje dôkladne spoznať štvrť, jej inštitúcie, to, ako ju spontánne obsadzujú mladí ľudia, zistiť, kedy je prázdna a kedy preplnená, kedy sa skupiny stretávajú a kedy rozchádzajú; sociálny pracovník zistí, na ktorých miestach a kedy ho ľahšie prijmú. Tieto poznatky sa doplnia o informácie od iných jednotlivcov alebo inštitúcií, ale **pozorovanie v teréne** bude naďalej nevyhnutné. Mladým ľuďom sa zviditeľňujeme postupne; aby nemali pocit, že prítomnosť dospelého je nebezpečná alebo čudná, čo umožní, aby sa začal proces zdieľania a nadväzovania vzťahov.

Slobodné pristúpenie na vzťah a výchovnú spoločnosť, ktorú ponúka pedagóg, stojí na slobode, ktorú mladému človeku dáme na to, aby objavil sám seba prostredníctvom **dôvery, ktorú si vybuduje k sociálnemu pedagógovi**.

Počas tejto cesty získa terénny pedagóg **celkové pochopenie a povedomie o osobnosti mladého človeka**, zamerané skôr na jeho schopnosti a silné stránky, než na jeho komplikované pozadie plné zlyhaní a ťažkostí.

Spoločné zážitky a „spoločné konanie“ môžu byť početné a rôznorodé, od veľmi spontánnych, neformálnych situácií, individuálnych alebo skupinových situácií, až po organizované aktivity.

Tieto spoločné momenty majú dva ciele:
- **Viditeľný:** dosiahnuť nejaký cieľ alebo naplniť konkrétnu potrebu: koníček, šport, práca, prístrešok, spoločný večer, administratívny účel, získanie určitého práva...
- **Skrytý:** začať v živote budovať zmysluplné vzťahy, ktoré pomôžu mladému človeku objaviť a zvnútorniť si súbory hodnôt a referencií, ako aj to, čo je zásadne zakázané, zmeniť svoj sebaobraz, podporiť zmenu v jeho správaní a výkonnosti a experimentovať so sociálnymi vzťahmi.

Prečo terénna sociálna práca?

- Túžba podporiť skupiny, ktoré majú povesť asociálov, prostredníctvom **poskytnutia pomocnej ruky a čisto vzdelávacieho prístupu**.

Na koho sa terénna práca zameriava?

- Terénna práca sa zameriava na jednotlivcov:

  Skupiny detí, mladých ľudí a dospelých, ktorí potrebujú nejakú formu pomoci alebo podpory.
  Tých, ktorí sú vzdialení od primárnej sféry socializácie a sféry sociálneho začlenenia alebo sú z nich vylúčení.
  Tých, ktorí trpia rozpadom spoločnosti, materiálne, symbolicky alebo z hľadiska vzťahov, pretože aktívne odmietajú normy alebo sú nimi odmietaní.
  Tých, ktorí sú mimo dosah (alebo ich nemôžu osloviť existujúce organizácie a inštitúcie).

Bez ohľadu na to, aké majú títo ľudia ťažkosti, opiera sa vzdelávací proces a o zdroje každého z nich.

Terénna práca je **prostriedkom, nie cieľom**.

- Je to **sociálno-vzdelávacia činnosť vykonávaná v rámci dlhodobej stratégie**, ktorá vychádza z potrieb, požiadaviek a ašpirácií cieľových skupín a snaží sa **posilniť ich schopnosti a povzbudiť ich v tom, aby prevzali zodpovednosť a tvorili svoj život**.
- Tento vzťah pomoci si vyžaduje **dôveru komunity a rešpektovanie jej integrity a slobodnej vôle**. Kontakty s terénnym pracovníkom musia byť vždy dobrovoľné.
- Okrem toho, že terénny pracovník prispieva k osobnému rozvoju človeka, prispieva k znižovaniu škôd tým, že pracuje **s ľuďmi (mladými a dospelými), ktorí sú vystavní mnohým formám vylúčenia, marginalizácie a sociálneho rozpadu**.

02
POSTUPY

POSTUPY, METÓDY A NÁSTROJE TERÉNNEJ SOCIÁLNEJ PRÁCE

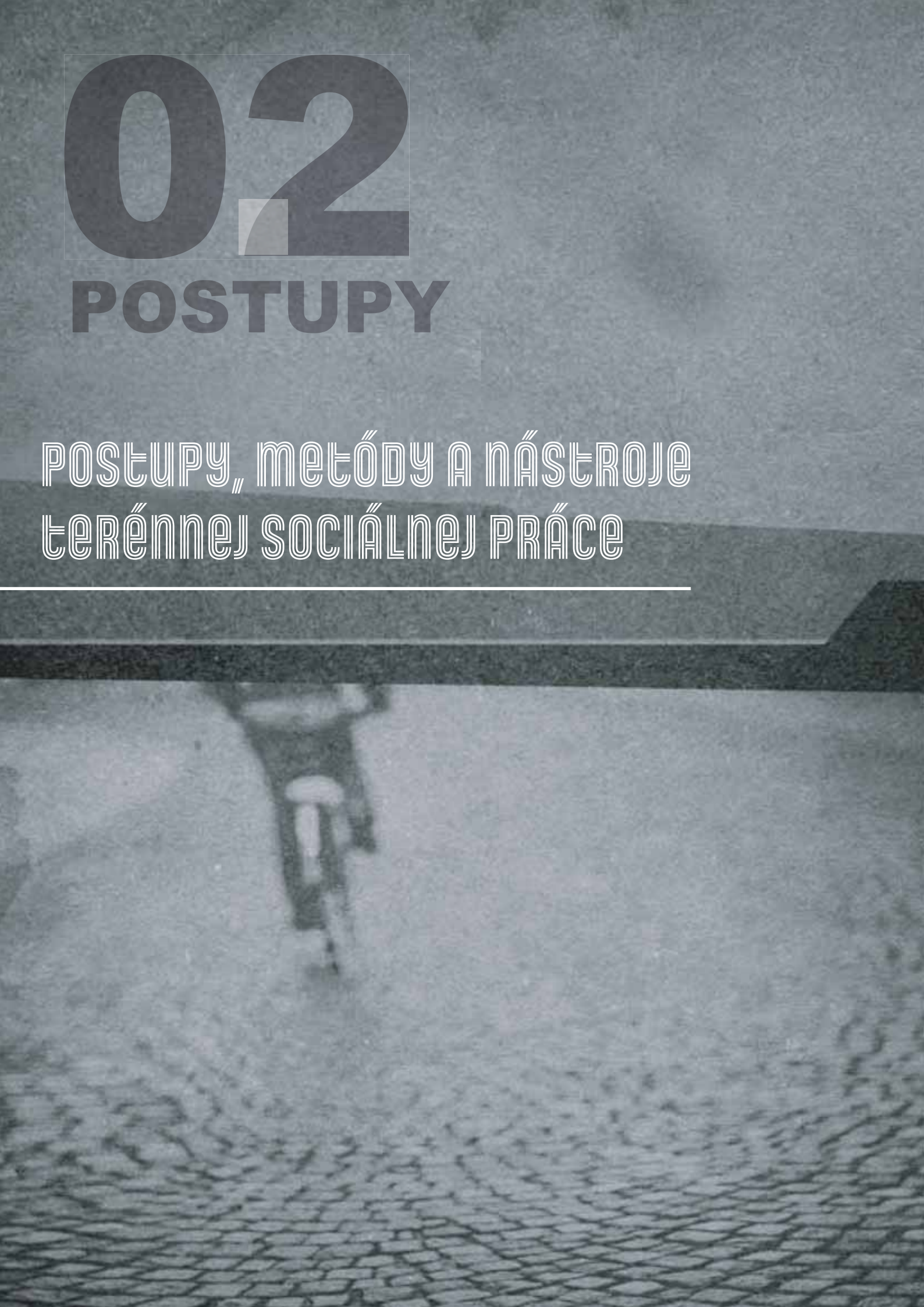

2. Postupy, metódy a nástroje terénnej sociálnej práce

Majúc na pamäti, že terénna sociálna práca nepostupuje podľa žiadneho **vopred určeného modelu**, ktorý čaká na uplatnenie, musíme pripomenúť prvky, ktoré terénnym sociálnym pracovníkom umožňujú **vymýšľať a pretvárať** vlastné postupy.

2.1. Štádiá práce.

Vo všetkých príkladoch získaných z rôznych krajín nachádzame veľa podobností. Skutočne v nich môžeme identifikovať postupnosť jednotlivých štádií práce, čo je charakteristické pre metodiku. Predtým ako sa zamyslíme nad ústredným motívom, ktorý mnohí terénni pracovníci na celom svete využívajú pri realizácii svojich postupov, musíme trvať na nelineárnej povahe tohto procesu. V skutočnosti, hoci poradie jednotlivých štádií v tomto dokumente má určitú logickú štruktúru, čitateľovi bude zrejmé, že do seba zapadajú, prekrývajú sa a najväčší zmysel majú vtedy, keď sa využívajú v cirkulárnom prepojení.

Napriek tomuto upozorneniu je užitočné určiť jednotlivé dôležité štádiá pri realizácii terénnej sociálnej práce, ktoré pri nastavovaní intervencie umožnia, že vďaka kvalitnej integrácii do prostredia, bude môcť terénny sociálny pracovník ponúknuť klientom významnú individuálnu a skupinovú podporu. Čas a energia vynaložené v počiatočných štádiách tak predstavujú investíciu do nasledujúcich štádií a pravidelný, cyklický návrat k jednotlivým sekvenciám umožňuje neustále prax nanovo ukotvovať.

- **Prvý krok** spočíva v teoretickom (historický, sociálny a kultúrny kontext) aj praktickom (stretnutia s ľuďmi z okolia) preskúmaní prostredia.
- **Druhý krok** si vyžaduje **prítomnosť** v teréne, ktorý patrí mladým ľuďom; ide o „zónovanie“ alebo „obchádzanie susedstva“. Vyžaduje si priame pozorovanie bez nutnosti zásahu. Táto fáza umožňuje osvojiť si kultúru oblasti a vytypovať si miesta, ktoré treba preskúmať. Musí sa to robiť pravidelne, aby ste sa pre cieľové publikum stali známou tvárou a aby vás identifikovali ako prirodzenú súčasť prostredia.

„Môže vyvstať otázka: Ale ako identifikujete mladých ľudí?
Po príchode do centra mesta musel tím vykonať lokalizáciu/ určiť špecifické body. Museli lokalizovať tváre, „typy“, „postavičky“, psy, ktoré možno uvidia opakovane alebo občas, najčastejšie na frekventovaných miestach; v záhradách, pred obchodmi, na železničnej stanici atď.

Po ukončení tohto prvého typovania venoval tím veľkú pozornosť mladým ľuďom alebo skupinám, ktoré boli v kontakte s prvými známosťami. Vzhľadom na ustavičné premiestňovanie sa týchto mladých ľudí si musí tím neustále trénovať vizuálnu pamäť a starostlivo ju dopĺňať. Takýto profesionálny prístup je možný len vďaka častým a pravidelným výjazdom, silnému tímu a zdieľaniu získaných pozorovaní.“
Výňatok z knihy „Etat des lieux Centre ville“ Codase France[32]

- **Tretím krokom** je identifikácia: vyžaduje si, aby ste povedali, kto ste a prečo ste tam. Tento krátky okamih predstavuje pre terénneho pracovníka príležitosť začať budovať svoju rolu tým, že si vyjedná miesto, ktoré bude zastávať medzi ľuďmi v príslušnej štvrti.

[32] www.codase.org alebo preventionspécialisee@codase.org

„Deň predtým som sa s Blaisom dohodol, že príde domov do 18.00. Čakal som do 22:00, kým som sa tam išiel pozrieť, ale na moje veľké prekvapenie tam nebol. Potom som sa vrátil na trhovisko, kde som našiel jeho kamarátov. Chvíľu som s nimi zostal, rozprávali sme sa a hrali a až po dosť dlhom čase konečne súhlasili, že mi ukážu prístrešok, kde spáva... v dobre ukrytom kúte za verejnými toaletami na železničnej stanici, kde by ho nikomu ani vo sne nenapadlo hľadať."

Platforma terénnych pracovníkov Togo

- **Štvrtý krok** zahŕňa vytvorenie vzťahu s cieľovou skupinou; zahŕňa nadviazanie kontaktov s ľuďmi a ponúknutie spoločnosti a poradenstva.

„Robili sme denné a nočné výjazdy do terénu. Fáza pozorovania nám pomohla všimnúť si, že deti na ulici žijú v hrozných podmienkach, sotva sa dokážu uživiť, sú vystavené vážnym hrozbám, urážkam a represiám zo strany miestnych obyvateľov. Sú obdivuhodné, veľmi silné a majú vlastný životný kódex. Napríklad sa zdravia päsťami, ich jazyk je veľmi odlišný a posunky konvenčné. Teraz stojíme pred výzvou získať si ich dôveru."

Platforma terénnych pracovníkov Burkina Faso

Od prvého kontaktu s jednotlivcom až po vzájomnú výmenu viac či menej dôverných myšlienok ide o postupný proces, ktorý prechádza od podozrievavosti k vzťahu založenému na dôvere. Keď je terénny pracovník v komunite dobre známy, kontakty sa mu nadväzujú ľahko a môže sa ľahšie dostať k mladým ľuďom. V mnohých prípadoch však terénny pracovník čaká, kým dosiahne určitý „prah", aby mohol urobiť prvé kroky: potrebuje nejakú formu spätnej väzby od komunity alebo jednotlivca, ktorá dokazuje, že dospel k vzťahu založenému na dôvere.

- **Piaty krok** je krok podpory a intervencie. Tá sa môže uskutočňovať prostredníctvom vytvorenia miesta, kde môže dochádzať k interakciám s mladými ľuďmi, čo môže viesť k rôznym aktivitám (a tiež to pomáha zoznámiť sa s väčším počtom mladých ľudí), alebo sa môže obmedziť na individuálne interakcie. Môže to takisto postupne vyústiť do väčších skupinových alebo komunitných aktivít, ktoré zahŕňajú vyjednávanie medzi ľuďmi, ktorým pomáhame a inými ľuďmi z danej lokality (obchodníkmi, miestnymi orgánmi atď.).

„Tímy terénnych pracovníkov poskytujú informálne vzdelávanie deťom z Káthmandu, ktoré žijú a pracujú na ulici. Deti, s ktorými sa naši terénni sociálni pracovníci stretávajú, majú možnosť zapojiť sa do socializačných a vzdelávacích aktivít; hry, športová činnosť, základné vzdelanie, všeobecná kultúra, zvyšovanie povedomia o rizikách života na ulici, zdraví, AIDS, drogách, základnej hygiene a lekárskej starostlivosti.
V každej oblasti žijú "natrvalo" deti, ktoré terénni pracovníci poznajú a s ktorými sa snažia nadviazať čo najpevnejšie kontakty. Niektoré z nich naďalej uprednostňujú život na ulici, pretože si tam osvojili určitú túžbu po slobode. Pre tieto deti pracovníci organizujú osvetové stretnutia a poskytujú im odborné poradenstvo.

Ďalšou dôležitou úlohou mobilných tímov je zlepšiť vzťahy s miestnymi obchodníkmi, majiteľmi bytov, políciou a inými organizáciami, ktoré pomáhajú deťom ulice. Chceme ich zapojiť do našich aktivít a pomôcť im pochopiť, že deti ulice sú súčasťou spoločnosti.

Políciu informujeme o živote detí ulice, aby sa jej vzťah s týmito deťmi mohol zlepšiť. Tímy vešajú na policajných oddeleniach plagáty nezvestných detí. Vzťahy s miestnymi obchodníkmi a majiteľmi obchodov so šrotom sa naďalej zlepšujú. Mnohí už poznajú deti, ktoré žijú v ich okolí, a správajú sa k nim s rešpektom. A naopak, deti rešpektujú obchodníkov a majiteľov obchodov so šrotom a ich majetok."

Platforma terénnych pracovníkov Nepál

Ako sme uviedli na začiatku, jednotlivé kroky nie sú statické ani lineárne, ale môžu sa navzájom prekrývať a neustále aktualizovať.

Podstatným prvkom je, že pasívna a aktívna prítomnosť umožňuje terénnemu sociálnemu pracovníkovi, aby **„bol braný ako fakt"**, čo znamená, že sa môže účinne stať akýmsi orientačným bodom alebo referenčným bodom pre osobu, ktorá potrebuje pomoc. Tieto kroky tvoria slučku, pretože od terénneho sociálneho pracovníka sa vyžaduje, aby touto cestou prechádzal opätovne, aby sa vydal na iné miesto, stretol sa s inými mladými ľuďmi, objavil novú dynamiku. Na každom kroku cesty však dochádza ku kvalitatívnemu skoku, aj keď terénny sociálny pracovník nikdy nedosiahne úplné poznanie konkrétnej situácie, komunity a riešení, ktoré by mal navrhnúť[33].

Niektorí ľudia trvajú na tom, že k už spomenutým krokom treba pridať ďalší; **uzavretie a udržateľnosť** činnosti v teréne. Vzhľadom na dôležitosť väzieb vytvorených s jednotlivcami a úlohu, ktorú terénny sociálny pracovník zohral počas príslušného obdobia, mnohí ľudia skutočne považujú za dôležité, aby si pred odchodom z konkrétneho miesta alebo sektora našli čas na uzatvorenie týchto väzieb. Tento postup čiastočne prispieva k tomu, aby sa predišlo ďalšiemu sociálnemu rozpadu, ktorý je často problémom pre ľudí, ktorí potrebujú pomoc terénneho sociálneho pracovníka, a na druhej strane môže uľahčiť ďalšiemu pracovníkovi vstup do terénu. Niektorí ľudia podporujú myšlienku, že ak to umožňujú zdroje, pôvodný terénny sociálny pracovník by si mal nájsť čas na uvedenie nového pracovníka, aby sa v danej lokalite zabezpečila kontinuita. Tento systém **odovzdania** je zásadný. Okrem priamych väzieb medzi novým terénnym sociálnym pracovníkom a jeho budúcimi klientmi ide predovšetkým o prenos symbolického a kultúrneho kapitálu, ktorý tento spôsob sprevádzania umožňuje. Odovzdávanie môže v prípade potreby trvať aj niekoľko mesiacov.

[33] Le travail de rue en Communauté française de Belgique. Nature et enjeux. Christine Schaut and Luc Van Campenhout, FRB, 1994

2.2. Najskôr prvá vec: kde a kedy vykonávať terénnu prácu?

Prv než sa do čohokoľvek pustíte, je vhodné využiť skúsenosti predchádzajúcich terénnych sociálnych pracovníkov alebo sa aspoň oboznámiť s prostredím, aby sme rozumeli reakciám v danej lokalite.

„Dave má pocit, že dobrá práca, ktorú odviedli jeho predchodcovia, uľahčila jeho začlenenie sa do štvrte. Napriek tomu ho jeho noví kolegovia nechali na začiatku chvíľu potulovať sa na vlastnú päsť a v podstate ho nechali rozmýšľať o tom, prečo tam je, pretože vedia, aké užitočné je tráviť čas pozorovaním okolia. Počas tohto času vidíte veľa vecí, ale ste aj videní. Toto integračné obdobie umožňuje, aby sa o vás začalo hovoriť.

Platforma terénnych pracovníkov Québec

Samozrejme, inštitucionálne faktory spôsobujú, že človek má len zriedkakedy pri terénnej práci úplnú slobodu. Je potrebné začať dialóg s miestnymi orgánmi, aby sa vysvetlili potreby a túžby cieľovej skupiny.

Tieto túžby a potreby sú v skutočnosti často oveľa predstaviteľnejšie a dosiahnuteľnejšie, než sa pôvodne predpokladalo.

Preto by bolo škodlivé, keby sa miestne orgány postavili proti terénnym sociálnym pracovníkom. V politickej sfére nachádza terénna práca často spojenca číslo jeden čo sa týka snahy nájsť štrukturálne a udržateľné riešenia.

Bez ohľadu na rámec, v akom terénny sociálny pracovník v nejakej inštitúcii pôsobí, dôležitý je na jednej strane význam, ktorý pripisuje **vzťahu s jednotlivcom**, jeho schopnosť **ľudí zmocniť** a **byť** na tejto ceste **rešpektovaný**.

Na druhej strane je tiež nevyhnutné poskytnúť terénnemu sociálnemu pracovníkovi jasný deontologický rámec pre jeho prácu, ktorý rešpektuje zásady dôvernosti, najmä prostredníctvom dodržiavania zásady mlčanlivosti.

Odovzdávanie a šírenie informácií tretím stranám by mohlo vážne ohroziť dôveru voči terénnemu sociálnemu pracovníkovi, ktorej budovanie si vyžiadalo toľko času.

2.2.1. Vyjednávanie o investíciách do prostredia a tempo ulice

Terénna práca funguje vďaka **geografickej blízkosti** svojej cieľovej skupine a má zásadný charakter „extra muros“. Znamená to, že sa približuje k iným ľuďom a prijíma ich životný štýl, namiesto toho, aby ich nútila dodržiavať inštitucionalizované rámce.

Terénny pracovník nasleduje spôsoby tých, s ktorými sa chce stretnúť, vyvíja sa v tom istom prostredí ako oni a snaží sa medzi nich zapadnúť a hrať svoju úlohu. Terénna práca sa opiera o postupný a neinvazívny proces inklúzie prostredníctvom zdieľania času a priestoru s klientmi.

„Stephanie sa zamestnala ako terénna pracovníčka vo Villeray a začala chodiť do metra a škôl v rôznych denných hodinách. Villeray je nárazníková zóna medzi časťami Ext Park a St Michel, v ktorých sa často pohybujú mladí ľudia. Aj keď potom už mala „prístup" k svojej cieľovej skupine, stále venovala čas prechádzkam a čítaniu v parku, aby ju ľudia často videli a zaujímali sa o to, prečo tam je."

Platforma terénnych pracovníkov Québec

Každá „oblasť" má iné vlastnosti a vyžaduje si špecifickú metódu „infiltrácie". Park, v ktorom sa voľne prechádzajú mladé ženy pracujúce v sexbiznise, nepôsobí ako "nebezpečné miesto", kde sa necítite príjemne, ani ako nočný bar, kde mladí ľudia trávia noci na zemi alebo na špinavých pohovkách. Zásah v takýchto prostrediach si vyžaduje rešpektovanie kódexov správania, ktoré sú s nimi spojené.

„Keď chcem preniknúť do nového prostredia, pripravím sa fyzicky aj psychicky, vrátane práce na mojom správaní a stave mysle. Snažím sa ovládnuť svoj vnútorný stres. Pred odchodom do terénu venujem pozornosť tomu, ako som oblečený. Snažím sa skontrolovať každý aspekt svojho vzhľadu a spôsobu vyjadrovania, aby som nevytvoril medzi sebou a mladými ľuďmi príliš veľkú priepasť."

Platforma terénnych pracovníkov Vietnam

Od pláží v niektorých krajinách po nákupné centrá inde, od barov po domovy mladých ľudí, od trhovísk po chatky v lese, od železničných staníc po úzke uličky, od get po centrá miest, terénni sociálni pracovníci pracujú na nekonečnom množstve miest, podľa toho, v ktorej časti sveta sa nachádzajú a na akú cieľovú skupinu sa zameriavajú.

Vzhľadom na to, aký dlhý čas na začiatku strávime tým, že ostatných len pozorujeme, sa pocit neefektívnosti vo fáze integrácie môže zmeniť na úzkosť; cítime vinu, pretože sme platení za to, že takmer nič nerobíme, cítime potrebu byť zaneprázdnení, dosahovať výsledky, aby sme mali pocit, že máme pod kontrolou proces, do ktorého sme zapojení. Metodika práce na ulici si vyžaduje určitý čas, dlhý časový rámec; čas na spoznanie oblasti, ľudí, komfortných a nekomfortných miest v nej, koridorov — je to nevyhnutné, aby sa terénny pracovník pripravil na kontext, v ktorom bude pôsobiť a stanovil si plán činnosti tak, aby maximálne využil potenciál ľudí a zdrojov v danej oblasti. Znalosť okolia sa nám bude určite hodiť aj neskôr, pokiaľ si na pobyt nájdeme dostatočne dlhý čas.

[33] Le travail de rue en Communauté française de Belgique. Nature et enjeux. Christine Schaut and Luc Van Campenhout, FRB, 1994

Integrácia do oblasti, v ktorej budete pracovať, sa neobmedzuje len na geografickú integráciu, ale zahŕňa aj **kultúrnu adaptáciu** na kódy, jazyk, hodnoty, dynamiku a konflikty atď. Terénny pracovník musí byť schopný neposudzovať, netreba si to však zamieňať s nedostatkom zdravého úsudku.

„Napríklad v Afrike má česť a dôstojnosť rodiny často prednosť pred blahom dieťaťa. Pochopiť to znamená pokúsiť sa zosúladiť potrebu chrániť práva dieťaťa s takými stratégiami, ktoré umožnia dosiahnuť pokrok bez toho, aby sme niekomu šliapali na päty.
Navyše v Afrike, podobne ako inde, rodina nie je len súčasťou problému, ale aj súčasťou riešenia. Preto by sme mali nanovo vytvoriť priestor pre slová a dialóg, aby nátlakový a ostrý prejav neviedol k zhoršeniu situácie...“

Platforma terénnych pracovníkov Senegal

Pri adaptácii nejde o **mimikry**, skôr naopak. Je dôležité zdôrazniť, že terénny pracovník musí prejavovať **solidaritu** s ľuďmi, s ktorými sa stretáva, ale zároveň sa od nich **odlišovať**. Priveľa mladých pracovníkov sa pri integrácii zaťažuje tým, že sa snažia napodobňovať zvyky, obyčaje a vzorce správania cieľovej skupiny.
Je nevyhnutné **zostať sám sebou**. Práve v konfrontácii s odlišnosťou je možné skutočne sa navzájom obohatiť.

Blízkosť tohto druhu nespočíva len v pozorovaní toho, čo sa deje v danej oblasti, ale aj v zohľadnení pozadia situácie, ako aj kultúrneho, sociálneho, politického a hospodárskeho kontextu, v ktorom sa udalosti odohrávajú.

„Keď hovoríme o rôznych kultúrach, nemáme na mysli len rôzne pôvodné kultúry, ale aj kultúry ulice, kultúry mladých, urbánne kultúry, ktoré vznikajú v mestách a na predmestiach. Terénna práca by mala týchto ľudí považovať za tvorcov kultúry a pri nadväzovaní dialógu s nimi sa musí riadiť týmto vedomím.“

Platforma terénnych pracovníkov Španielsko (Platforma Baskicko)

Povedomie o vývoji v danej lokalite, o jej minulosti a budúcnosti je nevyhnutné na zakotvenie prístupu zameraného na zdroje a ašpirácie cieľovej skupiny. Umožňuje vypracovať akčnú stratégiu, ktorá je zakorenená v kultúrnych pozorovaniach ľudí, a nevnucovať ím umelú stratégiu založené na vonkajších pravidlách.

„Nasledujúca skúsenosť sa týka detí v ozbrojených silách a skupinách v Konžskej demokratickej republike. V rámci socio-kultúrnych aktivít používam metódu voľného výberu, pričom každého detského vojaka vyzvem, aby zaspieval pieseň zo svojej rodnej dediny a ukázal nám niekoľko tanečných krokov. Využívame aj kreslenie.
Práve prostredníctvom týchto aktivít nám deti začnú poskytovať tradičné postrehy o svojich dedinách. Na základe týchto pozorovaní sa potom snažíme nájsť rodiny bývalých detských vojakov, ktorým sa podarilo demobilizovať, s cieľom spojiť ich s ich rodinami.“

Platforma terénnych pracovníkov Konžská demokratická republika

Terénny pracovník si zachováva vlastnú identitu a "inakosť" t.j. svoju totožnosť a odlišnosť od ostatných a pritom musí spoznať danú oblasť, aby si v nej mohol vyjednať svoje miesto a svoju úlohu. Prostredníctvom pravidelnej prítomnosti v teréne a toho, že s ľuďmi zdieľa ich každodenné zápasy a zapája sa do určitých rutinných činností, si s nimi vytvára zásobu skúseností, ako aj spoločných referencií, na základe ktorých môžu spoločne tvoriť projekty a otvárať cesty do budúcnosti.

„Po tom, čo som sa v oblasti nechala vidieť, čo som vysvetlila, že som pedagogička, svoj mandát a inštitucionálny rámec a rámec nášho vzťahu, po tom, čo som kládla otázky a počúvala príbehy, čo som cítila prázdnotu a pohŕdanie a prechádzala sa bez toho, aby ma niekto spoznal, odvážila som sa osloviť skupinu, až po tomto veľmi dlhom procese fyzického a emocionálneho spoznávania oblasti, sa objavili prvé požiadavky. Niekto ma vyhľadá alebo čaká, kým prejdem okolo neho, aby ma mohol osloviť."

Platforma terénnych pracovníkov Španielsko (Platforma Baskicko)

„Sme presvedčení, že zdieľanie reality života s mladými ľuďmi zohráva dôležitú úlohu pri našej integrácii do ich prostredia. Účasť na ich každodenných aktivitách, to, že sme s mladým človekom alebo jeho uzavretou skupinou vo chvíľach radosti alebo bolesti, tvorí súčasť našich postupov. Skutočnosť, že s nimi prežívame určité veci, ako napríklad jeme „jedlo, ktoré niekto vyhodil", hráme s nimi futbal, podieľame sa na diskusiách v skupine..., podnecuje láskyplné prepojenie založené na solidarite a dôvere. Tieto okamihy nám umožňujú pochopiť niektoré ich myšlienky, ich pocity vzbury alebo odporu.
Tieto skúsenosti usmernia našu intuíciu a pomôžu nám primerane reagovať na kontext a prispôsobiť sa týmto mladým ľuďom."

Platforma terénnych pracovníkov Vietnam

2.2.2. Cykly a tempo terénnej sociálnej práce

Vzťah medzi priestorom a časom v terénnej sociálnej práci je záležitosťou neustáleho vyvažovania medzi stabilitou a náhlymi zmenami, ku ktorým dochádza v plánoch a životnom štýle ľudí v cieľovom prostredí. Ak chceme zohrávať dynamickú úlohu, musíme sa prispôsobiť.

Časový rozvrh terénneho pracovníka[34] je veľmi ťažké predvídať a musí sa neustále revidovať. Terénny pracovník musí byť v určitom čase na určitom počte miest, preto potrebuje pravidelný rozvrh. Zároveň však jeho strategická prítomnosť pri viacerých špeciálnych príležitostiach alebo flexibilita jeho konania v určitých situáciách znamená, že musí svoje plány častejšie meniť, alebo sa niekde zdržať dlhšie. Príklady, ktoré nasledujú, pomerne dobre ilustrujú „každodennú realitu" aj „výnimočné situácie".

[34] Tejto téme sa budeme venovať v nasledujúcej časti venovanej manažmentu.

„Pracovný týždeň zvyčajne pozostáva z 25 až 30 hodín práce v teréne, vrátane víkendov, pretože vtedy sa výrazne zvyšuje počet detí. Dva tímy (každý tím je zložený z dvoch ľudí, z ktorých jeden hovorí po grécky a druhý po albánsky) pracujú denne v dvoch rôznych lokalitách.
Tímy sa snažia byť v teréne čo najdlhšie a v rôznych hodinách, aby mohli pozorovať fenomén vykorisťovania detí počas celého dňa a noci. Dôležitým detailom je, že vidíme rôzne vekové skupiny v rôznom čase, pričom mladšie deti cez deň žobrú a predávajú veci a staršie deti pracujú v noci a predávajú kvety alebo hrajú na hudobné nástroje pred nočnými klubmi a reštauráciami.
Pre deti, ktoré sú na ulici s rodinami, sa snažíme byť pevným záchytným bodom. Preto okrem dvoch tímov, ktoré pracujú denne, chodí do frekventovanejších oblastí skupina profesionálnych terénnych pracovníkov a dobrovoľníkov a organizuje podujatie, ktoré zahŕňa maľovanie a ručné práce s deťmi. Pomocou sloganu „hra na ulici“ oslovujeme deti pracujúce alebo žobrajúce na ulici a zároveň informujeme širokú verejnosť o tomto fenoméne a našich aktivitách.“

Platforma terénnych pracovníkov Grécko

„Typický pracovný deň (zima).
10:00 *Stretnutie na úrade, kde sa rozdávajú dávky pre ľudí so zdravotným postihnutím. Mladý človek, s ktorým som sa mal stretnúť, tam nebol. Nechal som mu odkaz na záznamníku.*

11:00 *V čajovni „Pic-Nic“: skupina štyroch mladých ľudí. Jeden z nich sa o štyri mesiace žení a zháňa informácie o odbornej príprave na povolanie terénneho sociálneho pracovníka. Prv ako začne, musí dokončiť povinnú prácu v Jette. Sedí s nami jedna staršia osoba. Je to sociálny pracovník a pracuje v centre, s ktorým chcem nadviazať ďalší kontakt, a tak si vymieňame nejaké informácie. Mladý človek, s ktorým som sa mal stretnúť o 10:00, mi volá, aby sa ospravedlnil, a dohodneme si ďalšie stretnutie. Obed; posielam e-mail týkajúci sa umeleckého projektu v štvrti Brunfaut.*

14:00 *Čajovňa na ulici Brunfaut. Píšem list chlapíkovi vo väzení. Prisadne si ku mne mladý človek: „Dlhšie sme sa nevideli, ako sa máš...“ Mestská rada začala s výstavbou na ich športovom ihrisku. Chce vedieť, ako to bude pokračovať. Ideme na radnicu, aby sme zistili, aké má mestská rada plány. Telefonuje mi mladý človek, ktorý potrebuje potvrdenie, že je prihlásený na školenie.*

Plány na mestskom úrade. Túto plochu vraj zastavali už pred 7 rokmi. Najprv tam bolo parkovisko a basketbalové ihrisko. Chystajú sa postaviť tam obecné byty a odstrániť basketbalové ihrisko.
Etang noir: Stretávam mladého človeka, ktorý mal pred dvoma rokmi pracovný úraz. Prechádza procesom, v ktorom sa snaží získať 25 % invalidný dôchodok. Odchádzame spolu hľadať internetovú kaviareň, aby sme si vyhľadali informácie. Tam stretávame ďalších dvoch mladých ľudí. Chlapec, ktorý predtým volal, si príde vyzdvihnúť osvedčenie o školení.“

Platforma terénnych pracovníkov Belgicko

„Trinásťročný Gary je členom partie v centre najdôležitejšieho námestia v meste a možno v celom regióne „Champs de mars“. Bol jedným z najpravidelnejších návštevníkov našej inštitúcie, každé ráno sa zúčastňoval na našich aktivitách prispôsobených deťom vo vzdelávacom centre. Po troch dňoch, keď sa neukázal a neboli o ňom žiadne správy, sme sa ako zvyčajne vybrali za jeho partiou, aby sme zistili, čo sa stalo.
*O **10:15** som prišiel do kartelu a našiel som Garyho samého s pomliaždenou ľavou nohou, strašne zapáchal. Iný chalan z jeho gangu mu na nohu v rámci “výzvy” hodil betónový kváder. Táto „výzva“ je súčasťou divokej, krutej hry s názvom „spánková vojna“. Pri tejto hre nesmiete zaspať a ak zaspíte, riskujete, že vás prinútia robiť rôzne veci a ublížia vám, čo môže niekedy skončiť aj smrťou.*
*O **10:30** som išiel s Garym a ďalším chlapcom z gangu do univerzitnej nemocnice na Haiti taxíkom, ktorý bol ochotný nás odviezť.*
***10:45** Prichádzame na pohotovostné oddelenie nemocnice.*
***14:00** Po odchode všetkého nemocničného personálu nás konečne prijme lekár.*
***15:00** Po našich prosbách nakoniec súhlasí s tým, že nám vystaví recept. Požiada ma, aby som počkal.*
***16:30** Kým čakáme na lekára, nechávam Garyho spolu s druhým chlapcom pri vchode do ordinácie.*
***16:55** Som späť. Deti odišli. Vraciam sa k ich partii, ale nenachádzam ich tam.*
*Nasledujúci deň o **07:00** sa vraciam k partii, Gary je tam, opäť ho privádzam do nemocnice, tentoraz berieme všetky lieky so sebou.*
***10:00** O Garyho sa stará lekár.*
Týždeň a pol som navštevoval Garyho gang a nosil mu lieky. Dnes sme radi, že Gary žije, má obe nohy a je vo výbornej kondícii.

Platforma terénnych pracovníkov Haiti

Aby terénny pracovník nestratil kontakt s dianím v teréne a nevyčerpal sa, musí pravidelne prehodnocovať množstvo času, ktoré tam trávi.

- Terénny pracovník musí neustále prehodnocovať svoj rozvrh a pracovný čas, aby sa mohol stretávať s rôznymi ľuďmi a sledovať zmeny v ich životnom štýle.
  - Plánovanie (ročné obdobia, deň, noc... pravidelné fungovanie a jeho variácie, čo sa týka času a rozvrhu).
  - Výber miest (sociálno-vzdelávacie zariadenia, nákupné centrá, ulice, verejné záhrady, vestibuly, pivnice, bary...).
  - Nástroje pozorovania a analýzy (písomná práca, syntéza, kolektívne myslenie...).
  - Kvalita informácií tímu a jeho väzieb na rôznych partnerov.

- Keď pri svojich obchôdzkach zistí, kde sa stretáva jeho cieľová skupina, musí zároveň vymyslieť stratégie, ako osloviť ľudí, ktorí sú od takýchto miest odtrhnutí, či izolovaní.

Všimli sme si však, že postupom času, po niekoľkých rokoch, už terénni pracovníci trávia v teréne menej času. Dôvodom je, že s tým, ako postupuje v práci, začínajú ich zahlcovať požiadavky a naplánované stretnutia, čo znamená, že byť k dispozícii v teréne je pre nich čoraz ťažšie.

- Musíme nájsť **rovnováhu medzi riešením požiadaviek a nepretržitou prítomnosťou v teréne: musíme si v diároch vyhradiť niekoľko dní na TERÉN.**
- **Prítomnosť v teréne je veľmi dôležitá**, najmä na stretnutia s tínedžermi, ktorí vo všeobecnosti **prejavujú tendenciu vyhľadávať terénnych pracovníkov na ulici, aby sa s nimi porozprávali, keď to potrebujú**.
- Musíme si **zachovať**:

Dostatok času, ktorý trávime v teréne, aby sme mohli ísť za ľuďmi, ktorí neprídu za nami a ktorí sú primárnym cieľom terénnej sociálnej práce.
Zamerať sa na dostupnosť terénneho pracovníka (je to hlavná charakteristika jeho práce).
Ideálne je zabezpečiť pravidelnú prítomnosť v teréne s presne určenými dňami, miestami a časmi, ktoré dodržiavame. Určenie presných miest a časov pomáha terénnemu pracovníkovi zorientovať sa v tom, kedy a kde môže opäť vyhľadať konkrétnych ľudí.

2.2.3 Potulovanie sa: jeden z hlavných kľúčov terénnych pracovníkov

Niekedy zdĺhavý proces ponárania sa do prostredia predstavuje jeden z kľúčových prvkov tohto prístupu, pretože poskytuje príležitosť pochopiť a lepšie sa prispôsobiť mape ulice a jej tempu. Poznanie miesta, jeho využitia a typu vzťahov, ktoré sa v ňom odvíjajú, sa stáva dôležitým nástrojom pri hľadaní vášho miesta v danom prostredí. Takže venovať čas „ničnerobeniu“ je dôležitým bodom práce v teréne, aby ste precítili atmosféru a kódy ulice a zároveň si nenápadne vybudovali svoju úlohu bez toho, aby ste znepokojovali cieľovú skupiny alebo jej vnucovali svoj mandát.

„Stretol som dieťa ulice, osemročného Rockyho[35], ktorý žobral na terasách MATONGE, vo štvrti KALAMU v Kinšase. Spočiatku som si nemyslel, že sa mi ho podarí spojiť s jeho rodinou.
Priblížil som sa k Rockymu tak, že som mu ponúkol fľašu malinovky a trochu jedla, pretože bol naozaj hladný. Po niekoľkých stretnutiach mi nakoniec veľmi úprimne porozprával o svojej situácii. Jeho matka odišla do Angoly, keď mal štyri roky, po smrti jeho otca. O jeho potreby (škola, oblečenie, jedlo...) sa nemal kto postarať. Ale pred odchodom na ulicu žil so svojím starým otcom. Po tom, ako som od neho získal niektoré kontaktné údaje o jeho rodine, som uskutočnil prieskum u starého otca, ktorý priznal, že jeho vnuk zmizol pred trinástimi mesiacmi. Stačilo jediné stretnutie Rockyho a jeho starého otca, aby sa títo dvaja opäť šťastne stretli. Dnes má Rocky opäť normálny život.“

Platforma terénnych pracovníkov Konžská demokratická republika

[35] Z dôvodu zachovania dôvernosti informácií boli mená osôb zmenené.

Potulovanie sa alebo prechádzanie sa je technika, ktorú oceňujú mnohí terénni pracovníci. Pomáha im ponoriť sa do života cieľovej skupiny a žiť rovnakým tempom, a tak sa stať dostupnejšími. Ako nám pripomenuli naši baskickí kolegovia, keď sme sa stretli v Oslo v roku 2007, osvojenie si umenia „ničnerobenia“ sa môže stať kľúčom k práci v teréne.(Pozri prílohy.)

„Jeden z trikov, ako sa cítiť dobre na miestach, ktoré navštevuje vaša cieľová skupina: príďte o niečo skôr a venujte sa niečomu inému (napríklad čítaniu novín): pri práci v teréne sa môžete veľa naučiť!“

Platforma terénnych pracovníkov Québec.

Zvlášť vtedy, ak existujú nejaké „preddefinované, hotové“ programy terénnej sociálnej práce, mali by ste si uvedomiť, že nie je také ľahké predvídať budúcnosť. Jednak preto, že udalosti sa vyskytujú skôr náhodne - a na uliciach sa toho deje veľa, - a tiež preto, že množstvo dôležitých prvkov, ktoré sú potrebné na efektívne vykonávanie vašej práce, sa dá predvídať len zriedka.

Namiesto plánovitej činnosti je lepšie koncipovať projekty priebežne, podľa toho, ako sa vyvíjajú a ako dochádza k rôznym udalostiam a stretnutiam. Tento prístup je veľmi zaujímavý, pretože umožňuje **kreativitu** a **napredovanie**.

V tejto fáze je nevyhnutná schopnosť pozorovať a analyzovať.

To, že sa všetko neplánuje a priori, neznamená, že nie je potrebné pracovať **vhodným a efektívnym** spôsobom a **byť pripravený** konať a pracovať ruka v ruke s ostatnými.

Kvalita procesu je dôležitejšia ako viditeľné výsledky; tento prístup si vyžaduje nemenej **pozornosti, angažovanosti** a **odhodlania** zo strany terénneho pracovníka, ktorý musí byť vnímavý voči všetkému, k čomu situácia vedie, či už vďaka jeho činnosti alebo napriek nej.

„Žobrala a umývala okná na autách na ulici spolu so svojimi deťmi. Pri prvom kontakte, ktorý sme s ňou mali, trochu váhala, či sa má rozprávať s „cudzími ľuďmi“. Pýtala sa nás na naše povolanie, na to, čo robíme. Predstavili sme sa ako učitelia, ktorí sa snažia integrovať deti do školy. Komunikáciu umožnilo to, že sme sa s ňou rozprávali, nadviazali s ňou priateľský rozhovor, pýtali sme sa na zdravotný stav jej detí, najmä jej najmladšieho dieťaťa (v tom čase malo 7 mesiacov). Po viac ako 4 mesiacoch stretávania sa s ňou na ulici sa tímu terénnych pracovníkov podarilo vybudovať si s ňou dobrý vzťah a zapojiť ju a jej deti do všetkých organizovaných aktivít. Je veľmi dôležité objasniť, že z každého kontaktu s touto rodinou sme čerpali informácie. Byť dobrým poslucháčom vo všeobecnosti pomáha tímu pri nadväzovaní stabilného a trvalého kontaktu s cieľovou skupinou.
V našom prípade sa matka začala vyznávať z pocitov týkajúcich sa jej situácie, obáv o svoje deti a uviedla, že je pripravená začať život kdekoľvek mimo ulice.“

Platforma terénnych pracovníkov Albánsko

2.2.4. Byť v teréne známy, upevňovať kontakty.

V snahe byť čo najprístupnejší a najdostupnejší sa terénny pracovník stáva súčasťou mobiliáru. Terénny pracovník, ktorý je súčasťou sociálnej štruktúry, môže prostredníctvom rôznych sietí vzťahov s významnými aktérmi z okolia, „spojkami" alebo „sprostredkovateľmi", oživiť určitý druh solidarity a prispieť k sociálnemu blahobytu v štvrti tým, že aktivizuje a obnovuje základný zmysel pre solidaritu.

„Rýchlo sa začlenila, pretože už poznala veľa mladých ľudí. Opäť sa dostala do kontaktu s niektorými mladými ľuďmi, ktorých spoznala v „Domove mladých", a to jej pomohlo nadviazať kontakt s gangami. Aj keď už mala „prístup" k svojej cieľovej skupine, stále venovala čas prechádzkam a čítaniu v parku, aby ju ľudia často videli a zaujímali sa, prečo tam je. V školách trávila čas so školníkmi a zamestnancami, ktorí zabezpečujú mimoškolské aktivity, aby si uľahčila prístup k ľuďom v teréne. Zúčastnila sa aj na stretnutí o zriadení multifunkčného centra."

Platforma terénnych pracovníkov Québec

Prví ľudia, ktorých stretneme, sú často dôležití pre nadväzovanie kontaktov a pomáhajú nám získať ďalšie kontakty. V Quebecu sa pojem „Poteau" používa na označenie ľudí, s ktorými terénny pracovník udržiava silné vzťahy, ktoré mu môžu pomôcť začleniť sa do určitého prostredia, pomôcť mu porozumieť prostrediu, alebo ich môže využiť aj na odovzdávanie odkazov v tomto prostredí. V rôznych krajinách sa takýto ľudia nazývajú rôzne: stakeholderi, kontakty, partneri...

„Človek musí nadviazať kontakty s tretími stranami, ktoré zdieľajú rovnaký priestor, alebo ktoré sa nachádzajú v blízkosti mladých ľudí na ulici (napríklad majiteľ obľúbeného hotela alebo baru, osoba, ktorá v susedstve predáva cigarety a rôzne skupiny, ktoré sú v kontakte s mladými ľuďmi...). Od chvíle, keď mi miestny predavač cigariet začne rozprávať o tom, že nejaký mladý človek sa na mňa pýtal (Čo tu robí ten chlap? Nie je zlý, však?), viem, že som spravil skok."

Platforma terénnych pracovníkov Vietnam

Účinné pôsobenie vo sfére partnerstva si vyžaduje, aby ste mali jasno vo svojom poslaní a aby každý chápal postupy, ktoré z neho vyplývajú.

Musíte si premyslieť, čo odpoviete, keď sa vás niekto opýta: „Čo robíte?", pretože táto otázka sa vyskytuje často.
- **Odpoveď na ňu sa často líši**, najmä podľa **veku osoby, ktorá otázku kladie**.
- **Trvajte na diskrétnosti** ako na hlavnej hodnote tejto práce.
- **Vysvetlite, prečo nadväzujete kontakty s mladými ľuďmi a dospelými, uveďte, aký druh vzťahu rozvíjate**, a uveďte niekoľko príkladov.
- Buďte pripravení vysvetliť **svoj vzťah k organizácii, ktorá vás zamestnáva a svoj vzťah k iným organizáciám a inštitúciám**, napríklad k polícii.

Od terénnych pracovníkov sa príliš často vyžaduje, aby udržiavali alebo obnovovali stratený pocit bezpečia a sociálnu stabilitu v prostredí. Aj politici majú tendenciu zamieňať si niektoré typy činností a myslieť si, že sú zameniteľné: niekedy žiadajú políciu, aby vykonávala sociálnu činnosť, alebo žiadajú sociálnych pracovníkov, aby obnovili verejný poriadok.

Mladí ľudia a iní ľudia, ktorí majú problémy, potrebujú záchytné body, aby si mohli vybudovať konštruktívny vzťah so zákonom. Je potrebné objasniť im príslušné úlohy polície a vzdelávacích tímov a postupy týchto strán musia byť koherentné a odlišovať sa od seba.

Terénny pracovník je často jediný človek, ktorý dodržiava zákony, s ktorým môžu mladí ľudia nadviazať a zažiť slobodný a stabilný vzťah.

- Mladí ľudia často podrobujú pracovníkov skúškam, aby si overili, ako budú reagovať. Je na terénnom pracovníkovi, aby napriek ťažkostiam našiel cestu a taký spôsob správania, ktoré ho etablujú ako dôveryhodného dospelého a ako referenčný bod.

„Jedným typom skúšky v parku bolo sledovať reakciu terénneho pracovníka na niekoho, komu z vrecka nenápadne trčal nôž.“

Platforma terénnych pracovníkov Québec

Terénna sociálna práca je sociálno-vzdelávacia prax s ľuďmi, ktorí vo svojom prostredí trpia sociálnym vylúčením. Toto konštatovanie znamená, že terénny pracovník od začiatku vstupuje do zložitej siete, ktorá obsahuje množstvo problémov, aktérov a partnerov:

- Mladých ľudí a dospelých, ktorých sa jeho činnosť týka.
- Obyvateľov štvrte.
- Odborníkov, ktorí pracujú v sociálnej sfére.
- Miestnych politikov.

Tím terénnych sociálnych pracovníkov si preto bude musieť vyjednať svoje miesto. To predpokladá dôkladné vymedzenie charakteristík tejto vzdelávacej a neformálnej práce, ktorej základným aspektom je práca v teréne. Terénna sociálna práca sa často definuje rôznymi pojmami ako „vzdelávanie v životnom priestore“, „sociálna prítomnosť“, „ osvetová práca“..., ktoré však nemusia vyjadrovať jej osobitný charakter.

Niektoré orgány a inštitúcie chcú občas poveriť tím terénnych pracovníkov spoluprácou na nejakom konkrétnom projekte aj napriek tomu, že cieľovú skupinu ešte nepozná. Preto je nevyhnutné hneď na začiatku pripomenúť, že prvým krokom pri práci v teréne je nadviazanie vzťahu s cieľovou skupinou.

2.3. Tváre terénnej práce

Neformálne a informálne vzdelávanie a činnosť orientovaná na prostredie, v ktorom žijú deti, mladí ľudia a dospelí, stavia do popredia 3 formy činnosti:

- **Práca s jednotlivcom.**
- **Skupinová činnosť.**
- **Komunitná činnosť.**

Je zaujímavé preskúmať príklady, s ktorými sa stretávame, a skutočnosť, že terénna sociálna práca sa často vníma ako **proces**, v ktorom je len málo vopred definovaných modelov. Je tiež dôležité poukázať na to, že tento proces sa rozvíja s **využitím potenciálu** danej situácie a v tomto kontexte zohrávajú **ciele a zámery** druhoradú úlohu.

Ak je metóda skutočne založená na **potenciáli** (napríklad mladého človeka), terénny pracovník by sa mal zdržať realizácie **vlastného** riešenia a jednoducho počkať, kým sa niektoré prvky spoja a napokon **sprevádzať** človeka procesom, ktorý sa stal nevyhnutným.

Kontext a **prostredie** sa nedajú od sprevádzania oddeliť; terénna práca **spočíva** v tom, čím si ľudia denne prechádzajú. **Zvažovanie, sprevádzanie a upevňovanie** dosiahnutých výsledkov tvoria rámec terénnej práce. Ako uvidíme v časti o hodnotení, tento spôsob riešenia intervencií, pri ktorom rátame s potenciálom a okolnosťami situácie, a neuplatňujeme vopred definované riešenia, spadá do rámca propedeutiky a odlišuje sa od **inštrumentálneho** spôsobu konania.

V závislosti od cieľovej skupiny a poslania, okolo ktorého sa formuje osobitný mandát každého terénneho pracovníka, niektorí pracovníci občas používajú materiálne formy „lákadiel“, ktoré zodpovedajú kultúre a potrebám oslovených ľudí. Stravný lístok, niečo na zahryznutie, lopta alebo iné športové náčinie, lístky na predstavenie, lístok na dopravu, priestor a technické vybavenie na zriadenie rozhlasovej stanice alebo hudobnej nahrávky či videa, alebo dokonca kondómy a injekčné striekačky - to všetko sú príklady nástrojov používaných ako spôsob nadviazania edukatívneho vzťahu s podporovanými ľuďmi. Je samozrejmé, že tieto nástroje nadobúdajú ešte väčší význam, ak sa poskytujú ako prejav podpory pre zmysluplnejší vzťah, ak sú však samy o sebe cieľom, strácajú svoj dosah.

Etický kódex terénnych pracovníkov.

"- Edukatívny proces zahŕňa participatívny horizontálny vzťah.
- Spojenie, ktoré sa má vytvoriť s človekom z ulice, sa musí premietnuť do vzťahu založeného na výchovnom prístupe.
- Zámer našej činnosti musí byť jasný, rovnako ako všetky naše návrhy.
- Cieľom každej činnosti edukátora je zaručiť integritu ľuďom na ulici a jemu samotnému.
- Snažíme sa byť dôslední v tom, čo hovoríme, robíme a ako myslíme (bytie a konanie).
- Edukatívny proces človeka žijúceho na ulici má vždy prednosť pred naším osobným záujmom.
- Je dôležité, aby sme si ako profesionáli uvedomovali, čo nás pri výkone našej práce ovplyvňuje z emocionálneho hľadiska.
- V nadväznosti na našu odbornú činnosť potrebujeme priestor, kde budeme vypočutí a kde budeme mať možnosť diskutovať o našich obavách alebo veciach ohrozujúcich našu prácu z emocionálneho hľadiska.
- Naša edukatívna prax vychádza z teoretického a metodologického rámca, ktorý poskytuje našej činnosti referenčné body.
- Komplikovanosť našej práce si vyžaduje permanentné vzdelávanie."

Platforma terénnych pracovníkov Mexiko

Vychádzajúc z celkovej koncepcie intervencie využívajúcej zdroje v danej lokalite v súčinnosti so zdrojmi, ktoré tam vnáša terénny pracovník, máme pochybnosti, či sa jednotlivé úrovne našej činnosti, individuálna, skupinová a komunitná dosť často prekrývajú. Napriek tomu venujme čas lepšiemu pochopeniu týchto doplnkových aspektov intervencie tým, že sa vrátime k definíciám, ktoré uviedli členovia Medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov v Tréningovej príručke o mediálnej komunikácii vypracovanej v roku 2005.

2.3.1. Individuálna podpora.

"Podpora sa môže rozvinúť v reakcii na požiadavky cieľovej verejnosti. Môže sa rozvinúť len prostredníctvom celkového prístupu, ktorý nie je oddelený od každodennej reality. Táto podpora predpokladá participatívny prístup, ktorý má edukatívny charakter a cieľom ktorého je posilniť a zvýšiť nezávislosť cieľovej skupiny.

Cieľom participatívneho prístupu je vrátiť cieľovej skupine úlohu aktéra-subjektu, schopného konať v súvislosti so svojou situáciou, svojou budúcnosťou a svojím prostredím. Intervencia je často všeobecná a mnohostranná. Pohybuje sa od počúvania po mediáciu, od prežitia po osobný rozvoj. Možnosti a situácie sú nekonečné."

Na „susedských obchôdzkach" môžu terénneho pracovníka požiadať o podporu ľudia v rôznych situáciách, môže im pomáhať krátkodobo aj dlhodobo, pri malých problémoch aj pri väčších ťažkostiach.

Terénny pracovník ponúka participatívnu pomoc, ktorá si vyžaduje rešpektovanie individuálnych práv, dôvernosť a uznanie potreby emancipácie jednotlivca.

Počúvanie a vyjednávanie pri individuálnej pomoci.

Po nadviazaní kontaktu sa rozvíja ďalšia fáza vzťahu: rozprávanie sa s človekom o tom, čo ho zaujíma, o dôležitých i nepodstatných veciach, spoločné trávenie času, prejavovanie záujmu a vzájomné hodnotenie. Pri vstupe do tejto fázy sa začínajú klásť požiadavky a človek môže pomenovať svoje obavy a potreby.

Od tohto momentu začína terénny pracovník spolu s klientom pracovať s použitím rôznych techník a nástrojov na spoločnom zadaní, uvedomujúc si dôležitosť vznesených požiadaviek, a plánovať ďalšie kroky. Táto fáza môže byť viac alebo menej štruktúrovaná, ale je dôležité mať akčný plán, aby obe strany vedeli, kam tento rozvojový vzťah vedie.

Mali by ste najmä zhrnúť situáciu, ciele, ktoré sa majú dosiahnuť; prostriedky a taktiky, ktoré sa majú uplatniť. Plán sa bude pravidelne revidovať s dotknutými osobami a tímom terénnych pracovníkov a proces sa vyhodnotí. Takýmto spôsobom sa zabráni povýšeneckým a iným kontraproduktívnym postojom a jednotlivec sa dostane do centra situácie ako aktér zmeny.

„Je potrebné to opakovať? Terénny sociálny pracovník je často nútený pracovať niekde dlhý čas: zraniteľnosť a zložitosť ľudí, o ktorých sa stará, si vyžaduje veľkú trpezlivosť a veľa vynaliezavosti.
Obnovenie sebaúcty znamená aj opätovné prispôsobenie sa prostrediu. Inými slovami, človek môže prijať sám seba len vtedy, ak cíti, že ho ostatní prijímajú, že má medzi nimi miesto, že nie je stigmatizovaný alebo odsudzovaný.“

Platforma terénnych pracovníkov v Senegale

Proces v rámci vzťahu pomoci.

Terénny pracovník je k dispozícii a pripravený na to, že ho budú kontaktovať ľudia, ktorí majú záujem o jeho pomoc. Táto práca je pomerne intenzívna, pretože nie je ľahké byť súčasťou prostredia, prelomiť bariéry pred cudzím človekom a nechať voľne plynúť rozhovor. Tento moment je najdôležitejší, vtedy sa buduje vzťah, ktorý je kľúčový, hoci je krehký, vtedy je možné začať ťahať za nitky a otvoriť priestor, v ktorom môžeme toho druhého počúvať.

Vyžaduje si to čas, pretože tie skutočné požiadavky sa veľmi často skrývajú až za tou prvou. Môžeme sa stretnúť s materiálnymi požiadavkami (jedlo, prístrešok, zdravie...) požiadavkami spojenými s užívaním nelegálnych drog, s potrebou práce, s emocionálne vypätými situáciami, s potrebou otvoriť nové rozvojové kanály v rozbitom a krehkom rodinnom kontexte... Existuje toľko požiadaviek, koľko existuje rôznych ľudí.

„Rozhovory sú kľúčovou fázou podpory. Frekvencia stretnutí sa mení v závislosti od cieľov a problémov. Náročnosť spočíva v zhodnotení schopností a motivácie mladého človeka, aby sme zachovali rešpekt k jeho tempu napredovania. To znamená, že sú potrebné neustále úpravy návrhov a rozvojových odoziev. Analýza, ktorú vykonáme pri prvom rozhovore, totiž slúži ako základ nášho sprevádzania. S tým ako postupujeme v práci, objavujú sa ďalšie prvky, ktoré nás nútia prispôsobovať našu formu pomoci.

Vybraná situácia opisuje cestu 18-ročného Anisa počas šiestich mesiacov.

Tento mladík nebol v hľadáčiku tímu, ale jeho uväznenie za vandalizmus upútalo našu pozornosť. Príležitosť stretnúť sa s ním sme mali, až po jeho prepustení z väzenia a umiestnení do domova. Anisa sme stretli v susedstve. Predstavil nás koordinátor „Point Information Jeunesse“. Požiadal nás o pomoc, pretože už mesiac prespával v aute, keďže ho matka pre jeho násilné správanie vyhodila z domu.

Prvé stretnutie sa uskutočnilo v jeho štvrti. Anisova jediná požiadavka bola, aby sme mu pomohli nájsť nejaké ubytovanie. Na celej situácii bolo pre neho najťažšie to, že sa nemohol pravidelne umývať. Povedali sme mu o Water Pointe (verejná sprcha), kde sa môže osprchovať, vyprať si oblečenie zadarmo a kde si môže nechať posielať poštu. Už vie o celej sieti pre ľudí bez domova a/alebo ľudí bez finančných prostriedkov v Grenobli.

Anis vysvetľuje, že párkrát prespal v mestskom útulku na druhom konci mesta, ale podmienky vstupu sa mu zdali príliš obmedzujúce. Musíte tam byť o 17.00 h, aby ste si rezervovali miesto, a ak ste pod vplyvom alkoholu alebo drog, vstup vám odmietnu. Takže počas večerov, keď sa s kamarátmi „odpáli“, prespáva v aute.

V tejto úvodnej časti nášho rozhovoru nás viacero znakov upozorňuje na to, že tento chlapec v sebe skrýva veľké utrpenie: jeho pravidelná konzumácia alkoholu a marihuany a stav jeho telesnej hygieny naznačujú, v akom stave sa nachádza. Prekvapuje nás aj to, že Anis akceptuje svoj status človeka bez domova a nevníma sa ako obeť. Vo všeobecnosti platí, že medzi mladými ľuďmi, ktorých vyhodili z domu, ktorým pomáhame, nie je veľa takých, ktorí by akceptovali prespávanie v mestskom útulku alebo navštevovanie špeciálnych miest pre ľudí bez domova. Stotožniť sa s nimi je veľmi drastické.

Keď si vypočujeme jeho požiadavky, pokúsime sa priblížiť mu realitu. Hľadanie ubytovania môže trvať niekoľko dní alebo dokonca mesiacov. V súčasnom kontexte je prístup k dočasnému ubytovaniu veľmi ťažký. Anis preto musí využiť vlastnú sieť (rodina, priatelia).

Rozpráva nám o svojom vzťahu s matkou, pričom používa veľmi tvrdé slová. Paradoxne, v závere rozhovoru, keď mu navrhneme, aby sa zúčastnil na vzdelávacom tábore; požiada nás, aby sme ju kontaktovali, aby u nej mohol bývať počas troch týždňov, keď bude pracovať. Aj keď ho do tejto témy otázkami netlačíme, uvedomujeme si, že práve v nej spočíva kľúč k Anisovým problémom.

Anis nikdy nepracoval a má nízke vzdelanie. Jeho snom je zamestnať sa v sťahovacej firme. V krátkosti nám rozpráva svoj príbeh a hovorí, že má ešte stále poradcu pre vzdelávanie. Nestretáva sa s ním, ani sa s ním nevída. Žiadame ho o povolenie kontaktovať ho, aby sme ho informovali o krokoch, ktoré sa chystáme spoločne podniknúť. On súhlasí.

Tento rozhovor nám umožnil analyzovať situáciu tohto mladého chlapca a zhodnotiť rôzne oblasti, na ktorých treba pracovať:

- *Prvá oblasť: Ubytovanie, strava, telesná hygiena.*
- *Druhá oblasť: Jeho utrpenie (incident, jeho vzťah s matkou) a jeho sebaúcta.*
- *Tretia oblasť: Dôsledky tohto utrpenia (konzumácia alkoholu a marihuany, násilné a delikventné správanie).“*

Výňatok zo správy o činnosti tímu Eybens za rok 2007, Francúzsko

Ide o podporu, ktorá sa opiera o metodiku zohľadňujúcu rôznorodosť kontextov a tém a rôzne existujúce nuansy. Čím viac ťažkostí má váš klient, tým dôležitejším sa časom stáva faktor vášho vzťahu.

Terénny pracovník sprevádza človeka až do bodu, do ktorého sa chce dostať, v túžbe dopracovať sa k lepšiemu výsledku, až na hranice možností, bez toho, aby hodnotil, moralizoval a sústredí sa len na jednotlivca, jeho schopnosti a možnosti danej situácie.

„Je december 2003, dve hodiny po polnoci. Michèle odchádza od Laurenca so svojou vernou spoločníčkou, fenkou Fifelle. Potom sa zastaví pred salónom, ktorý patrí dáme, ktorú Michèle nepozná, a tá sa na ňu usmeje. Michèle vstúpi do salónu a zoznámi sa s ňou.
Jej pracovné meno je Isabelle, skutočné Denise. Blíži sa k päťdesiatke. Zdá sa, že veľa pije. Pustia sa do dlhého rozhovoru, najprv sa zhovárajú o svojich psoch a potom o nej, nezdá sa však, že by ju jej osud trápil.

Už dvadsať rokov pracuje v sexbiznise (od svojich tridsiatich rokov). Je vydatá, jej manžel je násilník a majú 20-ročného syna, ktorý je schizofrenik. Rozprávajú sa asi hodinu, ale stretnú sa ešte niekoľkokrát.

Michèle sa o tejto žene, na ktorú sa v živote šťastie veľmi neusmievalo, dozvie ešte veľa vecí. Jej životná cesta sa zdá byť veľmi ťažká: v detstve spáchal jej otec samovraždu tak, že sa spolu s jej malou sestrou hodil do vody. Krátko nato spáchala samovraždu aj jej matka. Potom sa o ňu starali viaceré rodiny a jej blízki ju jeden po druhom opúšťali.

V roku 1984 jej pri tragickej udalosti zomrela dcéra. Mučil a znásilnil ju istý pár; je to strašný a neznesiteľný príbeh. Dvojici, ktorá to urobila, čoskoro skončí trest odňatia slobody (a Isabelle to veľmi ťažko znáša). Veľa o sebe Michèle rozpráva a hovorí jej, aké ťažké je pre ňu prijať fakt, že je žena pracujúce v sexbiznise, a že si už nedokáže dať rady s manželom, ktorý ju od všetkého izoluje (berie jej aj všetky peniaze, ktoré zarobí). Už sa jej nechce vracať domov. Michèle jej preto sprostredkuje kontakt na nocľaháreň, ktorá súhlasí, že ju prijme, ale Isabelle dostane strach a jednej noci utečie. Útočisko hľadá u jedného zo zákazníkov: Josepha. Keď Isabelle spozná jeho úmysly a zistí, že má problémy s alkoholom, rozhodne sa od neho odísť. Má pocit, že veci sa nevyvíjajú dobre a z opatrnosti odchádza.

Michèle jej dá kontakt na iné združenie, ktoré jej nájde bývanie. Isabelle prestáva pracovať. Vždy žila zo sexbiznisu, ale tentoraz sa s pomocou CPAS pevne rozhodla prestať. Dnes sa Denise chystá rozviesť a vo svojich 50 rokoch si pomaly začína užívať život. Tento príbeh má pomerne šťastný koniec, pretože Denise dnes tvorí pár s Josephom a zdá sa, že sú obaja šťastní a zamilovaní.“

Platforma terénnych pracovníkov Belgicko

2.3.2. Skupinová činnosť.

„Skupinová činnosť môže otvoriť dvere, byť vstupnou bránou, trvať dlhšie, alebo byť celkovým výsledkom činnosti. Športové alebo kultúrne aktivity napríklad umožňujú dosiahnuť sociálno-výchovné ciele, ktoré ste si stanovili. Terénna práca sa sa opiera o aktivity, cez ktoré vytvára spoločné skúsenosti a zvyšuje dôveru.

Vaši klienti budú často prekvapení hravým rozmerom terénnej práce. Táto časť terénnej práce v skutočnosti prispieva k vytvoreniu toho, čo nazývame „dvojitá návnada“, čo je jeden z najsubtílnejších aspektov metodiky terénnej sociálnej práce. Tento pojem súvisí s vecami, ktoré opíšeme ďalej.

Spočiatku sa zdá, že vaša intervencia prostredníctvom akcií a stretnutí na ulici nemá veľký význam. Keď sa však následne objavia sociálne problémy, kvalita takýchto zásahov rozhodne o tom, akí úspešní budete pri prekonávaní ťažkostí. Tento prístup je založený na predvídaní: všetko sa pripravuje vopred, aby to bolo účinné, keď nastane ten správny čas.“ [36]

„Na nadviazanie kontaktov s cieľovou skupinou je niekedy užitočné použiť tzv. zámienky na stretnutie. Pre terénnych pracovníkov, ktorí sa zameriavajú na deti alebo mladých ľudí, je výborným prostriedkom navrhovať rôzne skupinové a spontánne aktivity na ulici (capoeïra, bubnovanie, žonglovanie, futbal...).

Je veľmi dôležité, aby vaša cieľová skupina poznala účel takýchto aktivít, aby pochopila, o čo v nich ide a prečo ste tam: sme sociálni pracovníci; máme zručnosti; čas, ktorý tu môžeme stráviť, a povinnosť zachovávať tajomstvo; ak má niekto z vás akýkoľvek problém, sme vám k dispozícii; ak nikto nemá problém, alebo ak niektorí z vás majú problémy, ale nechcú o nich hovoriť... potom hráme futbal“. V prípade terénnych pracovníkov, ktorí sa zameriavajú na dospelých, sa môžu použiť veľmi rôznorodé zámienky: rozdávanie kondómov alebo injekčných striekačiek, ponuka misky polievky alebo kávy... Niektoré zámienky môžu byť niekedy dosť prekvapivé, ako v prípade terénnej pracovníčky z Liége, ktorá občas chodí do štvrtí, kde sa pohybujú ženy pracujúce v sexbiznise. Systematicky tam chodieva so svojou fenkou “Fifille“, ktorá jej veľmi často poskytuje zámienku na to, aby nadviazala s ľuďmi rozhovor.“

Platforma terénnych pracovníkov Belgicko

[36] Z príručky „Terénna sociálna práca a komunikácia s médiami“. Edwin de Boevé & Philippe Gosseries, 2005.

„V mnohých iných častiach sveta sa s mladými ľuďmi z ulice robieva cirkus. Projekt „World Circus" (Svetový cirkus), ktorý založil Cirque du Soleil v Montreale, prevádzkuje aktivity vo viacerých krajinách. V provincii Quebec mnohé mestá vítajú projekt „Svetový cirkus", ktorý umožňuje mladým ľuďom podieľať sa na vzdelávacom procese, ktorý je zábavný a zároveň je pri ňom potrebná disciplína, umožňuje im získať sebadôveru a zručnosti, ako aj podieľať sa na skupinových projektoch vedúcich k spoločenskému uznaniu a niekedy aj k profesionálnemu uplatneniu."

Platforma terénnych pracovníkov Québec

Perspektíva skupiny.

Tento spôsob fungovania je bežnejší v stredomorských a južných krajinách ako v severných krajinách. V týchto spoločenstvách je ťažké riešiť akúkoľvek tému mimo skupiny a život na ulici je ťažký. Potrebujeme skupiny, aby sme dokázali osloviť jednotlivcov, a zároveň ak so skupinami odvedieme dobrú prácu, budú poskytovať podporu jednotlivcom a pomáhať terénnym sociálnym pracovníkom s prevenciou. Zameriavame sa aj na ciele skupín a ich časový harmonogram a organizujeme voľnočasové a oddychové aktivity s mladými ľuďmi a tínedžermi alebo aktivity, ktoré vedú k zamestnanosti, podpore kultúry, vzdelávacie semináre, iniciatívy rôznych združení, napr. na podporu zdravého životného štýlu atď.

„V Belo Horizonte používame Capoeïru a bubnovanie ako spôsoby na zblíženie a stretávanie sa s mladými ľuďmi. Z dlhodobého hľadiska má táto skupinová koordinácia ďalšie výchovné výhody.
Historicky Capoeiru používali africkí otroci na sebaobranu. Následne sa z boja stalo umenie, ktoré umožňuje mladým ľuďom emancipáciu a niekedy aj to, aby si našli prácu. Je to pre nich aj šanca vrátiť sa k zručnostiam, o ktoré prišli, napríklad získať určitú úroveň disciplíny a rešpektu voči hierarchii vychádzajúce z toho, že ide o akrobatické výkony a oni sú len na začiatku cesty. Okrem toho mladý capoeïrista zohráva dôležitú výchovnú úlohu aj tým, že sa stáva príkladom pre favelu, z ktorej pochádza."

Platforma terénnych pracovníkov Brazília

2.3.3. Komunitná činnosť.

„Terénny pracovník nemôže oddeliť svoje zásahy od kontextu, v ktorom pôsobí. Z tohto dôvodu berie do úvahy celé spektrum miestnych aktérov, ktorí s ním môžu komunikovať. Takto sa podieľa na rôznych procesoch tvorených komunitou — a s ňou —, pričom si zároveň zachováva svoje individuálne postavenie. Terénny pracovník má osobitný záujem na udržiavaní a/alebo priorizácii vzniku sietí sociálnej solidarity.
Svojím konaním sa integruje do prostredia, v ktorom sa nachádza. Všetci miestni aktéri nakoniec uznávajú terénneho pracovníka ako dôveryhodnú osobu, ktorá môže pomôcť uspokojiť potreby komunity a poskytnúť jej nástroje potrebné na fungovanie. Vďaka individuálnej pomoci, ktorú poskytuje, je terénny pracovník konfrontovaný s rôznymi problémami, ktoré sa týkajú jednotlivca a jeho súkromného života. Práve komunitná činnosť sa snaží takéto problémy „zredukovať" ***na veci verejné.***

***Opakujúce sa problémy**, ktoré zasahujú jednotlivca, by mali byť sprostredkované ako **spoločenské problémy**, ktoré by **mali byť v centre skutočného záujmu spoločnosti** a prenesené do agendy politikov.“*[37]

Perspektíva komunity.

Okrem toho, že táto perspektíva umožňuje vykonať celkovú analýzu a identifikovať problémy, ktorým terénni pracovníci v danom kontexte systematicky čelia, otvára miestnym ľuďom, ktorí už s nimi spolupracujú, možnosť dostať sa k už existujúcim službám a vytvoriť to, čo ešte neexistuje, aby sa k tomu mohli dostať aj ostatní obyvatelia.

„V Colomiers na juhu Francúzska sa jeden z aspektov terénnej práce zaoberá životným priestorom v jednotlivých štvrtiach, spája rôzne vekové skupiny, snaží sa o premiešanie ľudí z rôznych sociálnych a kultúrnych prostredí.

Cieľ: vyzvať ľudí, s ktorými sa stretávame, aby nám odhalili svoje vášne, túžby, želania a pretavili ich do návrhov projektov a aktivít pre susedstvo. O svojom nápade/projekte môžu diskutovať pred kamerou, ak im robí problém ho napísať.

Plody tejto činnosti sa potom predstavia pri skupinovom stolovaní na centrálnom námestí, na ktoré sú pozvaní všetci obyvatelia, a všetci sa podieľajú na vytvorení skutočnej občianskej analýzy na základe predstavených nápadov a projektov a diskusie, ktorú vyvolávajú. Najperspektívnejšie návrhy sa neskôr zrealizujú.“

ACSE Colomiers[38]

Pôsobíme tak, že posilňujeme cieľové skupiny prostredníctvom účasti a tvorivosti a vytvárania pocitu spoločenskej užitočnosti. Jednotlivé problémy, ťažkosti a konflikty musia byť vyjadrené širšie. Terénna práca musí zároveň podporovať činnosť miestnych združení, aby ľudia mohli využívať už existujúce kanály, sociálnu podporu, alebo mali možnosť podieľať sa na živote mesta.

„Keď sa medzi jednotlivcom a terénnym pracovníkom vybuduje vzťah založený na dôvere, terénny pracovník je často považovaný za niekoho, kto má kľúč k riešeniu všetkých problémov. Zažil som to 12. januára 2007, keď som sa stretol s 37 deťmi z MALUEKY, problémovej štvrte v časti NGALIEMA v KINŠASE. Tieto deti a niektorí ich rodičia sa zišli v dome u jedného z obyvateľov štvrte. Cieľom stretnutia bolo prediskutovať otvorenie školiaceho strediska, v ktorom by sa detí vyškolili a stali „poslami mieru“ v MALUEKE (západná KINSHASA).

[37] Z príručky „Terénna sociálna práca a komunikácia s médiami“. Edwin de Boevé & Philippe Gosseries, 2005.
[38] www.acse.info

Počas tohto skupinového stretnutia mi deti kládli otázky o rôznych problémoch (škola, výpadky elektriny v okolí, nedostatok školských pomôcok...) a žiadali ma, aby som našiel riešenia. Niektoré matky ma tiež žiadali, aby som záležitosti detí zo štvrte MALUEKA predniesol vo vláde a v niektorých inštitúciách OSN, ako je napr. UNICEF. To všetko napriek tomu, že som im vysvetlil, prečo som tam v ten deň prišiel: aby som vyškolil deti v jednej konkrétnej metodike v rámci jedného konkrétneho programu.

Nakoniec som si položil otázku: Kto som? Terénny pracovník alebo Ježiško?“

Platforma terénnych pracovníkov Konžská demokratická republika

Terénna analýza, ktorú vykonajú terénni pracovníci, dopĺňa analýzu ostatných partnerov. Terénna sociálna práca zahŕňa aj mediačný rozmer, čo uľahčuje prípadný prístup k existujúcim inštitucionálnym mechanizmom, ktoré sú určené mladým ľuďom, ktorí majú problémy.

Intervenčné tímy na ulici by sa však nemali zapájať do rôznych mechanizmov, z ktorých sú mladí ľudia zažívajúci ťažkosti vylúčení. Ich poslaním je v skutočnosti obnovovať väzby medzi mladými ľuďmi a ich prostredím a pomôcť im tieto mechanizmy využívať. Terénny pracovník by sa však mal vyhýbať tomu, aby ho s nimi spájali.

Na druhej strane terénny sociálny pracovník musí svoje špecifické poznatky týkajúce sa mladých ľudí, ktorí zažívajú ťažkosti a sociálne problémy poskytnúť ostatným partnerom.

2.3.4. Rôzne predstavy o terénnej sociálnej práci.[39]

Metóda prístupu	Technické aspekty terénnej práce	Politické aspekty terénnej práce	Interakcia medzi rôznymi koncepciami
Vnímanie komunity	Terénna práca je metóda prístupu, ktorej cieľom je osloviť mladých ľudí, dospelých a všetkých miestnych obyvateľov.	Terénna práca sa postupne „vytráca“ a stáva sa komunitnou prácou.	Terénna práca je predstupňom komunitnej práce.
Aktivity	Terénna práca nám umožňuje zohľadniť požiadavky mladých ľudí a navrhnúť aktivity, ktoré spĺňajú ich očakávania.	Terénna práca pomáha u ľudí, na ktorých sa zameriava vzbudiť určitý pocit zodpovednosti prostredníctvom realizácie projektov, za ktoré môžu postupne prevziať zodpovednosť.	Vykonávanie aktivít (napríklad voľnočasových aktivít) často predchádza terénnemu vzdelávaniu. Nemusia však nutne spadať pod rovnakú inštitúciu. V mnohých prípadoch pozorujeme „špecializáciu“ na jedno alebo druhé.
Vzdelávanie	Terénna práca je prístup, ktorý predchádza individuálnej podpore (sociálnej podpore a/alebo terapii).	Terénna práca pomáha obnoviť postavenie jednotlivca ako sociálneho aktéra, obnoviť sociálnu štruktúru. Terénna práca sa preto snaží odstrániť sociálne vylúčenie.	Aktivity (napríklad voľnočasové aktivity) najčastejšie predchádzajú vzdelávaniu, a nie naopak. Pre niektorých ľudí je ťažké navrhnúť aktivity. Komunitná práca je náročná, pretože prostredie, v ktorom sa robí, je zbavené kolektívneho povedomia. Je to prostredie, z ktorého chce človek uniknúť

[39] Le Travail de rue en communauté française, Research Report for the Roi Baudouin Foundation, Brussels, 1994.

2.3.5. Postoje a stanoviská.

„Najdôležitejšie nie je uvažovať o povahe činností alebo zásahov, ale o vzťahu založenom na dôvere. Ten veľmi závisí od postoja, ktorý má pracovník s mládežou k deťom... Potrebujú pozornosť, potrebujú, aby si ich niekto vypočul, skôr než im dá radu, človek by nemal klamať, ale mal by veriť v ich schopnosti a dať im hodnotu, nemal by dávať sľuby, ktoré sa nedajú splniť. Tieto pravidlá môžu byť viac alebo menej implicitné; sú záležitosťou zdravého úsudku, ale zároveň sú to profesionálne kvality, ktoré pracovníci s mládežou získavajú skúsenosťami.“

Platforma terénnych pracovníkov Filipíny

Terénni pracovníci, ktorí sú svedkami každodennej situácie týchto ľudí, majú privilegovaný prístup k intímnym a sociálnym aspektom ich života. Vďaka tomu, že sa s ľuďmi stretávajú častejšie počas každodenných aktivít než počas formálnych intervencií, môžu terénni pracovníci zájsť ďalej než len k symptomatickému čítaniu situácie. Môžu si oveľa hlbšie všímať ich životné podmienky a životný štýl, ich dynamiku a sociálne siete, ako aj vzostupy a pády ich reality.

Jedným z najobvyklejších postupov terénnych pracovníkov pracujúcich s mládežou je **aktívne počúvanie**, ktoré sa na rozdiel od iných mechanizmov odohráva v prirodzenom prostredí jednotlivca. Sami sa rozhodujú, kedy a kde sa chcú rozprávať, predniesť vám svoju požiadavku, návrh, hovoriť o probléme. Či už je to na schodisku, v aute, v bare, alebo na obrubníku. Posediačky alebo postojačky, či pri kopaní do lopty sa nadväzuje komunikácia, ktorú bude neskôr potrebné zorganizovať, ale v tejto fáze je mimoriadne dôležitá. Keď hovoríme o stigmatizovaných skupinách obyvateľstva alebo o skupinách s vážnym deficitom sociálnej participácie, je veľmi zaujímavé vytvoriť priame kanály na počúvanie, ktoré sú dôverné, dobrovoľné a neutrálne.

Aby bolo načúvanie úspešné, treba si osvojiť určité techniky a postoje a každý pracovník si vytvára svoj vlastný štýl. Najdôležitejšie je mať jasný postoj a pracovný rámec. V takom voľnom kontexte je ľahké pomýliť sa a zmiasť jednotlivca, ktorého chceme sprevádzať. Terénny pracovník vstupuje do prostredia jednotlivca a vystupuje z neho; je poslom, mostom, osobou prvého kontaktu, chýbajúcim článkom, ktorý poskytuje útechu a podporu. Nie je však obyvateľom štvrte ani susedom, ani členom rodiny či priateľom.

Pracovať v susedstve a zároveň v ňom žiť nie je najvhodnejšie ani najjednoduchšie.

„[...] pracovník s mládežou ako prostredník medzi dvoma svetmi musí na ulici vysvetľovať aj dominantnú sociálnu logiku, jej smerovanie, pohnútky a postupy.“

Platforma terénnych pracovníkov v Španielsku (Platforma Baskicko)

„Od terénnych pracovníkov (keď ich deti prijmú a uznajú, a keď si získajú ich dôveru) sa očakáva, že budú iní ako dospelí, ktorých títo mladí ľudia poznajú vo svojom každodennom živote. Deti nás považujú za médium, ktoré im vytvára príležitosť spojiť sa s realitou existujúcou mimo ich sociálneho geta.

Aj z geografického hľadiska je jednoduchšie, keď terénny pracovník nežije v oblasti geta. Naše povolanie je zvyčajne naozaj pohlcujúce a dosť často stresujúce. Flexibilný pracovný čas, nečakané, nepredvídateľné situácie, potreba prísť v rôznom čase, zásahy v krízových situáciách na jednej strane a na druhej strane často agresívne, vulgárne a náročné správanie mladých ľudí, brutalita a bieda geta, s ktorými sa stretávame každý deň, môžu byť samy osebe veľkou výzvou.

Mali sme problém s terénnymi pracovníkmi, ktorí robili skvelú prácu, ale bývali len pár ulíc od štvrte, kde žili deti a tie ich začali vyhľadávať a klopať im doma na dvere... Sú chvíle, keď sa vám nechce byť v práci a absencia tejto možnosti môže byť veľký problém.“

Plaforma terénnych pracovníkov Poľsko

Táto prítomnosť neznamená len zásahy vonku, ale podmieňujú ju viaceré charakteristiky práce v teréne. Pokiaľ ide o prispôsobivosť a diskrétnosť, ktorú si táto pozícia vyžaduje, do popredia sa dostáva metodická reflexia a etika tejto práce.

„Terénna sociálna práca je práca, ktorá si vyžaduje trpezlivosť, pretože mladí ľudia, s ktorými pracujeme, sú často temperamentní a agresívni. Terénny pracovník si musí osvojiť určitý postoj, aby si ich dokázal vypočuť: Buďte pozorní a nesťažujte sa na ich správanie, buďte odvážni a otvorení.

Niekedy buďte komplicmi mladých ľudí na ulici, terénni pracovníci musia zaujať taký postoj, ktorý pomôže okoloidúcim pochopiť, že títo mladí ľudia majú svoje miesto v spoločnosti a zaslúžia si dôstojný život.“

Platforma terénnych pracovníkov Konžská demokratická republika

Jednotlivé prípady sa líšia, pokiaľ ide o potrebu klasifikovať prijaté opatrenia v rámci **individuálneho** a **emocionálneho** prístupu a/alebo v **inštitucionálnom** zameraní. Zdá sa však, že určujúcim faktorom je otázka nasadenia.

Zarážajúca je absencia správneho vyhodnotenia vzniknutých situácií a zdá sa, že ďalším určujúcim faktorom je dôležitosť dodržania určitej miery diskrétnosti, dôvernosti a **služobného tajomstva**.

Je tiež zahodno poznamenať, že **hľadaná efektívna metóda** je **nepriama**.

Dominantnými prvkami sú schopnosť **neustále sa prispôsobovať** procesu, jeho miestu **v čase** a **účinkom** vyvolaným situáciou.

Tento prístup zdôrazňuje, že je dôležité neuviaznuť v plánovaní a akceptovať, že počas procesu nastanú chvíle, ktoré sú zdanlivo hluché alebo neefektívne. Zdá sa, že cítiť sa v teréne neefektívne je niečo, čoho sa terénni pracovníci často obávajú, ale niekedy je to aj súčasťou ich metódy.

Vynára sa tu otázka **komplexnosti**.

Vo všeobecnosti sa terénni pracovníci cítia uvoľnenejšie, hoci zároveň cítia viac pochybností, keď majú široký mandát, ktorý nie je zameraný len na jeden problém, napríklad na zneužívanie nelegálnych látok alebo kriminalitu.

Globálnejšie a **všeobecnejšie** riešenie rôznych problémov umožňuje terénnym pracovníkom zasadiť ich do porovnateľnejšieho kontextu.

Dosiahnuť výsledky aktuálnym postupom je možné len **časom, postupne, pomaly** a **kontinuálne**.

Je zaujímavé porovnať **individuálnu pomoc, komunitnú** a **skupinovú** prácu (aktivity), pretože práve vďaka interakcii týchto troch faktorov je možné vytvoriť **„dvojitú návnadu“** a reálne **očakávania**.

Dvojitá návnada spočíva v konaní vo viacerých fázach, ktoré sa posudzujú nezávisle a ktoré zdôrazňujú skôr neformálny rozmer než formálne aspekty činnosti.

Po prvé, intervencia prostredníctvom aktivít a stretnutí v teréne sa môže javiť ako bezobsažná a nedôležitá. Rozprávanie sa o všetkom a o ničom alebo zapojenie sa do hry či športovej aktivity bez konkrétneho cieľa sa môže zdať ako niečo zbytočné.

Avšak v druhej fáze, keď sa problémová situácia stane zjavnou, je kvalita prvej fázy pri prekonávaní ťažkostí rozhodujúca. Tento prístup si vyžaduje skutočnú **predvídavosť**, aby bol **účinný v správnom okamihu**. Pojem dvojitej návnady v skutočnosti ukazuje, že čas strávený „spoločným ničnerobením“ napríklad pri stretnutiach na ulici, keď sme sa „spolu venovali nejakej činnosti“, napríklad hrali futbal, nám umožňujte spriadať svet spoločných skúseností a vzniká vzťah založený na dôvere, z ktorého môžeme čerpať neskôr, keď si situácia bude vyžadovať pomoc terénneho pracovníka, či už individuálnu, v skupine, alebo v komunite.

Ide v podstate o prácu na podmienkach, ktoré zefektívnia pôsobenie terénnych pracovníkov neskôr, keď vytvorené prepojenie umožní čerpať podporu zo situácie, prísť s akčným plánom, ktorý je silne ukotvený a prispôsobený potrebám, nádejam a kultúre dotknutých ľudí.

Z metodologického hľadiska sa všetko odvíja od toho, aké rozhodnutia urobí terénny pracovník a čo z množstva možných volieb si vyberie. Je zaujímavé preskúmať tento rozmer a myšlienku, že terénny pracovník si vo svojom konaní vždy ponecháva **„otvorené dvere“** a skutočnú **flexibilitu**.

„Kamel často prichádzal na moje športové aktivity. Videl som, že prežíva ťažké obdobie; niekedy mal modriny, ale nikdy o nich nehovoril. Jedného dňa mu otec zlomil ruku. Najprv som stretol na ulici jeho a on mi vysvetlil svoj problém. O niečo ďalej som stretol jeho otca, ktorý mi o incidente rozprával. Dohodli sme sa, že sa všetci traja zídeme, aby sme vyhodnotili situáciu a umožnili každému z nich vyjadriť sa. Takto sme zorganizovali pravidelnú podporu. Kamel by sa so mnou nikdy neprišiel porozprávať, keby sme sa vďaka týmto aktivitám nepoznali. Postupne sa medzi nami vytvoril vzťah založený na dôvere, ktorý mi umožnil účinne zasiahnuť v tej najdôležitejšej chvíli. Po tejto podpore ho otec už nikdy nezbil.“

Platforma terénnych pracovníkov Belgicko

Humor.

Možno sa to zdá byť nepodstatné, ale od práce v teréne sa nedá oddeliť humor, pretože humor ide ruka v ruke s inteligenciou a nadhľadom. Môže výrazne odľahčiť často ťažké situácie.

Humor by sa nemal zamieňať s iróniou, ktorá môže niekedy druhým ublížiť.

„Pri práci s deťmi sa snažte byť vynaliezaví, vtipní a dynamickí. Usilujte sa obmieňať každodenné činnosti, no dbajte pritom na požiadavky detí. To by malo udržať pozornosť detí, aby sa nenudili.“

Platforma terénnych pracovníkov Nepál

Prepojiť ľudí so systémom.

Tieto prepojenia sú užitočné aj preto, že previažu mechanizmy a tvoria tak sociálne cesty. Pracovníci s mládežou sprevádzajú mladých ľudí do všeobecných systémov, ktoré nepoznajú alebo si ich netrúfajú využívať (bývanie pre mladých, športové zariadenia, kultúrne zariadenia), alebo dospelých ohrozených sociálnym vylúčením do verejných sociálnych služieb (právne poradenstvo, zdravotný systém, sociálne inštitúcie...). Pracovník podporuje mladých ľudí a jednotlivcov, prináša im bezpečie a prepája ich s inými odborníkmi. Tieto postupy, ktoré sa často týkajú ľudí v sociálnych ťažkostiach, zlepšujú spoluprácu medzi jednotlivými službami.

„Na metodiku terénnej sociálnej práce nadväzujú aj návštevy v rodinách, služby a aktivity ponúkané v priestoroch združenia. Naša kancelária v Tirane sa nachádza v centre mesta, kde sa deti môžu zastaviť a aktívne sa zapojiť do chodu centra. Naša poloha je pre nás výhodou, pretože v centre mesta nie sú iné organizácie, ktoré by ponúkali také služby ako my. Vzhľadom na to, že väčšina detí sa pohybuje v centre mesta, považujeme existenciu štruktúry, ktorá im je k dispozícii počas ich „pracovného“ času, za životne dôležitú.

Cieľová skupina, ako sme už uviedli, patrí k rómskej a egyptskej menšine. Ide o ľudí s veľmi silnými kultúrnymi charakteristikami, ktorí zároveň denne čelia sociálnej a rasovej diskriminácii. V rámci Albánska veľa cestujú, ale často prekračujú hranice bez akýchkoľvek legálnych dokladov.

Partnerstvá sú kľúčovým bodom pre komplexnú a úspešnú intervenciu. Funguje tu sieť rôznych vládnych a mimovládnych štruktúr, ktoré majú vytvorený mechanizmus odporúčaní na služby pre deti a ich rodičov."

Platforma terénnych pracovníkov Albánsko

Riadenie a zriaďovanie nových služieb.

Mnohé žiadosti, ktoré dostávame, presahujú naše možnosti a my musíme dotknuté osoby presmerovať na špecializovanejších odborníkov. Najčastejším postupom je sprevádzanie klientov a nastavenie rámca podpory s príslušným odborníkom. Niekedy však neexistuje žiadna špecializovaná služba a práve vtedy sa terénna práca stáva priekopníckou a zakladá nové služby. Často sa stáva, že terénny rozvojový program zavedie nejaký pilotný projekt, ktorý reaguje na veľký dopyt.

Po hodnotiacom procese prispejú mieste orgány primeranými zdrojmi na to, aby sa tento pilotný program mohol zmeniť na autonómny program. Terénny program tak môže pokračovať ďalej. V mnohých štvrtiach neexistujú požičovne hračiek, služby hygienickej starostlivosti na ulici, služby pre mládež či informačné centrá pre cudzincov... Terénni pracovníci zakladajú mnohé iniciatívy tohto druhu. Porovnávajú a overujú ich a tak vytvárajú nové zdroje pre komunitu. Terénni pracovníci tak často istý čas zasahujú do iných rozvojových sektorov; robia to dočasne, aby dokázali lepšie reagovať na požiadavky a inštitucionalizovali ich. Terénni pracovníci sú barometrom, ktorý prispôsobuje nové služby každodennému životu ľudí. Tento zásah, ktorý svojím rozsahom presahuje pomoc na mieste, má pozoruhodný vplyv na komunitu a podporu práv klientov.

Podpora účasti tých najzraniteľnejších.

V rámci individuálnych alebo skupinových projektov sa terénny pracovník snaží umožniť ľuďom prístup k verejným službám a pokiaľ je to možné, umožniť im prístup k politickému životu. Cieľom projektov je tiež dať ľuďom na ulici hlas, aby ich úrady počúvali a aby mohli ovplyvniť nové politiky. Nie je to ľahká úloha a určite si zaslúži diskusiu, ale pri všetkých metodických konštrukciách je zásadné nezabúdať na to, aké obrovské dôsledky pre jednotlivcov a komunity politický rozmer má.

Rozšíriť perspektívy ľudí.

Máme na mysli objaviteľské činnosti, či už ide o služby, štruktúry alebo miesta. Je dôležité, aby títo ľudia vyšli zo svojho prostredia, otvorili sa, dobývali nové územia, osamostatnili sa, stretli sa s cudzími pohľadmi a pozorovali ich. Potrebujú vedieť, že sú anonymní a schopní. Terénna práca im ponúka podporu v procese „otvárania sa", formuje ich podľa toho, čo si daný subjekt alebo situácia vyžaduje.

Vykonávať činností s prirodzenými skupinami.

Najmä v južných krajinách pracujú terénni pracovníci s prirodzenými skupinami, ktoré sú tým najlepším prostriedkom na podchytenie skupinovej a individuálnej dynamiky. Navrhujeme im aktivity, konflikty alebo požiadavky, od ktorých sa odvinie proces, v ktorom sa skupina nad sebou zamyslí a následne sa skonsoliduje. Pre individualistov je ich skupina všetkým, a preto je posilnenie väzieb v nej tou najlepšou metódou prevencie.

Starostlivosť o osoby v komunite a ich podpora.

Hoci je dôležité pracovať s ľuďmi, ktorí vám kladú konkrétne požiadavky, rovnako dôležité je aj podporovať referenčné osoby, ktoré prirodzene udávajú smer, informujú, riadia a organizujú život komunity. Práca terénneho pracovníka by nemala zmysel, keby neexistoval prirodzený podporný substrát, ktorý je integrovaný do každodenného života klientov: čašníci, majitelia obchodov, policajti, automechanici, podomoví obchodníci, lídri ... Treba si nájsť čas a usilovať sa s týmito „orientačnými bodmi“ porozprávať, počúvať ich, usmerňovať ich, poskytovať im podporu a diskutovať o zmenách v susedstve.

Byť súčasťou života komunity.

Rovnako môžeme povedať, že terénna práca sa aj napriek tomu, že oslovuje jednotlivcov, opiera aj o skupiny a zaujíma svoje miesto v komunite. Toto treba počuť a uznať ako súčasť integračnej práce. Navyše, nemá zmysel dosahovať zmeny v aktuálnej situácii človeka, ak nedôjde k hlbšej a kolektívnej zmene. Preto terénny pracovník žije životom štvrte a robí všetko pre to, aby sa na aktivitách podieľali aj ľudia, s ktorými pracuje. Týmto spôsobom sa zmenšuje vzdialenosť a odstraňuje nedostatok dôvery a môže sa vytvoriť dôverný a solidárny priestor.

Pôsobiť v komunite ako mediátor.
Mediácia, ktorú vykonávajú terénni pracovníci v určitých štvrtiach, kde obyvatelia, obchodníci a mladí ľudia aj dospelí žijú vo vzájomnej tesnej blízkosti, môže pomôcť rozptýliť napätie a niekedy dokonca zlepšiť isté aspekty kvality života ľudí, ktorí sa spolu stretávajú a obchodujú na ulici a to tým, že vytvára príležitosti na solidaritu medzi ľuďmi, ktorí by si inak ďalej ubližovali.

„Napríklad v štvrti Mont-Royal v Montreale sa terénni pracovníci už niekoľko rokov venujú mediácii medzi obchodníkmi a ľuďmi z ulice, čím prispievajú k ich hladšiemu spolužitiu a dokonca k integrácii.“

Platforma terénnych pracovníkov Québec

„Majiteľka reštaurácie, ktorá predtým odsudzovala deti z ulice, ktoré sa pohybovali v okolí jej reštaurácie a obťažovali jej zákazníkov v snahe dostať sa k zvyškom jedla, sa dozvedela o potrebách týchto detí, keď ju jeden z terénnych pracovníkov vzal spolu s nimi na večeru. Aktivita terénneho pracovníka jej pomohla zmeniť názor na týchto mladých ľudí. Prestala ich považovať len za prekážku svojho podnikania, ale začala ich vnímať ako plnohodnotných ľudí, ktorí sú navyše mladí ľudia v núdzi. Prestala vyhadzovať zvyšky jedla po zákazníkoch a začala ich pre nich odkladať. Toto gesto neznamená len to, že a zmenil jej pohľad na nich, ale aj to, že títo mladí ľudia už nie sú vystavení pohŕdavým pohľadom, ktoré ich sprevádzali, keď sa hrabali v kontajneroch, aby sa najedli.“

Platforma terénnych pracovníkov Senegal

• Stratégie

- Buďte viditeľní a dostupní.
- Nesúďte ľudí. Obmedzte sa na pozorovanie činov a situácií.
- Buďte zdrojom informácií pre komunitu.
- Zaujímajte sa o ľudí a ich pozadie.
- Berte do úvahy politickú a komunitnú perspektívu; nepracujte s jednotlivcom len ako so symptómom, ale ako s nositeľom zmeny.
- Ide o intervenciu založenú na vzťahoch a náklonnosti. To neznamená, že jej výsledky sa nedajú zmerať, že nikdy nemôžeme informovať o práci, ktorú vykonávame a že neexistujú konkrétne, okamžité a účinné opatrenia pomoci.
- Prinášajte ľuďom v komunite alternatívne diskurzy, iné než tie stigmatizujúce, ktoré poznajú.
- Prepájajte ľudí, skupiny a existujúce sociálne mechanizmy.
- Vytvorte „neutrálny“ priestor na stretávanie sa ľudí a podporu aktivít.

Kľúčové slová

- Dostupnosť a blízkosť.
- Pravidelná a stála prítomnosť.
- Diskrétnosť, rešpektovanie životného rytmu a kultúry.
- Pochopenie kontextu.
- Pochopenie doby.
- Nadväzovanie kontaktov.
- Referencie pre komunitu.
- Metodická flexibilita: prispôsobenie sa akejkoľvek situácii.
- Znalosť a uznanie rôznych odborníkov v teréne.
- Vlastné nástroje a zdroje.
- Tím, ktorý poskytuje podporu.

Taktika

- Buďte známi v susedstve.
- Buďte diskrétni a úctiví.
- Majte pestré a užitočné informácie: prvá pomoc, internetové stránky, zmierňovanie rizík, správy o susedstve, buďte ľuďom blízki a priateľskí...
- Naučte sa rozumieť požiadavkám.
- Jazyk vášho tela by mal vyjadrovať, že ste niekto, ku komu sa môžu ľudia vztiahnuť so svojimi trápeniami alebo radosťami.
- Pohybujte sa na hranici medzi autoritami a susedstvom, inštitúciami a ľuďmi. Nezapadnite ani do jedného z týchto dvoch prostredí.
- Realizujte pre ľudí, s ktorými pracujete školenia, voľnočasové, dobrodružné, rekreačné aktivity atď., aby ste im otvorili nové obzory, podporili ich účasť a poskytli im pozitívne skúsenosti, čím vytvoríte pocit dôvery a situácie, v ktorých vám môžu povedať o svojich požiadavkách a byť vypočutí.

2.4. Manažment terénnej práce.
Organizácia práce a riadenie ľudských zdrojov.

Mali by sme podporovať tímovú prácu v partnerstvách a tandemoch. Príliš veľa odborníkov sa vyčerpá, pretože sú sami a cítia sa byť odkázaní len na seba. V závislosti od kultúrnych súvislostí a mandátov niektoré tímy neustále mobilizujú v teréne partnerov, zatiaľ čo v iných oblastiach pracujú samostatne, pričom realizujú rôzne spôsoby zdieľania a výmeny. Týmto spôsobom sa vyhýbajú tomu, aby skĺzli do izolácie (vzájomné návštevy v teréne, pravidelné stretnutia, pravidelný telefonický kontakt atď.)

Prístup k manažmentu sa zakladá na plánovaní v tíme, službe a oblasti. Hovoríme o rozvojovom projekte, pre ktorý by ste mali mať spísané operačné a celkové ciele a určený spôsob fungovania a realizácie. Treba naplánovať činnosti v krátkodobom a strednodobom horizonte.

Hoci to vyzerá ako obmedzenie, je to záruka silného inštitucionálneho kontextu, pripraveného mobilizovať tímy. Takisto platí, že čím lepšie je určitý rámec definovaný, tým ľahšie sa do neho môžu začleniť noví ľudia.

Proces stanovenia cieľov umožňuje zaviesť pracovný základ, ústrednú tému. Niektoré tímy majú skutočne problémy, keď čelia odborným problémom a nezhodám, ktoré spočívajú v:

- Nedostatku tímovej práce (rozdelenie úloh, priradenie rôznych ľudí v komunite rôznym pracovníkom, práca osamote).
- Strate klientov a zníženej kvalite činnosti.

Iné tímy občas nedokážu odolať tlaku a požiadavkám niektorých inštitúcií, pokiaľ nemajú stanovené jasné priority.

Akákoľvek rigidná štandardizácia, ktorá nerešpektuje rozdiely v teréne a rozdielne postupy tímov by mala byť zakázaná. Mali by sa však zaviesť niektoré povinné prvky.

Treba sa zamyslieť nad viacerými návrhmi:

- Jasne definovaná hierarchia v rámci inštitúcie a jasne definované úlohy ľudí.
- Pozornosť by sa mala venovať vzdelávacím aktivitám a technickej podpore pre tímy.
- Mali by sa vytvoriť postupy internej výmeny informácií.

Mali by sa upraviť aj pravidlá tímových stretnutí, konkrétne ohľadom:

- Špecifických každodenných záležitostí.
- Zápisov zo stretnutí.
- Rešpektovania pracovného času.
- Zapojenia účastníkov.
- Podmienok umožňujúcich, aby sa mohol každý prejaviť.

Nástroje a metódy spájania.

Je nevyhnutné zvládnuť a definovať tieto nástroje. Medzi rôzne metódy reportovania patria: projektové hárky; správy o činnosti; hárky na sledovanie individuálnej činnosti pracovníkov; ročná štúdia o cieľových skupinách a kniha povinností.

Plánovanie pracovného času je jedným z najlepších a najefektívnejších nástrojov reportovania. Pravidelne by sa mala vykonávať aj kvalitatívna analýza, ktorá pomáha lepšie pochopiť rôzne činnosti a ich rozmanitosť.

Všetky tieto nástroje sú písomnými dokumentmi a predstavujú skutočné usmernenia pre tím. Pravidelné hodnotenia, monitorovanie prostredia a evaluácia ukážu, či je potrebné nejakú činnosť zopakovať, rozšíriť, alebo presunúť do inej oblasti.

Školenie a podpora vzdelávacích tímov.

Aj keď sú terénni pracovníci súčasťou tímu, často sú v kontakte s mladými ľuďmi a v mnohých intervenčných situáciách sami. Tím je potrebný na to, aby získali určitý odstup pri hodnotení a analýze jednotlivých situácií a činností. Terénne tímy nemôžu robiť všetko, spolu so správnou radou musia mať jasnú predstavu o tom, čo je ich poslaním a aké sú ich kompetencie.

„Manažér so skúsenosťami s detašovanou prácou s mládežou sa zaviazal, že bude pravidelne sprevádzať nových a začínajúcich zamestnancov pri práci v teréne. To pracovníkom poskytlo cenný koučing „v teréne", znížilo ich pocit izolácie a posilnilo ich sebadôveru pri práci s niektorými náročnými mladými ľuďmi. Priblíženie sa terénu zároveň umožnilo manažérovi lepšie porozumieť témam a problémom, ktoré ovplyvňujú danú oblasť. To mu umožnilo zasvätenejšie rozprávať na stretnutiach so zástupcami iných organizácií a viac oceniť hodnotu detašovanej práce s mládežou."

Platforma terénnych pracovníkov Spojené kráľovstvo

V rámci svojho poslania musí byť tím schopný prevziať iniciatívu a podstúpiť potrebné riziko. To je možné len vtedy, ak je správna rada zodpovedná a dostupná, ak tím v teréne využíva skutočný manévrovací priestor a ak si obe štruktúry navzájom dôverujú.

Administratívny rámec poskytuje podporu, dohľad a podmienky umožňujúce vhodné pracovné tempo.

Medziinštitucionálne vzťahy a partnerstvá.

Prítomnosť v teréne a výmena skúseností s mladými ľuďmi umožňuje budovať a udržiavať „kapitál dôvery" a „spoločenstvo", potrebné pri realizácii nášho poslania.
Klienti pravidelne vyhľadávajú tím terénnych pracovníkov na rôznych miestach a preto by mala byť táto téma predmetom spoločných porád. Chceme však upozorniť na dva príznaky toho, že interných stretnutí je priveľa:

- Vytráca sa čas, ktorý trávite v teréne a čas na klientov.
- Vytrácajú sa aj najefektívnejšie časy na zviditeľnenie sa (večery, víkendy...).

Partnerstvo s inými inštitúciami (príprava aktivít a diskusie) môžu zabezpečovať aj iní ľudia ako tí, ktorí pracujú v teréne; svoju úlohu v tejto veci zohrávajú ľudia, ktorí pracujú v administratíve a ľudia, ktorí sú v hierarchii na vyšších pozíciách.

„V oblasti s vysokou kriminalitou sa detašovaní pracovníci s mládežou pripojili k multirezortnému tímu, ktorého cieľom bolo predchádzať trestnej činnosti a protispoločenskému správaniu a odrádzať od nich mladých ľudí. Hoci si uvedomovali pozitívne aspekty tejto práce, mali zároveň obavy ohľadom zachovania mlčanlivosti a zo zdieľania informácií s políciou a súčasného zachovania si štatútu terénnych pracovníkov. Dohodli sa na spoločnom úvodnom období, počas ktorého si prediskutovali a objasnili hodnoty a úlohy každej partnerskej agentúry. To im umožnilo dohodnúť sa na sérii protokolov, ktoré detašovaným pracovníkom s mládežou dodali väčšiu sebadôveru a zabezpečili väčší rešpekt k ich práci.“

Platforma terénnych pracovníkov Spojené kráľovstvo

Organizácia, ktorá zamestnáva terénnych pracovníkov, je zodpovedná za tímovú prácu v teréne. Zásadná je prítomnosť tretej strany medzi zástupcom organizácie a pracovníkom v teréne (správna rada, riaditeľ).

Kvalifikácia a dohľad.

Je nevyhnutné preukazovať spôsobilosť prostredníctvom nepretržitého vzdelávania alebo zavedením techník supervízie, pri ktorej sa monitoruje:

- Profesijný rozvoj a pokrok.
- Analýza prostredia a vypracovanie integračných stratégií.
- Analýza určitých situácií a vypracovanie intervenčných stratégií.
- Kritická reflexia a skúmanie výziev.
- Introspekcia a zachovanie si odstupu od prostredia.
- Zvládanie stresu a napätia.
- Zvládanie rizík “vyhorenia“.
- Osobný rozvoj.
- Tímová práca (výmena informácií, reflexia určitých situácií, rozhovory vedené s mladými ľuďmi a uzatváranie ústnych dohôd s nimi v prítomnosti kolegu).

Budovanie dôvery je nevyhnutné, aby mohli terénni pracovníci spochybňovať svoje postupy. Terénnym pracovníkom môže veľmi pomôcť, ak majú pri hľadaní lepšieho smerovania dodatočnú podporu pri vyhľadávaní zdrojov prispôsobených ich osobnému profilu a špecifickým potrebám Môže ísť sprevádzanie starším kolegom, psychologická pomoc zo strany zamestnávateľa, súkromné konzultácie so špecializovanými odborníkmi alebo podpora v rámci procesu skupinovej supervízie.

Niektoré z priaznivých podmienok pre prácu v teréne.[40]

Podporný tím.
Externá supervízia.
Koučing od niekoho z oblasti terénnej práce.
Sprevádzanie alebo tútoring počas integračnej fázy.
Manévrovací priestor a dostatočná podpora, ktorá umožňuje venovať dostatok času v integračnej fáze.
Poskytnutie rámca a koordinácia zo strany odborníka, ktorý rozumie práci v teréne a má mandát na jej vykonávanie.
Znalosť postupov terénnej práce a jej etického rozmeru v koordinácii práce a poskytnutom rámci.
Vzájomný rešpekt medzi rôznymi odvetviami práce v teréne.
Dostatočný rozpočet na prácu v teréne vrátane zabezpečenia nástrojov a materiálov potrebných na pôsobenie v danom prostredí (kondómy, informácie, hry...).
Prístup k odbornej príprave.

2.5. Hodnotenie terénnej práce.

Od začiatku je potrebné rozlišovať medzi **kontrolou a hodnotením**. Kontroly spočívajú v overovaní, či sa činnosti vykonávajú efektívne, alebo sa overuje využívanie ľudských a finančných zdrojov, čo patrí do oblasti projektového riadenia.
Tento typ kontroly je dôležitý a potrebný vo vnútri aj navonok, aby bola terénna práca profesionálna. Bolo by zavádzajúce a kontraproduktívne myslieť si, že terénny pracovník sa nikomu nezodpovedá.

Naopak, terénna práca je viac než kedykoľvek predtým skutočnou **„službou verejnosti“** Terénni pracovníci sú treťou stranou, ktorá je k dispozícii tým, ktorí prežívajú rôzne ťažkosti a potrebujú pomocnú ruku, ktorú im iné verejné alebo súkromné služby nemôžu alebo nechcú ponúknuť.

Otázka evaluácie je komplexnejšia. Spochybňuje náš spôsob uvažovania o efektivite. François Jullien, filozof a sociológ, vo svojej „Zmluve o efektívnosti“ (Treaty on Efficiency)[41] poukazuje na ťažkosti, ktorým „európske myslenie vždy čelilo pri tvorbe teórie efektivity”. Oponuje čínskemu strategickému prístupu, ktorý vychádza zo starých textov z V/VI. storočia pred naším letopočtom...[42]

Ako vidíme v nasledujúcej tabuľke, môžeme navrhnúť dva spôsoby uvažovania o efektivite.

[40] ATTRueQ región Montréal. V bibliografii nájdete aj výsledky práce, ktorá sa uskutočnila pod vedením Annie Fontaine s Médecins du Monde, ako aj v spolupráci s s Michelle Duval z École de travail social na UQAM, ktorá sa venovala otázkam vzťahov medzi pracovníkmi pracovníkmi a inými profesiami.
[41] “Traité de l’efficacité”. François Jullien, Paris, Grasset, 1996.
[42] “La prévention, un concept en déperdition”, Jacqueline Fastrès, Jean Blairon, Luc Pire, 2002.

Model tendencií ukazuje podmienky úspechu sociálnej intervencie. Pokúsime sa ho načrtnúť[43]:

	Inštrumentálny model	Model tendencií
Konceptuálny rámec	Vytvorenie modelu činnosti	Registrácia v procese
Oblasť pôsobenia	Aplikácia	Fungovanie
Oblasti činnosti Vzťah k prostrediu	Cieľ, zámery, sponzor, implementácia Rozdelenie štruktúry	Odhad, podpora, konsolidácia Podpora pri nastavovaní
Hľadaná efektívna metóda	Priama	Nepriama
Metóda implementácie	Včasné plánovanie Záväzok/činnosť	Žiadny včasný plán Rozvíjanie / prispôsobovanie
Prioritný postoj	Zapojenie vôle	Dôsledky
Špecifikácia miesta Časový rámec	Špecifické atribúty Krátky, intenzívny, zvládnuteľný	Bez určenia miesta Dlhý, pomalý, postupný
Rozhodujúci akt	Anticipatívna činnosť	Dvojitá návnada
Energetický režim	Mocenský vzťah	Pružnosť
Kritériá súdržnosti Kvalita výsledku	Rešpektovanie usmernení Viditeľnosť	Interaktívna polarizácia Diskrétnosť

Hoci na prvý pohľad sa inštitucionálny model javí ako zrozumiteľnejší, a to nielen ľuďom zo Západu, jeho využitie v terénnej práci poukazuje na jeho nedostatočnú relevantnosť pri reálnom hodnotení.

Konceptuálny rámec a oblasť pôsobenia.

Začať prácu v teréne s *vopred definovaným* modelom intervencie je často v rozpore s realitou, ktorá je nepredvídateľná.

Spoliehať sa na prebiehajúci *proces* a *využívať potenciál* situácie znamená neuviaznuť v problémoch vyplývajúcich z vopred definovaných riešení, ktoré sa musia použiť za každú cenu.

Kvalita takéhoto procesu je oveľa zaujímavejšia, pretože umožňuje *vývoj* a *tvorivosť*.

[43] J. Fastès –Jean Blairon– "La prévention dans l'aide à la jeunesse. Un concept en perdition" - R.T.A. Asbl 1997.

Oblasti činnosti a vzťah k prostrediu.

Každá situácia obsahuje aj riešenie problému; terénny pracovník neustále prehodnocuje situáciu z hľadiska jej vývoja. Pri zabezpečovaní konkrétnej podpory sa usiluje získané výsledky *upevňovať*. Aby to dokázal, *zameria* sa na potenciál, na to, čo sa deje a čo je prítomné na každodennej báze.

Terénni pracovníci musia dbať na to, aby nerealizovali svoje vlastné riešenie, ale aby počkali na priaznivé podmienky, keď budú konečne *sprevádzať* jedinca na jeho vlastnej ceste.

Hľadaná efektívna metóda a spôsob implementácie.

Účinnosť terénnej práce sa nedá zhrnúť v priamom, jednoznačnom výsledku. Dominantným prvkom by mala byť schopnosť neustále proces *prispôsobovať*, aktuálnosť procesu v čase a *účinky vyvolané* situáciou.

Prioritný postoj.

Spätný pohľad odhaľuje, že chýbajúce plánovanie neznižuje potrebu relevantnej a efektívnej práce terénneho pracovníka a jeho pripravenosti na tento typ intervencie. Model tendencií, rovnako ako jeho charakteristiky, si od terénneho pracovníka vyžadujú rovnakú pozornosť, angažovanosť a investíciu. Musí byť vnímavý voči všetkému, čo môže situácia priniesť, či už vďaka alebo napriek jeho pôsobeniu.

Špecifikácia miesta a časový rámec.

Táto konkrétna oblasť sa spája s ustavičnou snahou zabrániť tomu, aby človek uviazol v nejakom konkrétnom probléme. To by zatienilo mnohé podoby a komplexnosť jednotlivých situácií.

Riešenie jednotlivých problémov globálnejším spôsobom umožňuje lepšie ich lokalizovať. Príklon k prebiehajúcemu procesu by mal nastávať *časom, postupne, pomaly* a *priebežne*.

Rozhodujúci akt.

Práve kombinácia *dlhodobosti* a *zázemia* robí prácu na ulici relevantnou. Terénni pracovníci sa často odvolávajú na dôležité *prepojenie* medzi *individuálnou* pomocou, *komunitnou* činnosťou a **skupinovou činnosťou**, pretože práve prostredníctvom interakcie medzi týmito tromi oblasťami sa vytvára „dvojitá návnada“ a je možný skutočný *pokrok*.

03 KONTEXTY

KONTEXTY A VÝZVY TERÉNNEJ PRÁCE

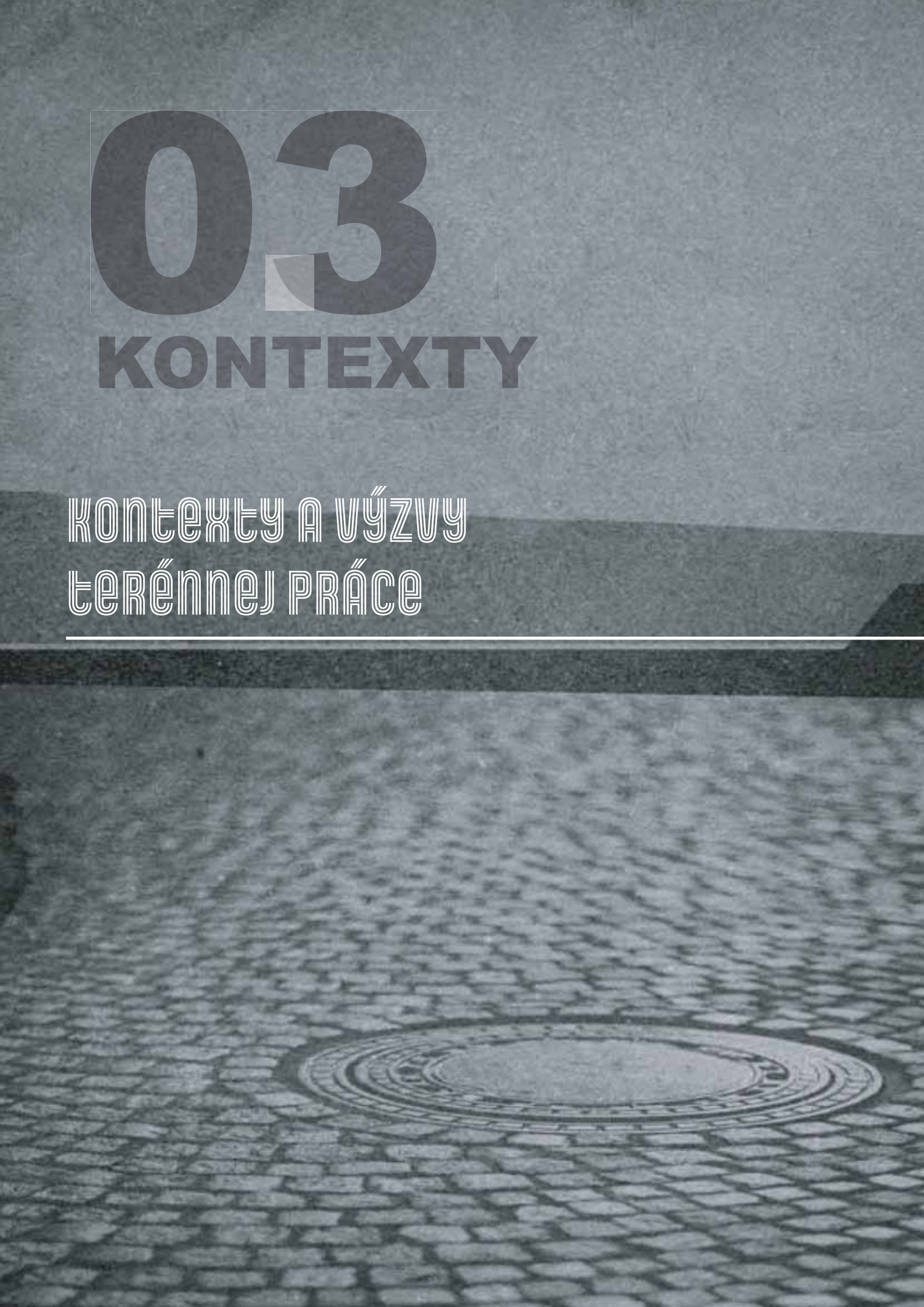

0.3

3. Kontexty a výzvy terénnej práce

3.1. Mnohotvárna prax.

Terénnu sociálnu prácu charakterizujú mnohé zdroje vplyvu a názvy, ako aj prispôsobovanie sa rôznym ľuďom a sociálnym situáciám.

V súčasnosti je v dôsledku iniciatív zameraných na riešenie rôznych sociálnych problémov prítomná vo väčšine krajín. Táto profesia má napriek rôznym kontextom, v ktorých pôsobí, mnoho spoločných problémov. Cieľom záverečnej časti tejto príručky je zachytiť mnohotvárnosť terénnej práce, ako aj niektoré výzvy, s ktorými sa stretávajú ľudia, ktorí ju vykonávajú v praxi.

3.1.1. Mnoho rôznych vplyvov.

História terénnej práce so sebou prináša mnoho zdrojov vplyvu. Sprevádzajú ju vlny charitatívneho pôsobenia, rovnako ako politické prúdy, slúži technokratickým sociálnym manažérom, ako aj sociálnym hnutiam. Postupom času sa terénna práca stala spôsobom, ako môžu spoločenské triedy moralizovať, a zároveň aj prostriedkom emancipácie pre utláčaných ľudí.

Napätie, ktoré v súčasnosti poznamenáva smerovanie terénnej práce, má v podstate svoje korene v dávnej histórii, keď sa rôzni ľudia a inštitúcie zameriavali na túto prax ako na spôsob regulácie sociálnych tried či ako na balzam na nedostatky spoločnosti, alebo dokonca ako na nástroj mobilizácie marginalizovaných sociálnych skupín.

V takom kontexte, a najmä vzhľadom na medzinárodný dosah tejto príručky, sa zdá ťažké zhrnúť jej pozadie. Vskutku, od Severnej Ameriky po západnú Európu, od Južnej Ameriky po Áziu, cez africké, škandinávske a východoeurópske krajiny sa totiž odvíjajú, prelínajú a rozchádzajú mnohé príbehy terénnej práce. Niekde s ňou začali náboženskí misionári, inde sociálni aktivisti, niekedy sa na nej podieľali sociológovia, inokedy sociálni pracovníci alebo pedagógovia, niekde ju podporovali politické orgány, no v iných národných kontextoch sa považovala za niečo podvratné. Terénnej práci sa venovalo množstvo čiastočne si blízkych a čiastočne rozdielnych ľudí.

Aj dnes sa formy terénnej práce naďalej líšia a môžeme konštatovať, že rôzne vplyvy ju naďalej vyživujú, no zároveň podnecujú napätie, ktoré určuje jej smerovanie. Pozorovatelia vývoja terénnej práce si teda môžu všimnúť, že rastúci záujem o túto prax v posledných rokoch odráža mobilizačné úsilie občianskej spoločnosti, ktorá sa usiluje o dosiahnutie väčšieho kolektívneho blahobytu, ako aj o využívanie nástrojov na lokálne reinvestície do sociálnej štruktúry s perspektívou účinnejších a menej nákladných kontrol.

Navyše, hoci niektoré politické sily láka zdanlivá kongruencia terénnej práce, musíme, žiaľ, povedať, že si neuvedomujú význam všetkých jej aspektov. V niektorých krajinách na severe sa totiž objavujú finančné zdroje, zarámcované krátkodobými cieľmi, zameranými na otázky bezpečnosti alebo na konkrétne sociálno-zdravotné ciele. Preto, zatiaľ čo jedna forma terénnej práce je veľmi podporovaná, zvyšok činnosti sa ignoruje a nahrádza sa novými cieľmi. Podobne je to aj na juhu, kde je síce záujem, no nie vždy je dostupná finančná podpora a ak sa objaví, býva sprevádzaná reštriktívnymi pokynmi.

V takomto kontexte je potrebné vždy dôkladne preskúmať lokálnu a národnú históriu terénnej práce, aby sme pochopili príčiny jej súčasného koloritu. Napriek tomu, aj napriek všetkým rozdielom, ktoré poznačili vývoj terénnej práce na severe, juhu, východe či západe, mnohí terénni pracovníci, ktorí sa dnes združujú v jednej sieti, dúfajú, že z tejto praxe budú mať úžitok. Vďaka nej dokážu čeliť dehumanizácii metód riadenia sociálnych a vzdelávacích štruktúr, či už zapríčinenej nedbanlivosťou verejných orgánov voči ľuďom na okraji spoločnosti, alebo naopak, z dôvodu ich prílišnej inštitucionalizácie.

Celkovo sa dá povedať, že na križovatke mnohých ciest terénnej práce nám výmena skúseností z rôznych krajín umožňuje zdôrazniť význam tejto činnosti pre prekonanie prehlbujúcej sa priepasti, ktorá uväznila niektoré okrajové vrstvy spoločnosti a znižuje kvalitu ich života. Zdá sa, že práca v teréne, ktorá nám umožňuje priblížiť sa k ľuďom a ich problémom, je cestou, ako rozvinúť sociálnu činnosť schopnú prispôsobiť sa meniacej sa spoločenskej realite. Inými slovami, toto zbližovanie rôznych príbehov nám umožňuje obnoviť spoločné vnímanie humánnejšej a realistickejšej sociálnej činnosti, kde sa prioritou opäť stáva jednotlivec a nie prostriedky.

V súčasnosti sa však inštitucionálny alebo politický kontext spojený s terénnou prácou v jednotlivých krajinách líši. Prax sa odlišuje najmä podľa otázok a problémov, ktoré rieši. Vzhľadom na to, že tento typ činnosti nemožno obmedziť na čisto technickú, či prípadne metodologickú úroveň, je skutočne dôležité uznať, že jej záujem sa sústreďuje na etickú a politickú rovinu v ustavičnej interakcii s prostredím a meniacou sa spoločnosťou.

V tomto kontexte sa zrodila medzinárodná sieť terénnych pracovníkov. Vytvorenie skupiny terénnych sociálnych pracovníkov nie je v histórii tejto praxe vôbec zanedbateľným počinom. Nedostatok prostriedkov, ktorým projekty terénnej práce vo všeobecnosti trpia, totiž veľmi neprospieva skupinovým investíciám tohto typu. Terénni pracovníci sú tiež až príliš zaneprázdnení vlastnými úlohami a problémami, ktoré sú pre tento druh sociálnej práce charakteristické a sú nútení venovať obrovské množstvo energie získavaniu finančných prostriedkov, aby udržali svoje projekty pri živote.

Napriek všetkému táto sieť vznikla predovšetkým preto, že bolo potrebné zaujať postoj voči určitým aktuálnym problémom a mnohým potrebám, ktoré nie sú uspokojené. Keďže si terénni pracovníci všimli, že sa stretávajú s podobnými otázkami a problémami, usúdili, že vytvorenie aliancie by im mohlo pomôcť pri dosahovaní cieľov zlepšovania kolektívneho blahobytu. Z tohto hľadiska je záväzok terénnych sociálnych pracovníkov v Demokratickej republike Kongo presadiť nový zákon o ochrane detí príkladom potenciálu takejto národnej a medzinárodnej mobilizácie a ukazuje na symbolickú silu, ktorú toto spojenie prináša.

3.1.2. Jedna profesia, rôzne mená.

Existuje mnoho rôznych pomenovaní pre prácu týchto profesionálov, ktorí pôsobia na verejných miestach, ako sú ulice, parky, školy a podobne.

Každá krajina a každý kontext má totiž vlastné špecifické pozadie, ktoré vedie k vlastnej kategorizácii; kategorizácii a názvom, ktoré nakoniec mimo špecifických kontextov nedávajú zmysel.

Ak spoločný menovateľ práce všetkých terénnych pracovníkov spočíva **v prevzatí zodpovednosti voči ľudom tam, kde sa nachádzajú**, stratégie rozlišovania sa líšia podľa blízkosti, ľudí, problémov atď.

Miestne tradície a kultúry tiež ovplyvňujú tieto pojmy.

Nemenej pravdivé je, že ulica sa všade stáva novým ťažiskovým miestom.
Pojem **„terénna práca (street work)“**, preložený do väčšiny jazykov, stále zostáva najpoužívanejším termínom na označenie samotnej práce v teréne.

V niektorých krajinách, napríklad v Belgicku, sa k tomuto názvu pridáva aj výraz **„sociálny“**. Je preto potrebné rozlišovať:
- **Terénne vzdelávanie**, ktoré prináša sociálno-vzdelávaciu podporu a komunitnú činnosť.
- **Terénne aktivity**, ktoré podporujú organizovanie skupinových, kultúrnych a športových aktivít, ako aj ľudí realizujúcich vlastné projekty.

Prevaha vzdelávania vystupuje do popredia aj v termínoch ako **terénny pedagóg** (Poľsko), **terénny vzdelávač** (francúzsky hovoriace krajiny a španielsky hovoriace krajiny) a **terénny učiteľ** (Taliansko).

Napríklad v Quebecu sa popri terénnej práci, ktorá sa zameriava najmä na tzv. marginalizované sociálne priestory, ako sú bary, „piqueries“, squaty a byty..., hovorí aj o **„travail de milieu“**, ktorá sa zameriava na inštitucionálne sociálne priestory, ako sú školy, zariadenia atď.

Anglicky hovoriaci ľudia používajú aj termín **„Outreach work“**, ktorým označujú terénnu prácu, ktorá podporuje presmerovanie alebo presun k špecifickým službám prispôsobeným problémom ľudí. Na druhej strane „Detached work“ sa nesústreďuje na tento druh pôsobenia, ale zameriava svoje aktivity na všetky oblasti života cieľovej verejnosti.

„Street-based work“ sa od nej líši tým, že ide o prácu, ktorá sa vykonáva len na ulici.

Tieto pojmy používané na celom svete nikdy nebudú vyčerpávajúce, keďže existuje toľko rôznych realít. Preto v jednotlivých krajinách charakterizuje odlišná terminológia rôzne postupy spojené s “terénnou prácou” vychádzajúce z miestnych kultúr, inštitucionálnych kontextov a rôznych otázok spojených s organizáciou sociálnych služieb. Je takmer nemožné v takejto krátkej príručke rozobrať mnohé nuansy, ktorými označujú ich podobnosti a rozdiely. Musíme zopakovať, že slová nevyjadrujú všetko a že je dôležité každú definíciu zasadiť do jej kontextu.

„Videl som takéto deti v oblasti, kde som predtým pracoval, ale neprichádzali za nami na miesto, kde sme pôsobili. Tak som sa rozhodol pridať k ľuďom, ktorí chceli týmto zanedbaným a marginalizovaným deťom pomôcť. Tieto deti sú marginalizované do takej miery, že im nedokážu pomôcť ani pomáhajúce inštitúcie, ako sú mládežnícke kluby atď. Takže jedinou možnosťou je osloviť ich iným spôsobom, a tým je práve terénna práca.
Každý deň je novou výzvou a nikdy to nie je rutina. Jednoducho ma to baví.
Okrem toho sa učím veľa vecí, ktoré sú veľmi užitočné v mojom súkromnom živote a veľa vecí o sebe. A do budúcna mám plány na rozšírenie streetworkovej činnosti, podporu nových organizácií, pretože je to dobrý a zároveň lacný spôsob ako pomôcť ľuďom v núdzi.“

Platforma terénnych pracovníkov Poľsko

„Na ulici a v susedstvách, kde pracujem, ma rodičia zvyknú volať „právnik detí“. Neviem prečo, pretože pracujem najmä na projektoch odbornej prípravy mladých ľudí.
Ale popri tom sa často rozprávame o mnohých iných veciach, ktoré mladých ľudí trápia. Veľmi rýchlo sa tak pre mladých ľudí stávame univerzálnymi odborníkmi.“
Platforma terénnych pracovníkov Tunisko

3.1.3. Rôzni ľudia.

Nikto sa nedokáže vyhnúť riziku chudoby a vylúčenia. Preto je logické, že na ulici nájdeme najrôznejšie vekové kategórie ľudí a stretneme sa s rozmanitými situáciami (deti ulice, pracujúce deti, vykorisťované osoby, ľudia pracujúci v sexbiznise,, ľudia bez domova, dospelí na okraji spoločnosti, ľudia užívajúci drogy...).

Aj keď v tejto práci často hovoríme o cieľových skupinách detí a mládeže, faktom je, že ako terénni sociálni pracovníci pracujeme aj s mnohými dospelými a sprevádzame ich. Čoraz častejšie žijú na ulici celé rodiny. Táto rozmanitosť predpokladá metodické úpravy.

Hoci ulica so sebou prináša riziká a nebezpečenstvá, je aj miestom socializácie a odporu. Komplexný a náročný problém detí na ulici sa zlepšuje a začína sa chápať taký, aký je a mení sa aj spôsob, akým vnímame mladých ľudí na ulici. Pre niektorých odborníkov nie je život na ulici len negatívnym a odcudzujúcim dôsledkom procesu vylúčenia; pre mnohé deti predstavuje aj pozitívne stratégie bezprostredného prežitia, obnovu štrukturálnych sociálnych a prechodných väzieb vďaka ktorým dokážu lepšie zvládnuť svoju budúcnosť.

Pochopenie tohto javu v jeho rôznych odtieňoch nám umožňuje prijať také prístupy v intervencii, ktoré viac rešpektujú skutočné problémy. Môžeme napríklad prekonať charitatívny a pesimistický pohľad (ulica je sama o sebe zlá), ktorý nás núti prijať najprv nápravné opatrenia (vziať dieťa z ulice). Takto môžeme vnímať ulicu ako tvorkyňu významu a obohatenia a využiť ju ako rámec pre opatrenia, ktoré pomôžu dieťaťu vybudovať si budúcnosť zodpovedného dospelého človeka. Osobitnú pozornosť treba venovať otázke pohlavia a dôležitosti správneho zohľadnenia rozdielov medzi situáciou dospievajúcich, dievčat a chlapcov, žien a mužov.

Pri rovnakom type vylúčenia nemajú vždy všetci k dispozícii rovnaké nástroje na to, aby odolali a prežili. Mladé dievča na ulici je často vystavené väčšiemu nebezpečenstvu. Na druhej strane nemožno ignorovať kľúčovú úlohu, ktorú zohrávajú ženy ako aktérky rozvoja. Preto je dôležité vychádzať zo zdrojov v prostredí ako sú určité skupiny žien.

Dievčatá a ženy na ulici: dvojitá stigmatizácia.

Situácia dievčat a žien žijúcich na ulici je dvojnásobne zložitá, pretože skutočnosť, že sú ženy a skutočnosť, že žijú na ulici, ich stavia do situácie väčšieho vylúčenia a zraniteľnosti uprostred mačizmu, ktorý dominuje v súčasnej spoločnosti.

Podobne ako u mnohých iných žien na svete, jedno z najväčších porušení ich ľudských práv spočíva v tom, že nemajú možnosť rozhodovať o tom, čo sa deje s ich telom a že sa im upierajú sexuálne a reprodukčné práva, čo v má v tej najhrubšej forme za následok tehotenstvo. Hoci dievčatá a ženy často otehotnejú po nechránenom pohlavnom styku alebo po zneužití a znásilnení, rozhodnutie o ich ďalšom osude často prijímajú inštitúcie a programy pomoci ženám: s ich tehotenstvom sa počíta len na niekoľkých miestach, kde sa im poskytuje odborná starostlivosť a na ulici musia čeliť okamžitému odmietnutiu ich želania byť matkou. Sociálne vylúčenie z dôvodu, že ide o ženy, je také hlboké, že sa tento problém stáva neviditeľným a nemáme ani spoľahlivé informácie o jeho skutočnom rozsahu.

V prípade, keď tínedžerky a mladé ženy žijú samy so svojimi deťmi na ulici, prevláda tendencia uprednostniť skutočnosť, že dieťa je zraniteľné, násilím ho odobrať matke a umiestniť ho do nejakej inštitúcie (štátnej alebo súkromnej). Morálny konflikt nepochybne umožňuje toto porušovanie určitých práv. Keďže je skutočne ťažké akceptovať spôsob života tehotných žien alebo dospievajúcich dievčat a ich detí na ulici, existuje sociálna sieť prežitia, ktorá ich chráni pred rizikami a/alebo zabezpečuje ich najnutnejšie potreby. Žiaľ, hlas a potreby mladej matky často nie sú vypočuté, aby mohli byť pre mladú matku a dieťa zaručené čo najpriaznivejšie podmienky pre spoločný život, čo je pri prístupe založenom na právach neobvyklé. Denne vidíme násilie, ktorého cieľom je odobrať deti matke a verejne ju obviniť za jej spôsob života.

3.1.4. Rôzne sociálne situácie.

Globalizácia dominantného trhového modelu spôsobuje politickú, hospodársku, sociálnu a kultúrnu krízu, ktorá sa prejavuje na severe aj na juhu. Intenzita konkurencie pri dobývaní nových trhov, zadlženosť, úsporné opatrenia a politiky štrukturálnych úprav stanovené medzinárodnými finančnými inštitúciami vytvárajú rôzne stupne rastúcej nerovnosti a sociálneho vylúčenia.

Štandardizácia rozvojových politík a správania má tendenciu redukovať jednotlivcov na konzumentov a potláčať kultúrne identity. Okrem toho kráčajú javy ochudobňovania, vylúčenia a útokov na identitu ruka v ruke s procesom individualizácie spoločnosti, ktorý vedie k nedostatočnej účasti občanov na veciach verejných. Navyše sa vzhľadom na nárast chudoby a vylúčenia na celom svete rozpadá dialóg medzi predstaviteľmi politickej a hospodárskej sféry a bežnými ľuďmi. Jedni považujú druhých za zodpovedných a vinných za svoju situáciu, a tak kladú ťarchu spoločenskej delikvencie výhradne na plecia jednotlivcov.

Dlho sme považovali za „vylúčeného“ toho, kto nemá prospech z dôsledkov rastu. Napriek značnému nárastu svetového bohatstva zostáva významná časť obyvateľstva žiť vo veľkej biede. Nesmieme zabúdať, že viac ako polovica svetovej populácie dnes žije z menej ako 1 eura na deň a že 83% svetového bohatstva je v rukách len 20% populácie.

A tak, hoci hranice rozvoja prechádzajú všetkými spoločnosťami a metropolami na severe aj na juhu, existujú ľudia, ktorí profitujú z výroby a hromadenia bohatstva, a tí, ktorí nebudú z nárastu svetového bohatstva nikdy primerane ťažiť. Mladí ľudia bez práce, bez domova, s nízkymi príjmami, mladí cudzinci, tí, ktorí žijú v najbiednejších lokalitách... Priepasť, ktorá ich oddeľuje, sa zväčšuje.

Na jednej strane („haves“) sú tí, ktorým sa darí a ktorí viac či menej profitujú z rastu, ale ktorí sa neustále obávajú prepadu na druhú stranu a sú podozrievaví voči tým ostatným (havenots.) Na druhej strane sú tí, ktorí sú z rastu vylúčení a ktorí sú vystavení tvrdej stigmatizácii. Tam, kde virtuálna sociálna identita nahrádza skutočnú sociálnu identitu, sa obraz, ktorý majú jedni o druhých, stáva skutočnosťou, čím sa priepasť medzi nimi zväčšuje.

Tento vývoj poňatia vylúčených ukazuje, ako veľmi sú ľudia ohrození nedostatkom materiálnych zdrojov zraniteľní rozpadom ich vzťahovej štruktúry. Títo ľudia sa tak ocitajú nielen na ceste k chudobe, ale aj k dezintegrácii , teda k rozpadu sociálnych väzieb. Ekonomická nestabilita sa mení na chudobu a z krehkých vzťahov vzniká izolácia.

Práve v tomto kontexte sa v očiach dobre situovaných ľudí objavujú „nebezpečné postavy“ ako sú ľudia užívajúci drogy, delikventi, ľudia na okraji spoločnosti atď.

V Afrike, podobne ako všade inde na svete, predstavuje ulica najväčšie nebezpečenstvo spoločenskej destabilizácie úsilia, ktoré bolo vynaložené na vzdelávanie detí. Predstavuje významnú výzvu pre politických aktérov a metódy sociálnej práce. Dieťa ulice, alebo lepšie povedané, dieťa žijúce v rozpore so spoločnosťou je neprijateľnou obeťou zla, ktoré v celej spoločnosti narastá...

„Väčšina sociálnych pracovníkov v Konžskej demokratickej republike vyvinula sociálno-výchovné stratégie s veľkým citom, odvahou a inteligenciou v podmienkach, ktoré sú stále náročné.

Začali stretnutiami s deťmi a snažili sa uspokojiť ich základné potreby (jedlo, oblečenie, zdravotná starostlivosť, dočasné ubytovanie na noc) v nádeji, že ich povzbudia, aby z vlastnej vôle odišli z ulice, a predovšetkým, že ich budú môcť najprv podporiť cez rôzne projekty, a ak to bude možné, podporia ich integráciu do rodiny alebo ich umiestnenie do vhodných a špecializovaných inštitúcií (ubytovne, mládežnícke centrá alebo vzdelávacie dielne...) Významný počet detí sa dokáže presadiť a začleniť do spoločnosti. Iným sa to však nepodarí.

Pri hodnotení svojich stratégií a prístupov väčšina pracovníkov začína čoraz viac spochybňovať svoju prvú voľbu.“

„Odvracajú sa od tvrdých stratégií (ubytovne, internátne centrá) a volia proces prevažne sociálno-výchovného charakteru. Dôvody tejto zmeny sú mnohé a rôzne:

- Zvyšujúci sa počet detí a mladých ľudí na ulici, ktorí tam žijú či pracujú.
- Vôľa pomôcť dieťaťu vstúpiť do vzdelávacieho partnerstva.
- Voľba komunity a interaktivity. Inými slovami zapojenie miestnej komunity.“

Platforma terénnych pracovníkov Konžská demokratická republika

Dôsledkom je koniec systému, v ktorom si niekto vezme jednotlivca „na starosť“. Ide skôr o zavedenie diverzifikovaného partnerstva, pevne zasadeného do štvrtí, kde mladí ľudia žijú a pracujú. Stručne povedané, mal by to byť práve vzdelávateľ, kto radikálne zmení svoje stratégie, prístupy a metódy sociálnej intervencie.

Od okamihu, keď rozpozná, že dieťa je subjektom vlastného rozvoja, spochybní to celý jeho prístup.

3.2. Aspekty sociálneho vylúčenia.

Pri riešení otázok týkajúcich sa sociálneho vylúčenia sa mobilizujú rôzne paradigmy. Je samozrejmé, že cieľom tejto príručky nie je zaoberať sa všetkými teoretickými pohľadmi na túto problematiku. Napriek tomu stojí za to zdôrazniť, ako stretávanie sa s takzvanými vylúčenými ľuďmi priamo na očiach verejnosti pomáha nazerať na ich situáciu z perspektívy, ktorá ich v prvom rade vníma ako ľudí a tak predchádza pesimistickým, na bezpečnosť zameraným alebo technokratickým výkladom.

3.2.1. Život na ulici: nový spoločenský fenomén v obraze sociálneho vylúčenia.

Hovoriť o ľuďoch, pre ktorých sa pobyt na ulici stal spôsobom života, je celosvetový fenomén; vo väčšine krajín možno nájsť skupiny ľudí, pre ktorých je ulica miestom prežitia.

Je dôležité uviesť, že život na ulici je výsledkom rôznych procesov sociálneho vylúčenia, čo znamená, že v dôsledku určitej sociálnej situácie sú títo ľudia zbavení možnosti alebo izolovaní od možnosti osobného a ľudského rozvoja.

V rôznych obdobiach ľudských dejín bola ženám, deťom a mládeži odopieraná účasť na záležitostiach, ktoré sa ich týkali, pretože boli považované za menejcenné a neschopné vyjadriť sa k veciam, ktoré sa týkajú ich života alebo spoločnosti. Táto skutočnosť sa pre mnohé skupiny ľudí nezmenila; niektoré spoločenské a štrukturálne podmienky, ktoré oddeľujú skupiny obyvateľstva od príležitostí na rozvoj, pretrvávajú.

Skupiny ľudí prežívajúcich na ulici neexistujú len v menej rozvinutých krajinách alebo v krajinách, kde sú priepastné rozdiely v rozdelení bohatstva. Najrozšírenejšia predstava je, že takéto skupiny existujú len vo veľkých mestách Latinskej Ameriky alebo Afriky, kde možno na ulici nájsť deti, dievčatá a chlapcov, mladých ľudí, ženy, rodiny aj dospelých. Je to však aj prípad Európy, Severnej Ameriky a Ázie. Pomáha nám to pochopiť, že kategória sociálnej analýzy známa ako „sociálne vylúčenie“ nesúvisí len s ekonomickou chudobou, ale že svoju úlohu pri ňom zohrávajú aj iné prvky, napríklad kultúrne, environmentálne, výchovno-vzdelávacie a politické faktory. Napríklad nelegálny prisťahovalec v Európe zažíva sociálne vylúčenie, pretože nemá prístup k sociálnemu zabezpečeniu alebo sieťam solidarity a má problém porozumieť inému jazyku a novej kultúre; to ho stavia do nevýhodnej situácie pri hľadaní zamestnania, ktoré by mu umožnilo zarobiť dostatok peňazí na dôstojné bývanie, prístup k zdravotnej starostlivosti ,alebo voľnočasovým aktivitám. Takto ho status nelegálneho prisťahovalca drží v sociálnom vylúčení napriek jeho osobnému úsiliu a je veľmi pravdepodobné, že bude žiť a vytvárať si novú identitu zameranú na prežitie na ulici.

Ľudia, ktorí sú sociálne vylúčení, sú tiež skrytou populáciou, skupinou, ktorej sociálna existencia je popieraná. Títo ľudia sú úplne zbavení svojich práv, pretože sú vo všeobecnosti neviditeľní a skrytí pred zrakom tých, ktorí o veciach rozhodujú. Nevieme, ako žijú, niekedy sa snažia zostať v utajení, aby sa chránili pred diskrimináciou a sociálnym násilím, ktoré sa na nich pácha.

Vzhľadom na neznalosť situácie a individualizovaný prístup sa vzťahy medzi mužmi a ženami žijúcimi na ulici a vládou a inštitúciami bežne redukujú na „neregulárnu doktrínu“, ktorá trestá tých, ktorí sú „nenormálni alebo sociálne deviantní“, a odmieta ich uznať ako jednotlivcov so zákonnými právami. Od toho momentu majú sociálna politika, inštitucionálne modely a vzdelávacie metódy len obmedzený význam pri zmene ich životného štýlu. Ba dokonca sa stávajú faktormi diskriminácie a vedú k trvalému životu na ulici, pretože vytvárajú inštrumentálny vzťah založený na využívaní služieb bez toho, aby priniesli transformáciu budúcich očakávaní ľudí v oblasti životného štýlu.

V poslednom desaťročí sa skupina terénnych sociálnych pedagógov zamyslela nad vlastnou pedagogickou praxou a navrhla kategóriu analýzy, ktorá nám umožňuje lepšie pochopiť vzťah medzi sociálnym vylúčením a životom na ulici. **Populácia, ktorá žije na ulici**, sa skladá z rôznych skupín, ktoré sú výsledkom historických faktorov sociálneho vylúčenia v rámci veľkých skupín obyvateľstva. Tvoria ich chlapci, dievčatá, mladí ľudia, ženy, rodiny, dospelí a starší ľudia z rôznych sociálnych a kultúrnych prostredí, ktorí sa vďaka prežívaniu na ulici po celé generácie učia žiť v skupinách a zdieľať spolu vedomosti, sociálne siete a priestor. Aj keď odborná literatúra zameraná na túto oblasť zaznamenáva prítomnosť detí a dospelých žijúcich na ulici už od kolonizácie Latinskej Ameriky alebo od stredoveku v Európe, až v posledných desaťročiach tento fenomén nadobudol medzinárodný a masový rozmer. Existujú celé generácie detí, ktoré sa narodili na ulici a v niektorých prípadoch sa u nich v priebehu generácií vyvinula „kultúra ulice“, ktorá je veľmi účinná na prežitie v tomto prostredí, ale je prekážkou pre inštitucionálne intervencie, ktoré neuznávajú prirodzené znalosti ľudí na ulici.

Pojem „deti ulice“ je celosvetovo asi najznámejší a najviditeľnejší, čiastočne vďaka pozornosti, ktorú mu venujú niektoré medzinárodné organizácie a vlády, ktoré ho redukujú na problémy detí opustených rodinou a na nedostatky vzdelávacieho systému. Tento pojem však nezachytáva zložité sociálne interakcie na ulici, popieranie občianskych a individuálnych práv, a sústredí sa na tému „ochrany“ jednotlivcov. Rozličné vládne a inštitucionálne iniciatívy, ktoré sa snažia pomôcť, spravidla nemajú žiadny vplyv, keďže nevyužívajú participatívne procesy ani sociálne učenie. Namiesto toho obmedzujú situáciu pojmom „neprispôsobiví jednotlivci“ a majú tendenciu uvažovať len o inštitucionálnej detencii alebo sociálnych čistkách. Vo väčšine krajín neexistujú žiadne verejné politiky ani rozpočty, určené špeciálne pre túto sociálnu skupinu.

Zatiaľ čo sa toho vďaka vede deň čo deň dozvedáme viac o vesmíre alebo genetike, sociálne vedy zostávajú ľuďom žijúcim na ulici vzdialené. Dokonca aj po viac ako 50 rokoch, čo tu máme ľudí žijúcich na ulici, stále hovoríme len o „deťoch ulice“ alebo „ľuďoch v núdzi“. Výskumné články sa navzájom citujú, ale neprispievajú žiadnymi novými poznatkami, ktoré by pomohli pochopiť komplexnosť tohto javu. Používanie pojmov „deti ulice“ alebo „ľudia bez domova“ už neumožňuje tvorbu nových poznatkov o fenoméne ulice, čo sťažuje uplatňovanie prístupu založeného na zákonných právach v rámci inštitucionálnej praxe. Okrem rôznych iniciatív - z ktorých niektoré priniesli zaujímavé výsledky a iné zanikli pre svoju nedôslednosť, - chýbajú organizované štruktúry, ktoré by podporovali dialóg a uznanie zainteresovaných sociálnych aktérov: ľudí žijúcich na ulici, terénnych pracovníkov, inštitúcií a vlád. Vo všeobecnosti chýba verejným aktivitám globálna vízia fenoménu ulice, uprednostňujú sa pomocné zásahy a aktivity sú vzdialené od procesov občianskej participácie.

Ďalšími strategickými aktérmi, ktorých poznatky sa zriedka berú do úvahy, sú sociálni pracovníci pracujúci v teréne. Práve prostredníctvom ich práce sa inštitúcie a programy dostávajú priamo k ľuďom žijúcim v spoločných priestoroch alebo úkrytoch, kde prežívajú. Žiaľ, väčšina terénnych sociálnych pracovníkov zdedila tradičný inštitucionálny pohľad a chýbajú im metodické nástroje a koncepcie potrebné na vykonávanie výchovnej práce na ulici, čo často vedie k zlyhaniam pri intervenciách. Táto profesia je nedostatočne uznávaná a hoci sa vykonáva už viac ako 20 rokov, vo väčšine krajín chýbajú špecializované centrá a verejné investície do poskytovania odbornej prípravy pre ľudí, ktorí chcú v tejto oblasti pracovať, alebo sú veľmi malé. To všetko znamená, že odborná príprava v tejto oblasti sa dá získať len empiricky: v praxi, deň za dňom, v blízkosti detí a mladých ľudí priamo v ich prostredí.

Prispieť k pochopeniu fenoménu ulice novými myšlienkami, t. j. prestať hovoriť o „deťoch ulice", prijať širšiu víziu a hovoriť o „obyvateľoch ulice", nám umožňuje dať ľuďom, ktorí žijú na ulici, nový rozmer ako „historickým aktérom zmeny". Umožňuje nám to však aj využiť Deklaráciu ľudských práv ako vodiaci prvok pre rozvojovú prácu s touto skupinou ľudí, ktorú tvoria sociálne vylúčení chlapci, dievčatá, mladí ľudia, ženy, rodiny a dospelí, ktorí na ulici nachádzajú miesto na prežitie a sociálnu existenciu.

Paradigmy „populácie ulice", „kultúry ulice" a „ľudských práv" podporujú vytvorenie inovatívneho myšlienkového procesu a novej sociálnej praxe pre vlády, inštitúcie a terénnych pracovníkov. Takýto myšlienkový proces spolu s horizontálnou výmenou myšlienok, metodík a intervenčných programov bude mať vplyv na vznik nových poznatkov, ktoré pomôžu upraviť sociálnu prax vlád a inštitúcií tak, aby zaviedli do práce sociálnych pracovníkov prístup založený na právach a práci v teréne.

3.2.2. Čo urobíme s tými, čo neopustia ulice?

Na celom svete sa už viac ako tri desaťročia vyvíjajú rôzne verejné a súkromné programy, ktoré ponúkajú rozličné alternatívy života mimo ulice, pričom niektoré z týchto programov získavajú významné verejné finančné prostriedky, zatiaľ čo iné sú podporovaná sociálnymi organizáciami. Značný počet ľudí však naďalej prijíma ulicu ako spôsob života. Rozhodnutiu zostať na verejnom priestranstve a urobiť si z neho reálnu alternatívu života sa dá porozumieť jedine cez konštrukciu kultúry ulice (P. rez Garcia, 2002), pochopenie toho, ako súbor spôsobov života, zvykov, vedomostí a stupňa ich vývoja umožňuje ľuďom žijúcim na ulici prijímať hodnotové súdy a rozhodnúť sa zostať v pouličných skupinách, ktoré predstavujú pre vylúčených ľudí proces socializácie.

Vo väčšine verejných a súkromných iniciatív bola vždy prítomná vízia pomoci, ktorá vychádzala z pohľadu na ľudí ako na „objekty, ktoré treba chrániť" a „ktoré potrebujú starostlivosť". Spoločenský obraz tejto populácie je v podstate súborom falošných presvedčení, ktoré bránia širšej reflexii o komplexnosti tejto sociálnej skupiny. Namiesto redukcie subjektu na rodinnú/súkromnú oblasť ich vnímajú ako neprispôsobivé, nebezpečné obete, pôvodcov všetkého zla.

Dohľadová diskriminácia je jedným z najväčších porušení ľudských práv ľudí žijúcich na ulici. Automaticky sú považovaní za „menšinových a neschopných“, bez toho, aby bol vypočutý ich názor na témy, ktoré sa ich týkajú, keďže sa im upiera status subjektu s právami, pretože dozorujúci pohľad neuznáva občianstvo tých, ktorí sú vylúčení zo spoločenského života. Samotná pojmová definícia, ktorá bola použitá na označenie týchto osôb, nás vedie k zaujímavej diskusii o vnútorných ťažkostiach pri ich uznávaní ako sociálnych aktérov v meste; bez strechy nad hlavou, bez trvalého bydliska, tuláci, drogovo závislí, maloletí v mimoriadne ťažkých situáciách, deti ulice, to sú len niektoré z výrazov, ktoré prispievajú k tomu, že nie sú uznávaní ako plnohodnotní občania.

Diskriminácia na základe dohľadu je rafinovaným, skrytým rozšírením tradičnej diskriminácie, ktorá oddeľuje tých, ktorí sa ocitli mimo „normy“. Tento typ diskriminácie je založený na dvoch faktických predpokladoch: že ide o osoby, ktoré sú nedospelé alebo nesvojprávne, bez ohľadu na ich skutočný vek či kognitívnu kapacitu. To potom znamená, že ochranné činnosti nie sú „pozitívnymi opatreniami s prístupom založeným na právach“, ktoré majú podporiť uplatňovanie ľudských práv, pretože sa v podstate používajú ako spôsob ospravedlnenia autoritatívneho konania. V prípade detí ulice to nadobúda komplexný kuriózny aspekt vyplývajúci z toho, že z „príhovorov o právach“ vychádza tradičný pohľad založený na vízii potrieb, ktorá prekrýva víziu založenú na právach. Zdá sa preto jednoduché dospieť k záveru, že je možné porušiť nejaké právo tým, že dohliadame na dodržiavanie iných práv. Napríklad to, že „zachraňujeme ich životy“ sa zdá byť v rozpore s rešpektovaním ich práva na slobodu a vyjadrenie svojho názoru na témy, ktoré sa ich týkajú, aj keď pri dôkladnom pohľade na ľudské práva možno stanoviť istú hierarchiu, všetky práva sa musia dodržiavať rovnako.

3.2.3. Konzumácia omamných látok ako príčina nástupu vylúčenia a popierania práv.

Rôzne štúdie (Lucchini, 1993; Medina, 2000) tvrdia, že konzumácia drog medzi ľuďmi na ulici je silnou súčasťou ich identity a socializácie v skupinách rovesníkov. Preto dievčatá, chlapci, mladí ľudia a muži a ženy žijúci na ulici často trpia problémovým užívaním nelegálnych látok. Práve preto je pre nich proces integrácie v alternatívnych centrách mimo ulice čoraz náročnejší. Nedostatok pozitívnych sociálnych sietí a s tým spojená sociálna stigma im bráni nájsť si formálne zamestnanie, ktoré by ich podporilo v procese začleňovania. Obraz zostupnej špirály negatívnych udalostí najlepšie vystihuje to, čo ľudia užívajúci drogy nazývajú „pád na dno”.

Aj tu dozorujúca diskriminácia, ktorá predstavuje tradičný prístup, zakladá svoj zásah na upieraní práv tým, ktorí žijú v sociálnom vylúčení. Hlasy ľudí z ulice sa ignorujú, pretože sa považujú za škodlivé pre nich samých, keďže im chýbajú potrebné schopnosti na to, aby sa o seba dokázali postarať. Prioritu preto majú úradné rozhodnutia týkajúce sa života detí a mladých ľudí na ulici.

3.2.4. Kriminalizácia a represia.

Druhou stranou mince je kriminalizácia chudoby, ktorá je častou reakciou úradov na fenomén ulice.

Sociálny fenomén ľudí žijúcich na ulici sa rozmohol na celom svete a stal sa komplexnejším. Oficiálne reakcie smerujú k rôznym stratégiám kontroly a potláčania jeho vývoja. Jednou z najdiskutovanejších stratégií je pravdepodobne model nazývaný „Giulianiho syndróm“, a to z dôvodu flagrantného porušovania ľudských práv ľudí na ulici. Tento model sa uplatňoval v New Yorku, kde uzrel svetlo sveta. V podstate spočíval v tom, čo nazývame „nulovou toleranciou“ a v zavádzaní mechanizmov dotovanej pomoci pre ľudí žijúcich mimo „amerického životného štýlu“. Bol sprevádzaný mnohými sťažnosťami na policajnú brutalitu a na zhoršenie životnej úrovne v uliciach New Yorku.

Spôsob, akým Rudolph Giuliani nazerá na verejné miesta a obyvateľov ulice, zahŕňa aj spomínanú dohľadovú diskrimináciu; v podstate z toho dôvodu, že chudobu redukuje na zodpovednosť ľudí, ktorí „predstavujú problém pre obyvateľov mesta“, čím obracia vzťah nerovnosti popieraním toho, že práve spoločnosť vylúčila týchto mladých, nezamestnaných ľudí, ktorí sú odkázaní na neformálne zamestnania. Rovnako popiera aj existenciu ľudí ulice, najmä detí, tým, že ich spája s chudobou, nestabilnou prácou, nedostatkom sociálnej politiky v oblasti prerozdeľovania príjmov atď. a priamo zaraďuje ľudí žijúcich na ulici medzi potenciálnych delikventov.

3.3. Výzvy súvisiace s postavením terénnej práce.

V predchádzajúcich kapitolách sme si priblížili ciele a dôvody terénnej práce, spôsob, ako túto prax vykonávať a realizovať, ako aj množstvo jej rôznych foriem a realít, na ktoré chce reagovať. V tejto záverečnej časti metodiky terénnej práce poukážeme na výzvy týkajúce sa postavenia tejto činnosti v súčasnom sociálnom kontexte.

3.3.1. Terénna práca, odpoveď spoločnosti na sociálny problém.

V kontexte, ktorý sme práve opísali, môžeme konštatovať, že žijeme v čoraz viac fragmentovanej spoločnosti. Skupiny, ku ktorým patríme, alebo ktoré sa cítia byť odlišné, sa navzájom čoraz systematickejšie odmietajú. Všetko zdôrazňuje rozdiely: farba pleti, miesto bydliska, škola a náboženstvo. Priepasť medzi mladými a staršími, medzi mužmi a ženami, medzi mladými z problémových oblastí atď. sa zväčšuje.

V takejto atmosfére polarizácie je pre kritizovaných ľudí pozícia delikventa alebo človeka, ktorý užíva drogy často prijateľnejšia než žiadna pozícia. Ako sme už uviedli, takéto nálepkovanie spadá pod stigmatizáciu, pri ktorej virtuálna identita postupne nahrádza skutočnú identitu najslabších ľudí. To, čo si o druhých myslíme, naše predstavy a predsudky teda prevažujú nad skutočnosťou.

Musíme si uvedomiť, do akej miery každodenná skúsenosť so stigmatizáciou zaťažuje dôsledkami jednotlivca a jeho blízkych. Tento jav vychádza z nejakého objektívneho a reálneho aspektu, z ktorého sa odvodzujú najrôznejšie a veľmi často nesprávne vlastnosti. Preto napríklad mladík žijúci v problémovej štvrti riskuje, že ho začnú považovať za nebezpečného.

Stigmatizácia postupne a na základe toho, čo sme uviedli na začiatku, vyústi do najrôznejších úvah, ako napr:

- Devalvácia schopností a potenciálu („ak žije v tejto štvrti, bude sa horšie učiť").
- Dehumanizácia a dojem rizika ohrozenia zo strany stigmatizovanej osoby. „V tejto oblasti je veľa násilia... aký je on?"
- Internalizácia stigmy a jej neblahých vlastností. Pozícia delikventa je lepšia ako nemať žiadnu pozíciu.
- Konštruovanie virtuálnej identity nahrádzajúcej skutočnú identitu.
- Pocit neustáleho nepokoja a neistoty na strane stigmatizovanej osoby.
- Pocit, že ustavične hrá nejakú rolu. Stigmatizovaná osoba stráca právo na súkromný život.

Jedným z hlavných motívov terénnej práce je obnovenie sociálnych vzťahov k reálnym sociálnym identitám. Ide práve o to, aby sme prispeli k zviditeľneniu skutočného obrazu ľudí, s ktorými sa stretávame.

„Sú tým, čo ľudia nazývajú „Khate“, čo je slovo, ktoré pôvodne označovalo len zberačov plastov, no teraz sa používa na označenie všetkých detí, ktoré pracujú, žijú a spia na ulici.
„Khate“ je veľmi negatívny výraz a deti odmietajú, aby ich tak niekto nazýval. Každopádne toto slovo dobre vystihuje negatívny názor verejnosti na deti ulice. Považujú ich za sociálnych parazitov, malých kriminálnikov, narkomanov a zlodejov. To, že nadávajú, nosia špinavé oblečenie a odmietajú akékoľvek sociálne obmedzenia, spôsobuje, že verejnosť si myslí, že deti ulice sú v podstate a vnútorne nespoločenské osoby.“

Platforma terénnych pracovníkov v Nepále

3.3.2. Terénny pracovník; privilegovaný svedok.

Terénni sociálni pracovníci majú zjavne výsadné postavenie, ktoré im umožňuje podávať správy o katastrofálnych účinkoch systému, v ktorom dominujú zákony trhu. Podobne aj zhoršovanie ekonomických problémov a ich dôsledky v oblasti chudoby nás podnecujú k dôkladnej reflexii sa a k pocitu solidarity s najviac vylúčenými skupinami obyvateľstva.

Z pohľadu terénnych pracovníkov „ide predovšetkým o to, aby sme pomohli jednotlivcovi, ktorý stráca svoje orientačné body, aby sa „odlepil od dna“ a zároveň sa snažil budovať si budúcnosť, využíval sociálne služby a zároveň bol samostatnou, zodpovednou osobou v dlhodobom procese emancipácie. Pri tomto cieli je prioritou subjektivita, rozmer sociálnych kontrol sa stáva vedľajším, odsunutým na koniec zoznamu ako nepriamy účinok procesu pozitívnej socializácie, ktorá sa odvíja od jednotlivca a nie od nebezpečenstva alebo potenciálnej viny, ktorú daný človek predstavuje.“ (2)

Vďaka svojej blízkosti a integrácii do najviac vylúčeného prostredia zostáva terénny sociálny pracovník v mnohých situáciách posledným článkom výchovného reťazca, ktorý sa snaží zohrať dôležitú úlohu tam, kde všetky ostatné orgány v snahe o socializáciu a integráciu zlyhali.

Z pozície svedka-hráča zapojeného priamo do života v útrobách, v ktorých sa odohráva každodenný život marginalizovaných ľudí, vyplýva, že poslanie terénnej práce presahuje priamu intervenciu a má mnoho rozmerov:

- *Posudzovať problémy, ktoré ľudia zažívajú.*
- *Zvyšovať povedomie verejnosti a úradov.*
- *Prispievať k lepšiemu vnímaniu javov, ktoré vedú k vylúčeniu.*
- *Prispievať tak k tvorbe spôsobov riešenia príčin sociálnej delikvencie.“ (3)*

Konštatujeme, že terénna práca počas celej svojej histórie vždy predstavovala a aj v súčasnosti predstavuje vynikajúci nástroj na odhaľovanie a analýzu sociálnej oblasti, jej štruktúry a hybných síl, ktoré prevládajú v našej spoločnosti.
Či už ju vykonávajú priamo štátne orgány alebo pridružený sektor, terénna práca často vzniká ako reakcia na nedostatočnú schopnosť štátu a jeho inštitúcií zohľadniť potreby najodkázanejších a najvylúčenejších ľudí.

A to v medzinárodnom kontexte, v ktorom sa obavy viac zameriavajú na symptómy ako na príčiny.

Realizácia takejto misie zapojenia a podpory preto závisí od uznania základných hodnôt práce v teréne, ako sú:

Rovnako ani vydanie tejto príručky si nekladie za cieľ byť odpoveďou, ale skôr výzvou na kladenie ďalších otázok.- **Rešpektovanie** jednotlivca, uznanie, že je **subjektom** a **aktérom** svojej vlastnej existencie.
- Rešpektovanie **služobného tajomstva**.
- Rešpektovanie neformálneho a neoficiálneho **sociálno-vzdelávacieho rozmeru** práce.
- Zohľadňovanie a oceňovanie **bohatstva a potenciálu** cieľovej skupiny.

V podstate práve okolo týchto hodnôt a potreby nájsť štrukturálne a trvalé odpovede na ťažkosti, ktoré cieľová verejnosť zažíva, sa vyvinula silná asociačná dynamika medzi terénnymi pracovníkmi na národnej aj medzinárodnej úrovni.
Toto spojenectvo predstavuje pre terénnych pracovníkov prostriedok, ktorý im umožňuje konať v súlade s ich hlbokým presvedčením, a to prostredníctvom mobilizácie skupinovej činnosti, ktorá dokáže rozšíriť rozsah ich individuálnej činnosti na globálnejšiu úroveň.

Záver.

Náš senegalský kolega Moussa Sow nám pravidelne pripomína, že ak dnes zasadíme baobab, nebudeme to my, kto zajtra pozbiera jeho plody.

Je pravda, že baobab zarodí až o 200 rokov a ak človek neočakáva, že sa dožije mimoriadne vysokého veku, je vec jasná.

V oblasti vzdelávania sa veci často dejú takto. Ktoré z našich činov po nás zostanú? A čo skutočné účinky terénnej sociálnej práce? Môže byť podpora vzdelávania aktom, od ktorého neočakávame výsledky?

Tento typ otázok a odpovede na ne poznáme až príliš dobre.

Je na každom, aby si na ne, či už individuálne alebo kolektívne, postupom času odpovedal sám.

Jej vydanie je zároveň súčasťou cesty, na ktorej sa počíta každý krok, a preto vytyčuje jednu z možných ciest na dosiahnutie významného pokroku.
Príručka, ktorá vychádza z mnohých skúseností z terénu, geograficky veľmi vzdialených, ale metodologicky veľmi blízkych, **bola vypracovaná v reálnom prostredí premýšľania** a pomocou **vzostupného participatívneho procesu**.

Samozrejme, nebolo ľahké vysporiadať sa s rozdielnymi štýlmi písania.
Po prvé, pretože už písanie samotné je spôsob skresľovania reality, tej každodennej reality, ktorá je drahá srdcu každého terénneho pracovníka.

Z toho vyplýva, že by bolo zavádzajúce popierať kultúrne a spoločenské modely, ktoré sa prelínajú rôznymi štýlmi písania.

V tom spočíva skutočné bohatstvo takéhoto cvičenia, ktorého cieľom je vykresliť **mnohostranný, multikultúrny** prístup, ktorý rešpektuje **rozdiely** zažívané v teréne, kdekoľvek na svete.

Nezabúdajme, že do tohto procesu sa zapojili terénni sociálni pracovníci z viac ako 30 krajín. Bol to proces, v ktorom sme sa predovšetkým chceli vyhnúť pasci skratkovitosti, unáhlených záverov a riskantných porovnaní, ktoré sa končia „porovnávaním jabĺk s hruškami".

Členovia medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov schválili tento dokument v pilotnej skupine 20. novembra v portugalskej Ericeire.

Dostupná bude aj jej skrátená verzia. Ďalšie publikácie na rôzne témy, ako napríklad hodnotenie činnosti, problémy vyskytujúce sa na ulici... budú nasledovať časom.

Ďalšia pripravovaná publikácia a pripravované diskusie sa budú týkať **odbornej prípravy terénnych sociálnych pracovníkov**. Táto príručka nie je samoúčelná, ale je okrem iného aj súčasťou jednej etapy práce.

Nedokázali by sme si vysnívať lepší obraz, než aký vykresľuje Jean Blairon v epilógu, ktorý nasleduje.

Je to epilóg, ktorý nám pripomína, že nič nemôže byť pre človeka samozrejmosťou, jeho silné stránky, ani jeho slabosti, a že by sme mali zostať ostražití a poctivo čeliť problémom, ktoré nás trápia.

Epilóg Jeana Blairona.[45]

Potenciálne dvojité nepochopenie.

Práca v teréne so sebou často nesie veľa „praktického“ nepochopenia: neformálny, neplánovaný charakter zásahov má za následok určitý sklon k nečinnosti; prispôsobovaniu sa ľuďom, divokej improvizácii alebo nevysvetliteľnému nezasahovaniu.
Táto príručka sa snaží ukázať, že to tak nie je: terénna práca, nech už má akokoľvek veľa podôb a nech je akokoľvek nepredvídateľná, predsa len realizuje presné, koherentné a relevantné rámce činnosti.

Vzniká tu druhé riziko: riziko redukcie tejto práce na technické postupy, ktoré sa dajú prispôsobovať (t. j. aplikovať) všade, bez ohľadu na kontext a smerovanie.

Naopak, je dôležité pochopiť vnútorné prepojenie prostriedkov a cieľa: ktoré sú neoddeliteľne spojené a majú zmysel len vďaka vzájomnému prepojeniu. Preto sa nám zdalo užitočné uzavrieť túto metodickú príručku prepojením praktických aspektov so smermi, ktoré im dávajú zmysel, a to tak na politickej, ako aj na spoločenskej úrovni.

Symbolická scéna.

Reklama, ktorá bola nedávno vystavená na belgickej železničnej stanici: na hlavnom obrázku je dosť zvláštny kentaur, napoly žena a napoly kôň. Mladá žena/zviera s dlhými svetlými kučeravými vlasmi, nahá, je otočená chrbtom; rozjíma nad informačnou tabuľou s trafikonom vlakov. Za tabuľou, otočený čelom k nám, stojí mladý manažér, ktorého pomerne priliehavý oblek akoby symbolizoval jeho psychiku, uvažuje o „cestujúcej“; jeho tvár vyjadruje prekvapenie, postoj jeho tela príťažlivosť a nedôveru. Titulok nás vyzýva: „Videli ste niečo podozrivé? Zavolajte na bezplatnú linku 0800...“

Táto scéna sa nám javí ako symbolický spôsob „sexualizácie“ aktu informovania, ktorý akoby sa v kontexte nabitom dvojznačnosťou stával rovnako dôstojným ako odolávanie sexuálnemu pokušeniu. „Niečo podozrivé“ je práve neobvyklosť kentaura, cudzosť plná žiadúceho. Prostredníctvom metonymického posunu sa práve akt informovania môže stať skôr príťažlivým než zahanbujúcim.

Scéna je príkladom tendencie „prevrátiť všetky hodnoty naruby“, ktorá postihuje našu spoločnosť; je tiež svedectvom nového poňatia verejného priestoru: pod neustálym dohľadom každého z nás, ktorí sa stávame „morálnou“ políciou, tento „preexponovaný“ verejný priestor už nedokáže akceptovať inakosť.

[45] Jean Blairon, vedúci oddelenia supervízie Réalisation Téléformation Animation (RTA) v Dynamo International a medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov.

Spoločnosť sa prevrátila.

To, čoho sme svedkami od osemdesiatych rokov, je spoločnosť postavená na hlavu. Po potlačení veľkých kultúrnych zápasov šesťdesiatych rokov spoločnostiam už nejde o zaistenie bezpečnosti každého zo svojich členov, a namiesto toho venujú väčšiu pozornosť bezpečnosti tovarov a osôb, v každom prípade majetnejších skupín: týka sa to lokálnych oblastí, ale aj medzinárodných vzťahov.

Štrukturálne násilie skutočne masívne zasahuje určité sociálne skupiny vrátane mládeže. Verejné politiky v oblasti bývania, práce, energetiky, dokonca aj vzdelávania smerujú k privatizácii a predpokladanému vylúčeniu.
Takto o tom hovorí Paul Virilio, citujúc Michaela Heima, „vzdialeného kalifornského žiaka Heideggera“:
„Všetky znaky sociálneho, politického, občianskeho úpadku treba interpretovať pozitívne ako znaky nástupu kybernetizmu. Je pravda, že vstupom do Kyberpriestoru riskujeme, že časť obyvateľstva ponecháme napospas osudu, ale technokultúra je naším osudom.“[46]

Návrh doplnený o návrhy N. Negroponteho a J. P. Barlowa, prezidenta Electronic Frontier Foundation:
„Vstúpili sme do digitálnej éry; do éry univerzálnej siete bez toho, aby ju niekto riadil, bez prezidenta, bez vedúcej osobnosti... Vzhľadom na jej decentralizovanú štruktúru bude navyše nemožné sieť cenzurovať, ak nezakážeme telefón! A to je šťastie, pretože kybernetický priestor musí odrážať spoločnosť ľudí a v žiadnom prípade sa nesmie stať hračkou v rukách štátov.“

Paul Virilio komentuje:

„Absolútny paradox spoločnosti ľudí „bez kohosi na čele, bez zákona, bez vodcu“ je už vrytý do nočného trieštenia neštátnych a nesociálnych predmestí, ktoré sa neustále rozširujú na úkor starobylých historických oblastí, ale aj v nedávnom vytvorení americkej priva-tópie a japonských projektov „miest vedľa miest“...“

Jasne vidíme dôsledky tejto koncepcie spoločnosti, v ktorej bude vládnuť privatizácia a vylúčenie.

Chceli by sme ich kritizovať na základe „politík“, ktoré sa dostali do popredia vo finančnom sektore a ktorých dôsledky teraz pozorujeme na „reálnej ekonomike“. Podľa nášho názoru tie isté politiky pôsobia aj v sociálnom sektore, čo má katastrofálne dôsledky na reálnu spoločnosť, hoci tá nemobilizuje také masívne svetové investície.

[46] P. Virilio, “Le grand Soir”, in Un paysage d’événements, Paris, Galilée, 1996.

Ekonóm François Chesnais[47] už dávno opísal zmeny vo finančnom sektore, ktoré dnes spôsobujú účinky, ktorých sme svedkami. Autor vyzdvihol tri vzájomne prepojené orientácie:

- Deregulácia, t. j. odstránenie všetkých právnych predpisov, ktoré sa považujú za prekážku voľného obchodu; rastúca slabosť národného štátu s ohľadom na jeho ekonomiku je jedným z jej dôsledkov (s prekvapením si všímame veľkolepé obraty, ktoré prináša táto kríza, najmä pri „znárodnení" bánk alebo tom, čo sa zaň vydáva);
- Dekompartmentalizácia, ktorá nám „umožňuje" veľmi ľahko prechádzať od jedného produktu k druhému (rizikové americké hypotekárne úvery „zabalené" do iných diskrétnych finančných produktov sú toho jasným príkladom);
- Deintermediácia, t. j. tendencia priameho kontaktu medzi jednotlivcom a finančnou činnosťou: (jej nepriamou zložkou sú obmedzené informácie, ktoré majú k dispozícii drobní individuálni investori, mnohí z nich sú prekvapení, keď sa dozvedia o skutočnej povahe akcií, ktoré nadobudli bez toho, aby o tom vedeli.

Tvrdíme, že sociálnu oblasť ovplyvňujú tie isté zmeny (prospešné pre tých istých ľudí?).

Vskutku, v dôsledku deregulácie dnes možno zachovávať veľké zásady bez toho, aby nás čo i len v najmenšom ovplyvňovali; takto možno podpisovať medzinárodné dohovory bez toho, aby sa uplatňovali v praxi. Máme na mysli väznenie maloletých, bezpečnostné zmeny vedúce k likvidácii zákonov zabezpečujúcich ochranu detí a mládeže, ktoré ich jasne oddeľujú od povinností, ktoré sa automaticky vzťahujú na dospelých.

Mali by sme tiež preskúmať prechod mnohých spoločností od režimu bezpodmienečnej štátnej sociálnej ochrany k pomoci (poskytovanej za čoraz prísnejších podmienok): Tí, ktorí takúto „pomoc" využívajú, sú navyše automaticky považovaní za podozrivých, za „príživníkov" na systéme, zatiaľ čo sa zároveň bez váhania rozdávajú „zlaté padáky" vysokopostaveným ľuďom nesúcim zodpovednosť, aj keď sa neskôr ukáže, že zlyhali. De-intermediácia je prítomná všade: je to vlastne sám jednotlivec, kto musí svojou činnosťou priamo prevziať zodpovednosť za svoju spoločenskú „integráciu". Množstvo projektov a zmlúv, ktorým sa podriaďujú všetci ľudia v ťažkostiach, pôsobí ako mnohé paródie na podnikateľského ducha, ktorý by mal triumfovať, v novej spoločnosti jednotlivcov, keďže je „oslobodený".

K dekompartmentalizácii sa vrátime neskôr, pretože jej funkcia je zásadná.
Ukážeme si, že zásadne ovplyvňuje činnosti pomoci a činnosti kontroly:
odteraz môžeme bez problémov prechádzať od jedných k druhým, a to rovnako dvojznačne ako v prípade „informovania", na ktoré sme upozornili vyššie.

[47] F. Chesnais, la mondialisation du capital, Paris, Syros, 1994.

V tejto chvíli je nevyhnutné pripomenúť, že tieto nové spôsoby fungovania v sociálnej sfére triumfujú v spoločnostiach, kde kultúrny kapitál zaujíma pozíciu, akú nikdy predtým nemal.

Rozvoj spoločností totiž závisí viac ako kedykoľvek predtým od kultúrnych zdrojoch, vyjadrených trilógiou *kapitál vedomostí, kapitál tvorivej sily, kapitál dôvery.*

V spoločnosti, v ktorej vládne pohyb, má nedostatok týchto foriem kapitálu nešťastnú zvláštnosť; schopnosť spojenia s novými skúsenosťami (to, čo Luc Boltanski nazval „svetom projektu“[48]), redukciu toho istého kapitálu: takže dochádza k nekonečnému regresu/vylúčeniu.

Napríklad nedostatok dôvery, ktorý z toho vyplýva, vymazáva všetky možnosti spojenia, od ktorých často závisí konštituovanie tvorivej schopnosti. Táto schopnosť je generátorom získavania vedomostí - a naopak: nedostatok z hľadiska kapitálu/vedomostí môže viesť k stigmatizácii v tom najprísnejšom[49] zmysle slova, ktorá vylučuje možnosť bohatých a vzácnych spojení, k odomknutiu ktorých môže dôjsť len vďaka silnému kapitálu dôvery atď.

Veľkému počtu našich, najmä mladých spoluobčanov spôsobujú kultúrne nerovnosti kultúrne vylúčenie, ktoré sa môže stať čoraz závažnejším, a to v kontexte, v ktorom každý, kto je vyzvaný, aby sa stal „zodpovedným“, bude pravdepodobne obviňovaný zo svojej situácie, akoby ju „chcel, pretože sa z nej nesnažil dostať“. Nebudeme preháňať, ak povieme, tak ako G. Tabacchi[50], že mladý človek, ktorého cesta vedie z výchovného ústavu do rodiny a potom k voľnočasovým aktivitám vrátane angažovaných aktivít, už nie je rovnaký ako tí, ktorých cestou je ulica, pre ktorých sú určené isté vyhradené alebo dokonca nelegálne miesta, rôzne potulky; dokonca možno konštatovať, že cesty týchto skupín sa už nekrižujú.

[48] Referencia k tomuto bidu J. Fastrès a J. Blairon, Luttes culturelles, Luttes sociales, Development n° 6, www.intermag.be
[49] Idem, ibidem, Development n° 10.
[50] Consorzio Sociale Abele lavoro, konferencia počas dní “Metis Europe” na tému “Jeunes sans limites, jeunes sans frontières”.

Protagonisti.

Toto navzájom neoddeliteľné kultúrne a sociálne násilie, ktoré sa veľmi často páca v tichosti alebo v nevedomosti, samozrejme vyvolalo odmietavé reakcie a primerané protiútoky. Ako to často býva, na pomoc prišiel komunitný sektor.

Samozrejme, sme svedkami mnohých druhov iniciatív s rôznymi zdrojmi inšpirácie: inštitucionálna dynamika, do ktorej sa zapojili sociálni pracovníci, ktorí si s hrôzou všimli, že tradičné formy činnosti už nie sú v týchto nových situáciách vhodné; iniciatívy založené viac na komunite, ako v prípade rôznych cirkví; opatrenia inšpirované filantropiou, ako je podpora nadácií a dokonca finančných orgánov, ako je Svetová banka. Priznávame, že v súvislosti s poslednou spomínanou kategóriou pociťujeme určité rozpaky, pretože vedie k formovaniu „humanitárneho" odôvodnenia; v podstate, mladí ľudia, o ktorých hovoríme, nemajú vlastné zdroje a tak sa ocitajú na pokraji ľudskosti. Môžeme tiež ľutovať, že dezinvestície súkromného sektora, pokiaľ ide o príspevok k prerozdeľovacím mechanizmom (v súčasnosti sa dane považujú za záťaž, ktorá brzdí ekonomickú a finančnú činnosť), sa často maskujú ako filantropické aktivity. Majú tendenciu byť jednorazové a navyše premenlivé, pretože nahrádzajú štrukturálnejšie opatrenia a ospravedlňujú ich absenciu.

My si naopak myslíme, že adekvátna odpoveď spočíva v osobitnej štruktúre verejných služieb (ktoré zaručujú rovnaké zaobchádzanie a sú v protiklade ku „korporativistickým" zásahom, ktoré sú vždy určené len pre „vyvolených") a v komunitnom prístupe (charakterizovanom angažovanosťou, schopnosťou obnoviť vzťah dôvery, mobilitou a intervenciou). Takáto štruktúra združení a štátu však nie je bez problémov.

Dvojaký význam štátu.

Pripomeňme si, že kultúrne revolty šesťdesiatych rokov často vnímali štát ako svojho úhlavného nepriateľa: považovali ho za policajta, ktorý je ozbrojený, aby chránil svoje dominantné postavenie a rozlieza sa všade (školy, nemocnice, azylové domy... to je „ideologický štátny aparát"), štát znamenal poriadok a represiu. S tým ako štát stráca záujem o sociálne dianie, môžeme lepšie vnímať dvojaký význam štátu: pravdaže, je prostredníkom dominantných pozícií, ale je aj garantom výdobytkov robotníckych hnutí a podpory sociálne slabších (napríklad v sociálnych demokraciách), najmä tým, že stelesňuje kolektívnu solidaritu.

Najlepšiu definíciu tohto chápania dvojakého významu štátu načrtol Pierre Bourdieu v roku 1998:

„A ak si teda možno zachovať niekoľko rozumných nádejí, je to preto, že v štátnych inštitúciách, a tiež v postojoch činiteľov (najmä tých, ktorí sú k týmto inštitúciám najviac pripútaní, ako je nižšia štátna šľachta) stále existujú sily, ktoré, ako im to ľudia vyčítajú, zdanlivo len chránia chýbajúci poriadok a tomu zodpovedajúce „privilégiá“, no v skutočnosti musia vzdorovať ortieľu, pracovať na vymedzovaní a budovaní spoločenského poriadku, ktorého jediným zákonom by nebolo napĺňanie sebeckých záujmov a individuálna vášeň pre zisk, ale ktorý by vytvoril priestor aj pre skupiny zamerané na racionálne presadzovanie kolektívne stanovených a odsúhlasených cieľov. Ako by sa medzi týmito kolektívmi, združeniami, syndikátmi a stranami dalo uprieť osobitné miesto štátu, národnému štátu, alebo ešte lepšie, nadnárodnému, t. j. európskemu štátu (krok k svetovému štátu), schopnému účinne kontrolovať zisky dosahované na finančných trhoch; schopnému tiež, a predovšetkým čeliť deštruktívnemu pôsobeniu týchto trhov na trh práce tým, že s pomocou syndikátov organizuje rozvoj a obranu verejného záujmu (...)“ [51]

Prvý **dvojaký význam** teda upozorňuje na to, že „buržoázny štát“, ktorý bol v šesťdesiatych rokoch ostro kritizovaný, môže byť aj aktérom schopným postaviť sa proti smerovaniu k vylučujúcemu individualizmu, o ktorom sme sa už zmienili.

V tom pramení formulka Pierra Bourdieua (z roku 1993[52]) o „schizofrénii štátu“: spomíname si na jeho vyjadrenie, podľa ktorého „pravá ruka štátu“ už nevie, alebo nechce vedieť, čo robí „ľavá ruka“ - tá, ktorá sa zaoberá vyrovnávaním sociálnych a kultúrnych nerovností, vzdoruje štrukturálnemu násiliu páchanému trhmi, sprostredkovanému, a teda každodenne posilňovanému sériou drobných činov násilia, „ktoré unikajú pred zrakom aj sankciami“. Ulica predstavuje v tomto ohľade jednu z najdôležitejších scén.

Tu si však musíme povšimnúť druhý dvojaký význam: aby sa pracovníci ľavej ruky (medzi nimi aj terénni pracovníci) vzopreli represívnej stránke štátu, vynašli sériu otvorenejších, participatívnejších praktík, ktoré sa čo najviac približujú zdrojom ich cieľovej skupiny. „Sprevádzanie“ bolo jedným z kľúčových pojmov tejto transformácie.

Dnes sme však svedkami „obratu“ tohto smerovania[53] smerom k „mäkkým“, decentralizovaným, mobilným a nejednoznačným kontrolám: sprevádzanie sa stáva delokalizovaným, podvodným dohľadom, pracovník je vyzývaný, aby zisťoval odchýlky a „upovedomoval“ normalizačné sily (inými slovami, aby im donášal).

Nové profesie v sociálnom sektore sa stávajú rovnako nejednoznačnými ako obraz, o ktorom sme hovorili na začiatku, na ktorom sa informovanie javí ako žiaduce.

[51] P. Bourdieu, „Le néo-libéralisme, utopie (en voie de réalisation) d‘une exploitation sans limites“, in Contre-feux, Paris, Raisons d‘agir, 1998. Chceli by sme upozorniť na dátum vydania, desať rokov pred ekonomickou krízou v roku 2008.
[52] V “his sum La misère du monde”.
[53] C. Bartholomé, L’accompagnement, des postulats et des engagements pédagogiques à sauvegarder, www.intermag.be/images/pdf/accompagnement.pdf

„V niektorých európskych krajinách, napríklad vo Francúzsku, môžeme pozorovať vznik novej formy sociálnej práce s viacerými funkciami, ktorá sprevádza kolektívnu premenu na neoliberalizmus. Na jednej strane tým, že podľa vzoru Ateliers Nationaux[54] z minulých čias, zamestnáva držiteľov devalvovaných školských vysvedčení, ktorí sú často veľkorysí a militantní a núti ich riadiť ľudí v opačnom postavení; na druhej strane tým, že odsudzuje „tých, ktorých vyhodili zo školy" na nečinnosť tak, že im ponúka fiktívnu prácu a robí z nich námezdných robotníkov bez mzdy, podnikateľov bez podnikania, nekonečných študentov bez nádeje na získanie diplomu alebo kvalifikácie. "[55]

V tomto prípade sme svedkami **dekompozície úloh spojených s dohľadom a kontrolou a úloh spojených s poskytovaním pomoci a asistencie**.

Ľavá ruka štátu (a jej mnohí delegáti) je teda pozvaná praktizovať plynulé presuny smerom k pravej ruke v čase toho najväčšieho zmätku, ktorý umožňujú nové formy riadenia.

Žiaľ, terénna sociálna práca nie je jediné odvetvie, ktoré nadobúda takýto dvojaký význam: projekt „Jobpass", ktorý realizuje verejný Úrad zamestnanosti v Belgicku (Forem), by mal umožniť automatizovaný prenos informačných tokov týkajúcich sa činností uchádzačov o zamestnanie smerom od rôznych združení k verejným službám, ktoré kontrolujú (a podporujú vylúčenie) nezamestnaných prostredníctvom štátnych úradníkov, ktorí „sledujú" jednotlivé projekty spomínaných uchádzačov o zamestnanie.

Sociálna práca, ako je terénna práca, je v dôsledku toho konfrontovaná s dvoma dvojakými významami štátu, navyše nevyváženými dvojakými významami: rezignácia štátu je silnejšia tendencia ako ochrana, ktorú môže zabezpečiť ako kolektívny hráč: v súčasnosti kontrola prevažuje nad otvorenou a participatívnou pomocou.

Interná podpora.

Niekto by si mohol pomyslieť, že táto nerovnováha by nebola taká výrazná, keby sa prevládajúce prúdy nemohli oprieť o vnútornú podporu (pravdepodobne sotva viditeľnú) v samotnom strede tých, ktorí odolávajú nadvláde a chcú aspoň trochu zmierniť jej účinky.

Prijať „schizofréniu štátu" bolo také ľahké, že sa istá skupina sociálnych pracovníkov uzavrela do ideológie, ktorá je vlastná „skupine stredu". Na jednej strane vyhlásili, že „nie sú naivní" ohľadom úlohy, ktorú štát chce, aby zohrávali, no na druhej strane vyhlásili, že nemajú moc vyvíjať tlak na verejné ciele. Táto ideológia "ani-ani", vychádzajúc z terminológie Emila Servaisa (ani hlupáci, ani aktéri), samozrejme posilnila prvú nerovnováhu (medzi ľavou a pravou rukou).

[54] Dielne založené s cieľom poskytnúť prácu nezamestnaným vo Francúzsku po revolúcii v roku 1848 (pozn. prekl.)

[55] P. Boudieu, "La main invisible des puissants", in Contre-feux 2, Paris Raisons d'agir, 2001, str.53

Pokiaľ ide o druhú nerovnováhu (medzi slobodným sprevádzaním a dekompartmentalizáciou v prospech latentnej kontroly prezentovanej ako atraktívna), tá vychádza zo súčasného stavu prevládajúcej ideológie. Luc Boltanski(11) ju opisuje na základe nasledujúcich komponentov:

- uchyľovanie sa k technickosti, ktorá má stelesňovať neutralitu rozumu, ale ktorá v skutočnosti nastoľuje programový prístup vždy inšpirovaný podnikateľským prístupom (ref. téma projektu, o ktorej hovorí Pierre Bourdieu); invázia manažérskych prístupov do jadra asociatívnej činnosti je toho príkladom: snaha vytvoriť „systémy kvality“, analyzátor;
- zhadzovanie kolektívnej zodpovednosti na jednotlivca, ktorý má povinnosť „uplatniť svoju vôľu“, pretože „vôľa ho automaticky činí schopným”;
- výkon moci, ktorý sa odteraz uskutočňuje skôr prostredníctvom povinnej implementácie než cez zavedenie príkazu; implementácia, ktorá premieňa kultúrny kapitál na cieľ a prostriedok manipulácie: napríklad vedomosti sa stávajú tovarom, ktorého obnova sleduje cykly módy.

Terénna práca a zmysel činnosti.

Na metodologickej reflexii terénnej práce tak môžeme pochopiť dôležitosť určitých prvkov, ktoré sa stavajú do opozície voči novým formám zavádzaným prevládajúcou ideológiou, a to prvok po prvku.

Napríklad model efektivity, ktorý si osvojila sieť terénnych sociálnych pracovníkov, úplne odporuje technokratickému poňatiu tejto práce. Môže nás tešiť, že to, čo sme, nadväzujúc na Françoisa Juliena, navrhli nazvať „modelom tendencií“[56], sieť prijala a schválila. Skutočne si myslíme, že tento model dokáže účinne oponovať „dvojakému významu“, ktorý je vlastný mnohým technikáliam predstierajúcim podporu „profesionalizácie“ sociálnej práce.

Pozornosť, ktorá sa v terénnej práci venuje skupinovému rozmeru, predstavuje druhú oblasť opozície voči prevládajúcej ideológii. V žiadnom prípade nejde o príspevok k všeobecnému dampingu, ktorý umožňuje, aby zodpovednosť za nerovnosti, ktorým mladí ľudia čelia, padla na nich. Nejde ani o to, aby sa k nim pristupovalo ako k obetiam tým, že sa im odoprú zdroje, ktoré by ich definitívne pripravili o možnosť získať späť určitú moc nad vlastnou existenciou.

Napokon sprevádzanie, ktoré sa v terénnej práci presadzuje, sa vzdáva moci, ktorú v praxi má. Tým, že terénna práca aspoň na určitý čas pripúšťa nevyhnutnosť zabezpečenia istých ochranných „krídiel“, mimo preexponovaných sociálnych scén, ktoré mladých ľudí len stigmatizujú, získava terénna sociálna práca čas, a tým aj možnosť poraziť vylúčenie; prinajmenšom mobilizuje funkčný manévrovací priestor v situáciách, ktorým čelí a snaží sa slovami Pierra Bourdieua „odčiniť to, čo spôsobil sociálny svet“.

Takýmto spôsobom sa nesnaží len uspokojiť „skryté“ potreby toľkých mladých ľudí, ktorých spoločnosť stereotypizuje a pritom ich odmieta vidieť. Na medzinárodnej úrovni tiež pripomína štátu jeho povinnosti a apeluje na odstránenie nejasností zodpovedných za krutý každodenný údel veľkého počtu mladých ľudí dneška.

[56] J. Fastières and J. Blairon, “La prévention, un concept en déperdition?”, Brussels, Luc Pire, 2002.

Prílohy.

Charta medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov.
Signatári a členovia tejto charty sa rozhodli vytvoriť medzinárodnú sieť terénnych sociálnych pracovníkov.

Definícia.
Táto sieť podporuje **činnosť** v prospech detí ulice, mládeže a dospelých, ktorí sa ocitli v ťažkých životných situáciách. Vzdelávacie projekty musia byť blízke každodennej realite a brať ohľad na jej jedinečnosť alebo voľbu sebaurčenia.

Konkrétne ide o zavedenie inovácií v prospech detí, mládeže a dospelých, ktorí sa príležitostne alebo trvalo zdržiavajú na ulici ako vo svojom životnom priestore, či už z vlastného rozhodnutia a/alebo z donútenia.

Prioritou je preto všeobecná prevencia, znižovanie rizík a náprava so zreteľom na sociálne blaho. Uprednostňuje sa neformálne a informálne vzdelávanie, činnosť zameraná na životné prostredie detí, mladistvých a dospelých.

Tieto inovácie majú tri kritériá:

Zavádzajú nový spôsob zohľadňovania požiadaviek detí, mládeže a dospelých, a to tak v spôsobe, akým tieto požiadavky chápu, ako aj v spôsobe, akým sa ne reagujú.

Zvyčajne vychádzajú z terénu, teda sú sociálnymi odpoveďami na požiadavky; jazykom inštitucionálnej analýzy by sa dalo povedať, že sú výsledkom **nastolenia pohybu**.

Definujú a obsahujú reflexiu toho, **o čo ide** v situácii detí, mládeže a dospelých vzhľadom na spoločnosť ako celok.

Cieľom je podnietiť **lokálnu** a **medzinárodnú** solidaritu medzi združeniami a terénnymi pedagógmi, ktorí sa venujú rovnakému typu poslania v teréne na Severe aj na Juhu a ktorí aktívne bojujú proti diskriminácii a chudobe, za rovnosť, emancipáciu, ale aj za získanie prístupu k základným potrebám, ako je jedlo, zdravotná starostlivosť a samozrejme prístup k vzdelaniu a odbornej príprave.

Ciele.

Sieť si kladie tieto ciele:
- **Výmena postupov, odborná príprava a reflexia.**
- **Zvyšovanie povedomia** verejnosti aj verejných orgánov; **propagácia** terénnej sociálnej práce s ohľadom na jej špecifiká a na **odporúčania** predložené na fóre v novembri 2002.
- **Solidarita** a partnerstvo medzi členmi siete.
- **Podpora** vytvárania sietí na lokálnej úrovni.

Metódy.

V každej krajine:

- Na podporu potrieb a špecifík terénnych sociálnych pracovníkov sa zmobilizuje jedna alebo **viacero platforiem terénnych sociálnych pracovníkov**.
- Určí sa **koordinátor**.
- Ten bude sprostredkovávať výsledky a návrhy členom **pilotnej skupiny,** ktorá sa stretáva dvakrát ročne.
- Ak sa koordinátor platforiem nebude môcť na stretnutí zúčastniť, môže určiť svojho zástupcu.
- Pilotná skupina určí smery a priority projektu.

Presnejšie, pôjde o naplnenie základných potrieb terénnych sociálnych pracovníkov, a to o potrebu:

- Nadviazať na Fórum z novembra 2002 prostredníctvom **lokálnych** aktivít (semináre, konferencie...), ktoré budú šité na mieru a prispôsobené aktuálnej situácii a požiadavkám;
- Vytvárať projekty **„v skupinách“** (niekoľko partnerov pracuje spoločne s cieľom realizovať spoločnú činnosť);
- Študovať **prierezové témy**, o ktoré je záujem a ktoré si vyžadujú globálnu akciu (východiskové faktory vedúce k výberu ulice ako miesta na život; úloha médií; práva detí; všeobecná a profesijná etika atď;)
- Kompenzovať **nedostatky** v základnom alebo ďalšom **vzdelávaní** aktérov, ktorí sa rozhodli pre terénnu prácu.

Štruktúra.

Štruktúru tvoria:

1. Platformy.

Aby sa niekto mohol stať členom siete a vytvoriť platformu terénnych pracovníkov, je potrebné, aby splnil určité kritériá:

1.01 Každá platforma musí združovať **najmenej 8 terénnych sociálnych pracovníkov** s praxou v teréne. Nie je určený žiaden maximálny limit.
1.02 Platformu zastreší už existujúca organizácia alebo má vlastnú identitu (združenie, federácia, kolektív). Je žiaduce, aby združovala terénnych sociálnych pracovníkov z rôznych organizácií, aby sa prioritne **vytvorila** lokálna **sieť**.

Platforma udeľuje oficiálny **mandát** koordinátorovi. Tento akt je potvrdený oficiálnym dokumentom odovzdaným sekretariátu.

1.03 Koordinátori platforiem sa zaväzujú **pravidelne podávať informácie** členom platforiem a sekretariátu.

1.04 Po svojom zriadení si každá platforma uchová nezávislosť pokiaľ ide o jej spôsob fungovania a jej priority.

1.05 Ak v jednej krajine pôsobí viacero platforiem, v pilotnej skupine ich zastupuje len jeden koordinátor. V prípade potreby bude pilotná skupina vyhodnocovať konkrétne situácie.

1.06 Platforma sa stretáva aspoň raz za dva mesiace, aby sa vytvorila nepretržitá dynamika reflexie a mobilizácie týkajúca sa rôznych medzinárodných aktivít a výmeny postupov s ostatnými platformami.

1.07 Platformy sa zaväzujú dodržiavať naplánované termíny.

1.08 Koordinátori platforiem sa zaväzujú odpovedať v stanovenom čase na akúkoľvek poštu od sekretariátu a ostatnú prijatú poštu.

1.09 Koordinátori verejne propagujú existenciu platformy a spoluprácu s Dynamo International.

1.10 Sekretariát informujú o všetkých zmienkach o projektoch siete, ktoré sa objavia v tlači alebo v iných médiách.

1.11 Platformy sa zaväzujú, že sekretariátu poskytnú všetky užitočné informácie pre nových členov.

1.12 Platformy môžu organizovať alebo spoluorganizovať akékoľvek projekty, ako napríklad: semináre, pilotné skupiny, školenia...

1.13 Každá platforma môže zastupovať sieť vo svojej krajine.

2. Sekretariát a všeobecná koordinácia.

2.01 Činnosť Dynamo International je v súlade s prijatými rozhodnutiami a Dynamo International zabezpečuje chod sekretariátu a celkovú koordináciu.

2.02 Zaväzuje sa odovzdávať všetky informácie koordinátorom platforiem a odpovedať na všetky ich prípadné žiadosti o informácie.

2.03 Zabezpečuje pokračovanie projektov a správu internetovej stránky: (www.travail-de-rue.net)

2.04 Dynamo International zastupuje sieť, zabezpečuje jej propagáciu a organizuje a/alebo spoluorganizuje stretnutia pilotných skupín.

2.05 Zaväzuje sa získavať finančné prostriedky potrebné na globálne fungovanie siete vrátane nákladov na prácu sekretariátu a všeobecnú koordináciu, nákladov na komunikáciu a nákladov súvisiacich so správou internetovej stránky.

2.06 Zaväzuje sa spolu s partnermi siete hľadať ďalšie finančné prostriedky potrebné na rôzne projekty siete vrátane nákladov spojených s pilotnou skupinou, cestovaním, organizáciou špecifických projektov v rámci spustenia siete (publikácie, konferencie, semináre, školenia...).

2.07 Zaväzuje sa spolu s partnermi organizovať projekty siete vrátane medzinárodných stretnutí, projektov súvisiacich so zvolenými témami a iných projektov, o ktorých rozhodla pilotná skupina.

2.08 Zaväzuje sa napomáhať synergiu a spoluprácu, ktoré pomôžu partnerom v ich projektoch mimo siete.

2.09 V jeho kompetencii je preskúmať všetky nové žiadosti o členstvo a predložiť ich pilotnej skupine, ktorá o nich s konečnou platnosťou rozhodne. Preskúmanie slúži na overenie riadneho splnenia aktuálnych kritérií členstva.

3. Regionálne zoskupenia (Amerika, Karibik, Európa, Afrika, Ázia).

3.01 So zreteľom na vzájomnú blízkosť a efektivitu práce vyzývame platformy z jednotlivých geografických regiónov k užšej spolupráci.

3.02 Každé regionálne zoskupenie môže slobodne rozvíjať vlastné projekty podľa vlastných potrieb.

4. Pilotná skupina.

4.01 Pilotná skupina združuje koordinátorov platforiem, sekretariát a generálneho koordinátora.

4.02 Môžu byť prizvaní odborníci.

4.03 Pilotná skupina sa stretáva dvakrát ročne, zápisnicu zo stretnutia zhotovuje sekretariát a zasiela ju členom pilotnej skupiny.

4.04 Pilotná skupina rozhodne, o ktorých témach sa bude diskutovať a ktoré projekty sa začnú v rámci siete realizovať.

4.05 Môže organizovať pracovné stretnutia k jednotlivým projektom (napríklad : redaktori).

4.06 Účasť na projektoch siete nie je povinná, ale po dobrovoľnom prihlásení sa do projektu sa každá platforma zaväzuje dokončiť ho v súlade s jeho osobitosťami, požiadavkami a podmienkami.

4.07 Všetky rozhodnutia týkajúce sa žiadostí o členstvo prijíma pilotná skupina. Ak sú splnené prístupové kritériá, rozhodnutie o udelení členstva novej platforme nadobúda právoplatnosť po uplynutí dvojročnej skúšobnej lehoty.

Napísané a schválené v Lille na zasadnutí pilotnej skupiny 22. júna 2004.

Kontakty na členov medzinárodnej siete terénnych sociálnych pracovníkov		
Krajina	**Organizácia**	**Koordinátor**
Koordinátor		
Belgicko	Dynamo international www.dynamoweb.be parcequelarueexiste.skynetblogs.be	Edwin de Boevé
Partneri		
ÁZIA		
Nepál	CPCS	Jean-Christophe Ryckmans
Filipíny	Virlanie Fondation Inc	Dominique Lemay Arlyne Fernandez
Vietnam	HCMC Child Welfare Foundation	Bui Thi Thanh Tuyen
AFRIKA_01		
Benin	Concertation des structures d'accueil et d'hébergement pour enfants en situation difficile	Laetitia Akplogan Roger Ouensavi
Burkina Faso	C.I.J.E.R.	Koda Zinsoudo
Burundi	O.P.D.E. www.opde.org	Athanase Rwamo
Demokratická republika Kongo	CATSR Comité d'appui au travail social de rue	Edho Mukendi
Egypt	Caritas Egypt www.caritasalex.com	Hany Maurice
Gambia	Centre for street children and child trafficking studies	Sheikh E. T. Lewis
Senegal	Avenir de l'Enfant	Moussa SOW

Adresa	Telefón [t], fax [f] a mobil [m]	E-mail
Rue de l'Etoile 22 1180 Bruxelles	**[t]** +32 2 378 44 22 **[f]** +32 2 378 44 21	dynamo-int@travail-de-rue.net
Dili Bazar Katmandou NEPAL	**[t]** 00 977 1 44 14394	international@cpcs-nepal.org cpcs_nepal@yahoo.com
4055 Yague St. Brgy Singkamas Makati City Philippines	**[t]** 63 2 896 22 89 **[t]** 63 2 895 52 60 **[f]** 63 2 895 52 32	virlanie2003@yahoo.fr arlynef16@yahoo.com
85/65 Pham Viet Chanh Ward 19 Binh Thanh District HoChiMinh City - Vietnam	**[t]** 84 8 840 14 06 **[f]** 84 8 840 14 07	hcwf@hcm.vnn.vn csxlithaodan@vnn.vn
AFVP/UNICEF 01 BP 344 RP Cotonou – Bénin		laetakp@yahoo.fr ouenro2006@yahoo.fr gresbenin_protectenfant@yahoo.fr
06BP 9268 Ouagadougou 06	**[t] [f]** +226 503 72371 **[m]** +226 703 98900	edr@fasonet.bf
Bvd du 28 novembre Kigobe n°15, B.P 6252 Bujumbura Burundi	**[t]** 257 22 23 0112 **[t]** 257 22 24 1099 **[t]** 257 22 22 7893 **[f]** 257 22 21 33 54	arwamo@opde.org athanaserwamo@yahoo.fr
rue Bonga, 2 Q/Matonge; C/Kalamu Kinshasa – RD Congo B.P.: 13 348 KIN I	**[t]** 243 99997 05 88 **[t]** 243 81320 28 80	edhomuk@yahoo.fr cs_trav_rue_rdc@yahoo.fr
Saad Zaghioul Street, Building N°24 Rami Station Alexandria	**[t]** 203 4806307 **[t]** 203 4806306 **[f]** 203 487 7332 **[m]** 002 0124785401	caritasalex@link.net hanymaurice400@yahoo.com
P.M.B. 457, Serekunda, Gambia	**[t]** 00220 9995959 **[t]** 00220 7875959 **[t]** 00220 6805959	streettraffickingchildren@yahoo.com setlewis@yahoo.com amblewisset@hotmail.com
ADE / Sénégal B.P. 261 Rufisque Sénégal	**[t]** 221 338 36 13 08 **[m]** 221 776 33 23 96	msowade@hotmail.com avenirenfant@orange.sn

Krajina	Organizácia	Koordinátor
AFRIKA_02		
Čad	Association pour la Réinsertion des jeunes de la Rue (ARJR)	Appolinaire Dioninga Ndoubatar
Togo	Action Développement - Togo	Adomayakpor T.Tsèvi
AMERIKA		
Brazília	Centro Social e Cultural resgate e socializaçao	Geraldo Magela de Andrade (Gë)
Guadeloupe	CISMAG Centre d'insertion spécialisée de Marie Galante	Alza Bordin
Haïti	Centre d'Education populaire	Jean-Robert Chéry
Martinik	I.F.M.E.S.	Marie-Claire Lavater
Mexiko	EL CARACOL www.elcaracol.org Taller Mexicano de educadoras y educadores calleseros	Juan Martin Perez Garcia
Nikaragua	CODENI	Daysi Sanchez de Illescas
Peru	REDENAC www.angelfire.com/pro/redenac/rde_myv.htm	Pilar Urbina
Quebec	ATTRueQ www.attrueq.org	Serge Morin
EURÓPA_02		
Albánsko	ARSIS www.arsis.gr	Arapidou Natassa
Belgicko	Dynamo ASBL	De Myttenaere Stephan
Česká republika	Česká asociace Streetwork www.streetwork.cz	Jindrich Racek
Francúzsko	CNLAPS www.cnlaps.fr	Bernard Heckel

Adresa	Tel. [t], fax [f] a mob. [m]	E-mail
B.P. 62.75 N'djamena Tchad	**[t]** +235 627 10 14 **[t]** +235620 97 13 **[f]** +235 52 14 52 **[f]** +235 52 14 98	arjrtchad@yahoo.fr
B.P. 30 645 LOME TOGO	**[t] [f]** 228 222.15.18 **[t]** +228 904 81 27	adomayakpor@yahoo.com
Rua Caxambu, n° 64 Bairro Nossa de Fatima Cep: 34.600-300 Sabara – Minas Gerais - Brasil	**[t]** +55 31 8734 68 12 **[t]** +55 31 3673 18 84	abordagem-de-rua@bol.com.br magela_andrade39@hotmail.com
Avenue des Caraïbes – Immeuble Lacavé 97134 Saint Louis	**[t]** +590 590 97 07 41 **[f]** +590 590 97 07 51	cismag@wanadoo.fr
Rue St Gérard # 10 Port-au-Prince Haïti	**[t]** +3509 245 8269 *(ex-directory)* **[f]** +3 509 222 3763	enfantsderue_cep@yahoo.com jnrobmat@yahoo.fr chery_jr@hotmail.com
Rivière l'Or 97212 Saint Joseph- Martinique	**[t]** 596 596 42 56 56 **[f]** 596 596 50 31 39	marie-claire.lavater@wanadoo.fr
Rafael Heliodoro Valle No 337 Col. Lorenzo Boturini, CP IS820 Mexico	**[t]** +52(55) 5764 2121 **[f]** +52(55) 5768 1204	info@elcaracol.org martin@elcaracol.org
Canal 2, 1°/2C al lago Abojo Barrio Bolomia, Managua Nicaragua	**[t]** +505 266 84 33 **[f]** +505 265 09 07	codeniez@ibw.com.ni aniesca@ibw.com.ni
Pascual de Andagoya 117 Maranga San Miguel, Lima 32 Peru	**[t]** 971 58103 **[f]** +00511 5783767	pilarurbina@hotmail.com
	[t] 1 418 641 0168 **[f]** 1 418 641 0045 **[t]** 1 418 621 5279 **[f]** 1 514 835 9237	attrueq@hotmail.com travailleurderue@yahoo.ca
Rr Sulejman Delvina, Pallatet Moskat 3, Shkalla 5, Ap. 28, Tirana	**[t]** +35542249879 **[f]** +35542249879	infotirana@arsis.gr
300 Av Victor Rousseau 1190 Bruxelles	**[t]** +32 2 332 23 56 **[t]** +32 477 44 83 04 **[t]** +32 2 332 30 25	dynamoamo@gmail.com dynamostef@hotmail.com
Rakovského 3138, 143 00 Praha 12	**[t]** +42 774 912 777 **[t]** +42 777 580 587	asociace@streetwork.cz racek@streetwork.cz
21, rue Lagille 75018 – Paris France	**[t]** +33 1 42 29 79 81 **[t]** +33 6 07 79 23 22 **[f]** +33 1 58 60 15 57	contact@cnlaps.fr bheckel@cnlaps.fr

Krajina	Organizácia	Koordinátor
EURÓPA_02		
Nemecko	BAG EJSA www.bagejsa.de	Hans Steimle
Grécko	ARSIS Association for the Social Support of Youth www.arsis.gr	Dina Theofilidi
Taliansko	Centro Accoglienza La Rupe	Claudia Iormetti
Holandsko	NAPYN National Association of Professional Youthworkers	Henk Geelen
Nórsko	Landsforeningen for utekontakter (LUK) www.utekontaktene.no	Monica Island Per Arne Skjeggestad
Polsko	OSOS Network of Polish streetworking organisations www.osos.org.pl	Andrzej Orlowski
Portugalsko	Conversas de Rua – Associação www.conversasderua.org	Helder Luis Santos
Rumunsko	Salvati – Copii Save the Children	Georges Roman
Španielsko	Hezi-Zerb Elkartea www.hezizerb.net	Jon Etxeberria Esquina
Švédsko	RIF www.rif.o.se	Malin Andersson
Švajšiarsko	Plate-forme romande des travailleurs sociaux hors murs (TSHM)	Vincent Artison
Veľká Británia	Federation for detached youth work	Graeme Tiffany

Kontakty na expertov	
Meno a priezvisko	**Adresa**
Jean Blairon	R.T.A. ASBL – Rue des Relis Namurwes 1 – 5000 Namur
Annie Fontaine	UQAM
Alphonse Tay	Alphonse Tay – Village d'Agou-Akplolo – Via B P. 50 AGOU-GARE - Togo
Tran Quoc-Duy	Lab.Cognition–Langage–Développement – CP 191 ULB – Av. Fr. Roosevelt, 50 – 1050 Bruxelles
Stéphane Tessier	Regards – Rue du château, 132 – 75014 Paris – France

Adresa	Tel. [t], fax [f] a mob. [m]	E-mail
Wagenburgstr.26-28 D-70184 Stuttgart Germany	**[t]** +49 711 1648922 **[f]** +49 711 164 8921	steimle@bagejsa.de
35, Ptolemeon str. 54630 Thessaloniki Grèce	**[t]** 30 2310526150 **[t]** 30 2310227311 **[f]** 30 2310 227311	infothes@arsis.gr
Via Rupe 9 40037 Sasso Marconi (Bologna) Italie	**[t]** +39 051 841206 **[f]** +39 051 6750400	rupeprevenzione@centriaccoglienza.it rupeformazione@centriaccoglienza.it
Achter de Molens 23, 6211 JC Maastricht Netherlands	**[t]** +31 654283774	www.jongerenwerker.nl www.nji.nl – *English* henk.geelen@home.nl
PO BOX 9331 Gronland 0135 Oslo Norvège	**[t]** +47 90 59 23 23 **[t]** +47 97 58 96 88 **[f]** +47 22 05 77 01	monica@utekontaktene.no perarne@utekontaktene.no post@utekontaktene.no *(secretariat)*
Szaserow 115/38 04-349 Warsaw POLAND	**[t]** +48 880 860 220 **[f]** +48 224 083 298	andrexor@yahoo.com siec-osos@wp.pl
Palacio dos Coruchéus – AT53 R. Alberto Oliveira 1700 – 019 Lisboa	**[m]** +351 91 484 53 38 **[t]** +351 21 795 99 65 **[f]** +351 21 795 99 64	helluïs@conversasderua.org conversasnomail@conversasderua.org
Intranea Stephan Future, 3 – Sector 1 77116 Bucarest - Roumanie	**[t]** +40 21 21 261 76 **[t]** +40 21 311 13 43 **[f]** +40 21 312 44 86	george_roman@salvaticopiii.ro rosc@salvaticopiii.ro
Zubiaurre 30 Bajo 20013 Donostia San Sebastian	**[t]** +34 943326784 **[f]** +34 943326785	nuevosproyectos@hezizerb.net hezizerb@hezizerb.net
	[t] +46 705 279713	Malin.andersson@socialresurs.goteborg.se
Les Uttins 5 CH – 1400 Yverdon-les-Bains	**[t]** +41 79 347 34 61 **[t]** +41 24 445 35 14	vincent.artison@gmx.net vincent.artison@gmx.ch
C/o Nya, 19-23 Humberstone road – LE5 3GJ Leicester	**[t]** 0116 242 7490 **[t]** 113 279 8415	Graeme.tiffany@gmail.com fdyw@nya.org.uk

Telefón [t], fax [f] a mobil [m]	E-mail
[t] +32 81 74 67 48	jean.blairon@rta.be
	fontaine.annie@uqam.ca
[t] 00 228 922 41 01 **[t]** 00 228 919 59 75	Alphonsetay1@hotmail.fr
[t] 32 2 650 26 41 *(Bureau)* **GSM** 0477 78 36 30 **[f]** 32 2 650 22 09	qtran@ulb.ac.be
[t] + 33 1 43 35 20 74	sftessier@free.fr • dautresregards.free.fr

Bibliografia.

• “La main invisible des puissants”, in Contre-feux 2, P. Bourdieu Paris Raisons d’agir, p. 53, 2001.

• “Le néo-libéralisme, utopie (en voie de réalisation) d’une exploitation sans limites”, in Contre-feux, P. Bourdieu Paris, Raisons d’agir, 1998. Nous attirons l’attention sur la date de publication, de dix ans ant.rieure . la crise que nous connaissons.

• Abrégé d’un texte de Bernard Monnier, éducateur spécialisé. Informations sociales N°60.

• “Actes du forum international des acteurs clés de l’enfance et du travail de rue”. Jean Blairon, p.41, Novembre 2002.

• “Aide à la jeunesse et Contrats de sécurité - Réflexions préliminaires”. Yves CARTUYVELS, Rapport de mission, novembre 1994.

• “Côté cours - Côté rue”. Edwin de Boev. et Pierre Van den Bril – Analyse des pratiques et politiques de formation . l’ordre du jour, Juin 1995.

• “Critique de la modernité”. Alain Touraine, Paris, Editions Fayard, p.318-331, 1993.

• “Déclaration de la Ville de México sur le Travail Social de rue”. 30 Novembre 2007.

• “Derechos de las poblaciones callejeras. Redacción del cap. 31 del diagnóstico de Derechos Humanos del Distrito Federal”. JM.P.rez, El Caracol, Comisi.n de Derechos Humanos, M.xico 2008.

• “Detached Youth Work Guidelines 2007”. The Federation for Detached Youth Work (2007), Leicester.

• “Educación de calle en Andoain 1994-2006”. Ayuntamiento de Andoain, Hezi-Zerb elkartea, Diputaci.n de Gipuzkoa, 2006.

• “Guide de formation. Travail de rue et communication vers les médias”. Le travail de rue, un m.tier particulier mais qui s’explique mal, p.11

• “Handicap et politique” – Emile Servais – “Eléments d’analyse sociologique des pratiques d’accompagnement”. Bruxelles Equipage Editions, p. 250, 1993.

• “L’accompagnement, des postulats et des engagements pédagogiques à sauvegarder”. C. Bartholom., http://www.intermag.be/images/pdf/accompagnement.pdf

• “La ciudad, sus niños y la calle. J.M P.rez, Indesol, El Caracol, M.xico, 2001.

• “La educación como práctica de libertad”. Paulo Freire, ICIRA, Santiago de Chile, 1969.

• “La mondialisation du capital”. F. Chesnais Paris, Syros, 1994.

• “La prévention, un concept en déperdition”. Jacqueline Fastr.s et Jean Blairon, Editions Luc Pire, 2002.

• “Le Ligueur - Mais comment peut on être adolescent?”. Philippe M.rieux, 21 octobre 1992.

• “Le travail de rue en Communauté française de Belgique. Nature et enjeux”. Christine Schaut et Luc Van Campenhout, FRB, 1994.

• “Le Travail de rue en communauté française”. Rapport de recherche pour la fondation Roi Baudouin, Bruxelles, 1994.

• “Le travail de rue et l’action - recherche réflexive. Projet de recherche”. Pector, Jacques Montr.al, Qu.bec, 1999.

• “Méditations pascaliennes”. Pierre Bourdieu, Paris, Seuil, p. 275-276, 1997. 103
• “Outreach social work aimed at young people”. B.rge Erdal, Ville d’Oslo, Norv. ge.
• “Outreach work, among marginalised populations in Europe - Guidelines on providing intergrated outreach services”. Mika Mikkonen, Jaana Kauppinen, Minna Huovinen & Erja Aalto and the Correlation outreach expert group, 2007.
• “Outreaxh work with young people, young drug users and young people at risk – Emephasis on secondary prevention”. N. P. Svensson and S. Horner-Knight, T. Husebye, S. Muerwald, J. Schaffranek – P-PG/Prev(2003)6, October 2003.
• “Outside/Inside - Outreach social work with young people”. B.rge Erdal, Oslo, June 2006.
• “Pedagogía del oprimido. Paulo Freire, Tierra Nueva, Montevideo, 1970.
• “Planificación y desarrollo de la intervención con menores y jóvenes en medio abierto. Programa marco y sistema de planificación”. Diputaci.n Foral de Gipuzkoa y Gobierno
Vasco, 2001.
• “Reconnecting Detached Youth Work: Guidelines and Standards for Excellence”. Leicester, Tiffany, G. A. The Federation for Detached Youth Work, 2007.
• “Rendre la réalité inacceptable”. L. Boltanski, Paris, Demopolis, 2008.
• “Traité de l’efficacité”. Fran.ois Jullien, Paris, Grasset, 1996.
• “Un paysage d’événements” “Le grand Soir”. P. Virilio, Paris, Galil.e, 1996.

Medzinárodn
o metodike t
sociálnej prá
vo svete

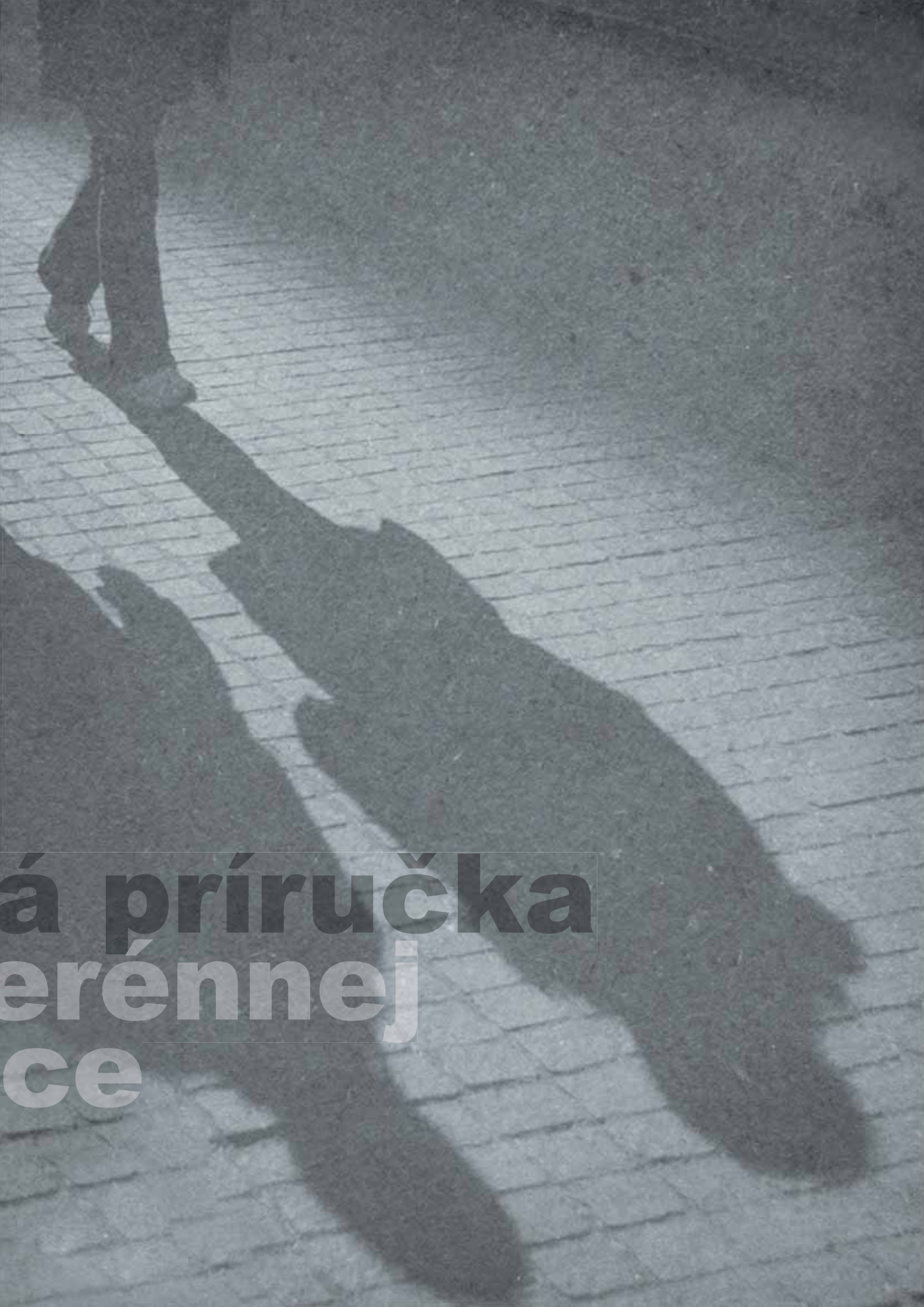

á príručka
erénnej
ce

MEDZINÁRODNÁ PRÍRUČKA O METODIKE TERÉNNEJ SOCIÁLNEJ PRÁCE VO SVETE

MINISTERSTVO ŠKOLSTVA, VEDY, VÝSKUMU A ŠPORTU SLOVENSKEJ REPUBLIKY
Slovenský inštitút mládeže IUVENTA
eurodesk Slovensko
DYNAMO INTERNATIONAL